

*MASTER
NEGATIVE
NO. 91-80388-6*

MICROFILMED 1991

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
“Foundations of Western Civilization Preservation Project”

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States -- Title 17, United States Code -- concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material...

Columbia University Library reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR: POL, HERMANN

TITLE: DISSERTATIO
LITERARIA....

PLACE: GRONINGAE

DATE: [1834]

Master Negative #

91-80388-6

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

88Ar5
DP

Pol, Hermann, 1811-1845.
Dissertatio literaria inauguralis de Aristophane, poete comico, ipsa arte boni civis officium praestante, quam ... offert Hermannus Pol ... Groningae, apud W. van Boekeren, -1834.
169 p. 22½ cm.

Thesis, Groningen, 1834.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35 mm REDUCTION RATIO: 1/x
IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB
DATE FILMED: 12/22/91 INITIALS MED
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

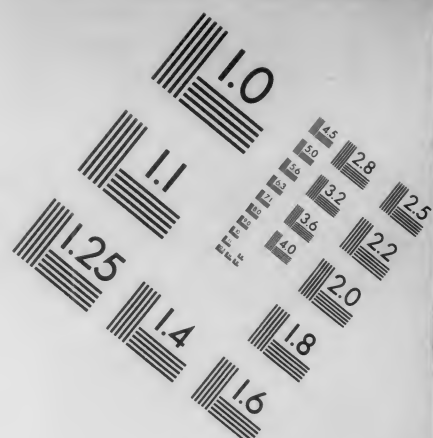
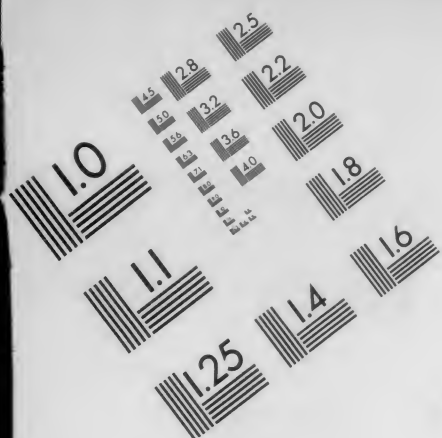

AIIM

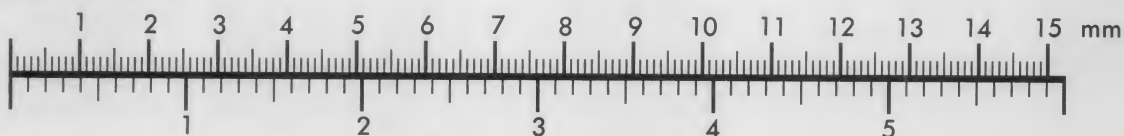
Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

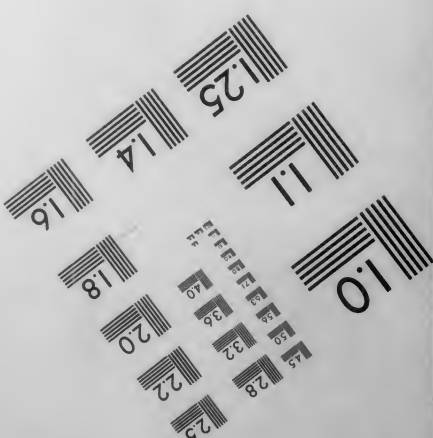
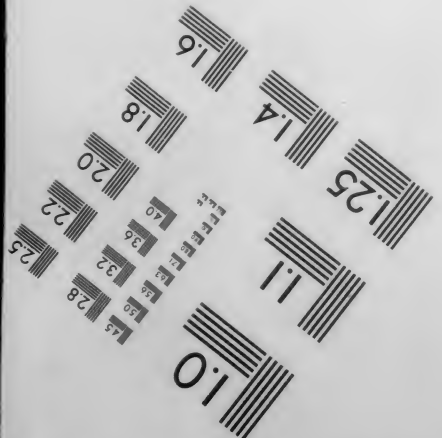
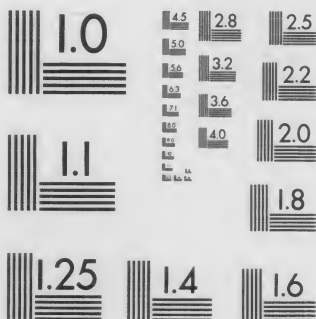
301/587-8202

Centimeter

Inches

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

88Ar5

DP

Columbia University
in the City of New York
Library

BOUGHT FROM

THE

Henry Drisler
Classical Fund

1895

**DISSERTATIO LITERARIA
INAUGURALIS.**

COLUMBIA
UNIVERSITY
LIBRARY

**DISSERTATIO LITERARIA
INAUGURALIS,**

DE

**ARISTOPHANE, POETA COMICO, IPSA
ARTE BONI CIVIS OFFICIUM
PRAESTANTE,**

QUAM,

ANNUENTE SUMMO NUMINE,

EX AUCTORITATE

RECTORIS MAGNIFICI

JOÄNNIS FREDERICI VAN OORDT; J. G. FIL.

*Ord. Milit. Guil. Equit. S. S. Theol. Doct.
et in Facult. Theol. Prof. Ord.*

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU

ET

NOBILISSIMAE FACULTATIS PHILOSOPHIAE THEORETICAE
ET LITERARUM HUMANIORUM DECRETO,

Pro Gradu Doctoris,

SUMMISQUE IN PHILOSOPHIA THEORETICA

ET

**LITERIS HUMANIORIBUS HONORIBUS
AC PRIVILEGIIS,**

IN ACADEMIA GRONINGANA,

RITE AC LEGITIME CONSEQUENDIS,

PUBLICO FACULTATIS EXAMINI OFFERT

HERMANNUS POL,

TRANSISALANUS EX PAGO HENGÉLO.

Ad d. xxviii Junii mccccxxiv. Hora ix.

GRONINGAE,

Apud W. VAN BOEKEREN.

ARMILIO
YTIETIMUUM MTA TRESERI
VIASSEI, BAI / VITVAMI

12 Sept. 99. C.H.

K. G. J. L. 12, 1920

JUN 21 1899

AD
VIRUM ERUDITISSIMUM PLURIMUMQUE VENERANDUM
H. H. EVERS,
SACRI CODICIS INTERPRETEM
IN OPPIDO
ENSCHEDÉ,
CUI
PRAECEPTORI CARISSIMO
HASCE STUDIORUM PRIMITIAS
IN GRATI ANIMI TESTIFICATIONEM DEDICAT
AUCTOR.

Dilecta tellus Atthis Apollini
Novemque quondam cara sororibus
Quam Pallas augusto beavit
 Nomine, nec pereunte fama!
Quaenam tuas sors invida diruit
Urbes et agris eripuit decus?
 Audax quis eversor, Minervae
 Marmoream spoliavit aedem?
Heu! tecta fractis rudibus latent
Delubra, turpi pulvere squalida;
 Et tristis adspectat viator
 Tot veteris monumenta saeculi!

268969

Jacet sepulchro condita lugubri
Tellus, vetustis nobilis incolis.
Ac moestus Ilissus lutoso
Flumine vix rigat arva sicca.
Non marmor album, non ebur Indicum
Non alta regum tecta potentium
Minas et hostilem furorem
Temporis effugiunt edacis.
At saeva dirae sortis iniquitas
Jubente Musa, non nocet inclytis
Viris, quibus Divae dederunt
Facta patrum celebranda scriptis.
Sublimis auctor carminis Aeschylus
In cuncta vivet tempora nobilis
Ac semper argutae Camoenae
Grandiloqui Sophoclis placebunt.
Quis pura coeli sidera splendidi
Recenset? alti quis valet aequoris
Cum saeva ventorum quievit
Vis, placidos numerare fluctus?
Sed ille summos enunteret viros
Quibus superbit Cecropis oppidum,
Et laudibus dignis celebret
Nomina, non peritura fatis.
O sorte felix is nimis optima,
Cui ridet almus Pieridum chorus
Quem Pallas antiquis benigna
Artibus erudisse gaudet!
Fortuna votis haec etiam meis
Amica favit: Pallas et annuit
Piumque cultorem Vetustas
Me sua sacra docet verenda.

O tu, magister, pectore candido
Colende semper, qui puero mihi
Ad templa Musis dedicata
Arduum iter prior indicasti!
Qui dux fuisti certus ad asperi
Montis cacumen, quo sapientiae
Refulget, aeternis columnis
Fulta, Diis veneranda, sedes,
Tibine pravo carmine gratias
Referre conor? Suscipit irrita
Qui fretus infirma carina
Jonium mare spernit audax.
Ne munus istud displiceat tibi;
An poma, fructus arboris illius
Quam severat quondam laborans
Agricolae fore aërba, credam?

PRAEFATIO.

*P*aucis verbis, amice lector, consilium esse explicandum mihi videtur, quo ductus hoc argumentum tractavi. Cum tragicos Graecos in deliciis haberem, non potui non evolvere Aristophanem, eorum laudis, diversa tamen ratione, socium. Atque ex hujus festivi joci magnam voluptatem percepi: inprimis autem ejus audaciam, qua demagogos persecutus est, et judicii acumen, quo causas malorum, quibus Athenae premebantur, perspexit, admiratus sum; nam ridendo non solum, sed, ut ita dicam, flagellando verum dicere non dubitavit. Itaque cum argumentum dissertationis quaererem, suasit Clar. VAN LIMBURG BROUWER, praeceptor aestumatissimus, mihi, ut Aristophanis merita in conscribendis dramatibus politicis exponere conarer. Arrisit confestim argumentum, etsi non facillimum. Atque id ita esse tractandum putavi ut ejus fabulas, quae argumenti mere politici sint, singulas explicarem, historiam ejus temporis ex ipsis fontibus illustrarem, consiliumque comici et rationem, qua id sit exsecutus, officiumque boni civis praestiterit, pro viribus ostenderem. Quae

autem in reliquis comoediis non politicis inveniuntur ad rempublicam pertinentia, ea in ultimo capite conguessi et nexum cujusque fabulae, ex qua desumpta sint, exposui, ne disjecti membra poetae darem, quamvis fortasse a meo proposito alienum videri possit, haec ita fuse enarrare. In primo capite nonnulla, introductionis causa, dicenda esse arbitrabar, de comoediae veteris origine, et ratione, de quibus breviter tantum egi, ut nostri poetae mentem et consilium melius intelligeremus. Recentiores de Aristophane scriptores raro laudavi, quia magis e re mea erat, ex ipsis fontibus, ex historia, et Aristophane ipso plurima deducere.

Ceterum in juvenile opus quadrat Martialis dictum:

Sunt bona, sunt quaedam mediocria, sunt mala plura, aut sane multa parvi momenti et minus accurate exposita aut prave dicta. Sed quid juvenis praestare potest, quod ab omni parte limatum sit? Itaque benevolus lector hisce naevis propitius sit, vehementer opto. Atque etiam mendis typographicis bene consulat, precor, quae fato quodam evitari vix possunt.

Vobis autem omnibus, Viri clarissimi, quibus tam in Illustri, quod Daventriae est, Athenaeo, quam in hac Academia, praeceptoribus uti mihi licuit, gratum obtestor animum. Tibi, inprimis, clarissime BOSSCHA, debitas gratias refero pro beneficiis summa humanitate in me collatis et opera, qua me in litteras

Graecas incumbentem, semper benignus juvisti: nulum tempus eorum memoriam mihi eripiet. Quibusnam autem verbis tibi, clarissime VAN LIMBURG BROUWER, dignas grates persolvam, pro tot tantisque meritis erga me? verbis ea dignis celebrare non possum: malis vero nolo; sed persuadeas tibi velim Vir clarissime! me per omne, quod mihi detur vitae tempus, quibus poterim in rebus, gratum animum testificaturum esse, Valete viri clarissimi vosque D. O. M. in litterati orbis decus diu salvos sospitet.

CAPUT PRIMUM.

DE COMOEDIA VETERI.

*Αἱ χάριτες τέμενος τι λαβεῖν, ὅπερ οὐχι πιθεῖται
Ζητούσαι, ψυχὴν εὖρον Ἀριστοφάνους.*

PLATO.

Poësis Graecorum ab omni aevo a populis humanitate excultis summis laudibus extollitur; carmina Homeri, Sophoclis tragoediae, Pindari odae, tanquam pulcherrima ingenii humani specimina celebrantur; exiguo sane poëtarum numero temporis invidia pepercit, sed, quemadmodum ex columnis nonnullis superstitibus dijudicare possumus, quanta ipsius templi pulchritudo et magnificentia olim fuerit, ita ex hisce paucis reliquis, quantopere Graecorum poësis quondam floruerit, luculenter apparet. Attamen unus horum poëtarum et totum poëseos genus, quo ille usus est, a plerisque minus aequo judicio damna-

tur, imo spernitur; comicus Aristophanes, ob impiam obscenitatem, cujus accusatur, (atque ita omnis comoedia vetus, qua Athenienses delectabantur et quam nos ex illius scriptis solis cognoscere possumus, cum reliquorum comicorum dramata interierint) a permultis tanquam lectu indignus rejicitur. Verum ista vitia, ut mox videbimus, magis populo ipsi quam Aristophani imputanda sunt, et quod fortasse nondum satis animadversum est, in ipsis his comoediis a multis vituperatis boni civis officium poeta egregie praestitit. Ipsis enim facetiis causas, cur respublica praeceptis daretur explicat, summa acerbitate vitia perstringit, plebis stoliditatem incusat atque in nefarios demagogos invehitur, ne dicam, nullius scriptoris lectionem utiliore esse ad rempublicam, mores, ingenium Atheniensium, bello Peloponnesiaco flagrante, accurate cognoscenda et perspicienda. Itaque Aristophanis comoedias, in quibus argumentum politicum tractatur, ita explicandas esse arbitrabar, ut consilium, quo ductus comicus fabulam aliquam scripserit, manifestem rationemque ostendam, qua id consilium sit exsecutus. Antequam autem ad Aristophanem accedimus, necesse erit, ut in comoediae veteris originem atque indolem et causas, cur illa rebus politicis mixta sit, breviter inquiremus.

Prima comoediae origo densis tenebris involuta latet, multique Graecorum, Doris in Peloponneso, Megarenses, Siculi, Athenienses sibi comoediae inventae laudem vindicant. Cum autem comoedia nihil significet praeter cantum, qui per vicos ab agricolis caneba-

tur, vicique a Peloponnesiis κώμαι, ab Atheniensibus vero δῆμοι appellentur, et praeterea verbum δρᾶν, unde δράμα, pro πράττειν a Doribus usurpetur, hujus artis primitiae a Doribus repetendae videntur (1). Fieri tamen potest, rem aequaliter ad omnes pertinere. Scilicet per totam Graeciam, vindemiarum tempore, hymni chorique in Bacchi honorem celebrabantur, et pastores, vultu minio et vini faece illito, saltantes per vicos discurrebant, rustico et incomto carmine Bacchi laudes canentes, unde Tibullus (2).

Agricola et minio suffusus, Bacche, rubenti,
Primus inexperta duxit ab arte choros.

Non raro autem choro pastorum ita discurrentium alius ex alio vico chorus obviam veniebat, atque aemulatione accensi agricolae tum procacibus et obscenis conviciis se invicem proscindebant. Rudis illa agricolarum comoedia, quae ex hisce conviciis orta fuisse videtur, primis temporibus ob nimiam protervitatem in urbes non admissa est, neque Susarion, qui Athenis Olymp. 55 (A. C. 556), eodem quo Thespis tempore, floruit, et in marmore Arundeliano tanquam inventor comoediae celebratur, eamque ad certiore formam redegit, efficere potuit, ut illa civibus admodum placeret. Ludicra ejus nondum scripta, sed tantum extemporanea fuisse tradit Aristote-

(1) Aristot. art. Poet. cap. 3.

(2) Lib. II. carm. 1. vs. 55. Cf. de comoediae principiis Riedel, Comment. in Horat. Epist. ad August., pag. 281 seqq.

les (1). Verum quomodo ex hoc informi et rudi ludicro comoedia sensim magis exulta et perfecta sit, ignotum est; nam αἱ μὲν τῆς τραγωδίας μεταβάσεις καὶ δι' ὧν ἐγένοντο, οὐ λελήθασιν ἢ δὲ κωμῳδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς ἔλαθεν (2). Melior lux tandem in Sicilia comoediae affulsit, cum Epicharmus, Phormis aliique, qui Olymp. 73 (A. C. 480) vixerunt, ad comoedias scribendas animum appellerent. Praesertim Epicharmus Pythagoreus magnas laudes, etiam apud Athenienses, assecutus est, nam, ut ait Theocritus (3)

πόλλα γὰρ ποτῶν ζωῶν τοῖς παισὶν εἶπε χηρῖμα
μεγάλα χάρις αὐτῶ.

Siculorum poëtarum artem imitati Athenienses, mox laude eos superarunt. Chonnides, Timocreon Rhodius multique alii, quorum nomina referre nihil attinet cum tantum fragmenta ex illorum operibus supersint, ingentem laudem sunt assecuti. Pericles, ille artium et scientiarum fautor, comoediam etiam non neglexit, licet ipse saepius comicoꝝ licentia et diceriis proscinderetur. Celeberrimi comici eo tempore fuere Magnes, Cratinus, Crates, Teleclides, Eupolis, Aristophanes, qui solus tempora nostra tulit, cum illorum tantum fragmenta passim apud Athenaeum et Plutarchum inveniuntur. Ipse Aristophanes de me-

(1) Art. Poet. cap. 4.

(2) Id. Ibid. cap. 5.

(3) Epigr. 17. Ei quoque inventionem comoediae tribuit. Plato etiam Epicharmum mirabatur.

ritis Magnetis, Cratini et Cratetis in Equitibus vs. 519 benigne loquitur, etsi ipse comicus adeoque eorum obtrektor erat (1). Magnes initio acceptissimus populo ob facietiarum elegantiam, postea

ἐξεβλήθη πρεσβύτης ὧν, ὅτι τοῦ σκόπτειν ἀπέλειφθη.

Cratinus, tumido et magnifico diceñdi genere usus, ut Aeschylus in tragoedia, Archilochi mordacitatem imitatus, acerbe in adversarios invehebatur. Comoediae scribendae rationem quoque emendavit. Crates suavitate et elegantia simplici summam apud spectatores gratiam iniit. Argumenta, quibus hi poëtae popularem auram captare solebant, risui movendo semper aperta erant. Initio plerumque fabulae ab antiquis poëtis de Deorum rebus gestis ridicule confictae, veluti Prometheus furtum, Bacchi facta, Herculis opera, mythi ex aurea aetate, spectatoribus ridenda proponebantur, ut liquet ex multorum dramatum inscriptionibus, apud Athenaeum aliosque obviis. Tragicorum dicta et versus jocose traducebantur et parodiis in sensum contrarium detorquebantur. Mox omnes ob vitia notandos insectati comici petulantibus jocis proscindere sunt ausi, teste Horatio (2).

(1) Jam Hesiodus dixerat Op. et Dies vs. 20.

Καὶ κεραμεὺς κεραμεὶ κοτῆι καὶ τέκτονι τέκτων
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονεῖ καὶ αἰδοῦς αἰδοῦ.

(2) Satyr. Lib. 1, 4 vs. 3. Aristoteles l. l. contendit, comoediam ex Homeri Margite eodem modo ortam esse ac tragoedia ex Iliade et Odyssea.

Si quis erat dignus describi, quod malus aut fur
Quod moechus foret, aut sicarius aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.

Quod initio solum in privatos dicebatur, paulatim
etiam nimia libertate in viros, qui magistratus et hono-
res gerebant, comici transtulere. Jam Timocreon
Rhodius, dithyrambis clarior, Themistoclem in scenam
producere non veritus est (1). Timocreontis audaciam
imitati sunt ceteri comici, et Cratinus, Eupolis,
Hermippus Periclem aequè proterve et audacter
exagitarunt. Quin Teleclides in fragmento, quod
Plutarchus servavit, ausus est dicere, Athenienses Pericli
tradidisse (2):

πολέων τε φόρους, αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν
τάσδ' ἀναλλεῖν
λαίνα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰδ' αὐτὰ πάλιν
καταβάλλειν
σπονδάς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην, πλοῦτόν τ' εὐ-
δαιμονίαν τε.

Insolentiam comicorum Pericles frustra lege coërcere
conatus est, quae comoedias agi vetaret, sed, post
tres annos lex abrogata est. Mortuo Pericle, comoedia

(1) Suidas in voce *Τιμοκρέων*. Ceterum iste inimicitias cum
Themistocle aliisque claris viris exercuit, unde Simonides Anth.
Gr. ἐπίτμμβ. 348 hoc epitaphio eum honoravit:

πόλλα φαγὼν καὶ πόλλα πιὼν καὶ πόλλα κᾶκ' εἰπὼν
ἀνθρώπους, κέμαι Τιμοκρέων Ῥόδιος.

(2) Plut. in Pericle cap. 10.

plane opiniones in republica obtinentes representabat,
cujus flagello comici, plerumque optimatium partibus
addicti, demagogos atque etiam suos nonnumquam
percutiebant, cumque in senatu et in comitiis pes-
simus quisque populo fraudibus et blandimentis fu-
cum faceret, comici saepissime eorum fraudes et mala
consilia increpabant plebemque ad saniolem mentem
reducere conabantur.

Omnium comicorum longe celeberrimus Aristophanes
ex tanto numero ad nos solus pervenit, ex cujus
fabulis, quarum undecim supersunt, judicare possu-
mus, qualis comoedia antiqua apud Athenienses tem-
pore Periclis et belli Peloponnesiaci fuerit. Vita hu-
jus poetae ignota est. Patre fuit Philippo quodam, ex
demo Cydathenis oriundus, quamvis nonnulli dicant,
eum Rhodium vel Aeginetam fuisse. Annus, quo na-
tus est et decessit, ignoratur. Primam comoedia-
rum, Daetalenses, quae hodie deperdita est, scrip-
sisse videtur quarto belli Peloponnesiaci anno; ultimam
autem, Plutum, Olymp. 98, 1, in scenam produxit
Itaque omnia ejus dramata ad illa tristissima tempora
pertinent, cum Graeci furore occoecati gravissimo bello
se invicem persequerentur; plurimum lucis quoque
afferunt ad internum Atheniensium statum, grassante
hoc bello, nobis aperiendum. Etenim gravissimus
auctor Thucydides res quidem terra marique gestas
dilucide refert, diversa factionum studia, turbas et se-
ditiones enarrat, mores ducum et fortia militum facta
exponit, attamen conditionem ipsius plebis urbanae
fused explicare non potest, nimis rebus gestis narrandis

occupatus. Demagogorum fraudes, quibus insana multitudo ludibrio habebatur, perversa reipublicae administratio, turbae in comitiis excitatae, morumque corruptela, atque harum rerum causae, non ex Thucydidis libris percipiuntur, sed ex Aristophanis dramatibus cognoscuntur. Dum historicus nos docet, quid foris agatur, quanam urbes oppugnentur, quot proeliis decernatur, comicus manifestat, quid in foro atque in comitio plebs Atheniensis loquatur, quanam consilia ineat, quid demagogi parent, quid optimates obnitantur. Itaque ambo scriptores a se invicem lumen accipiunt et causas rerum, quas alter memoriae prodidit, alter nonnunquam explicat. Causae, cur comoediae lusus adeo cum rebus ad rempublicam pertinentibus permixti sint, paucis verbis exponendae esse mihi videntur.

Comici semper id agebant, ut populo, Bacchi festa celebranti, laetitiam salium acumine jocorumque festivitate augerent, risumque spectatoribus moverent. Quam largam ridendi materiam iis praebuerint mythologia fabulaeque tragicorum, jam vidimus, sed magis etiam acceptae erant plebi contumeliae et convicia, quibus quosdam homines notatu dignos perstringebant. Quod cum animadverterent comici, huic traducendi et exagitandi libidini paulatim indulgere, homines nequam vitiisque famosos incusarunt; mox adversarios et inimicos adorti, acerbius in eos inducti sunt. Inprimis Cratinus acerbitate et vehementia inter veteres comicos innotuit. Auxit mordacitatem comicorum dicteriusque ansam praebuit ipse Pe-

ricles. Etenim, cum ejecto Thucydide optimates oppressisset et democratiam, labefactis Solonis institutis, constituisset, (licet rerum summa non penes plebem, sed penes ipsum esset) illi, plebis imperium aegre ferentes comicorum opera uti coeperunt, ut eum variorum criminum apud populum accusarent civibusque odiosum redderent (1). Quamvis vera saepius monuerint, ut fragmentum Teleclidis indicat, tamen nonnunquam invidia et odio nimis infesto inflammati, summum virum immerito conviciis lacerarunt. Verum dum Pericles rerum gestarum gloria, ludorum magnifico apparatu, urbe pulcherrimis aedificiis exornanda popularem favorem sibi conciliabat, ista comicorum ludibria parvi momenti fuerunt. Ipso autem mortuo res mutata est. Effrenata plebs, cui immodicam ille libertatem tribuerat, sapienti moderatore orbata, se pessimo cuique regendam tradidit; imminuta enim Areopagi auctoritate, fracta Senatus potentia et magistratuum vi, plebs imperio suo superbire atque sese jactare coepit. Importuni demagogi blandiendo, pollicendo, optimates accusando, multitudinis gratiam captabant; imperita plebs verborum lenociniis facile decepta, credebat, eos omnem operam dare, ne quid detrimenti respublica, seu potius democratia caperet. Ejusmodi homines Aristophanes in Equitibus et Vespis aliisque dramatibus summo jure exagitat, eorumque fraudes detegit.

Optimi cives istam nefariam demagogorum admini-

(1) Plut. in Pericle passim.

strationem aegerrime ferebant, et per omnes fere belli Peloponnesiaci annos eorum consiliis obsistere plebemque ad sanio rem mentem reducere sunt conati. Ad ejus favorem sibi conciliandum, comicos in auxilium advocarunt iisque chorum praebuerunt (1). Scenica ludicra plebs adamabat, et comica licentia maxime delectabatur; libenter cachinnum tollebat de vitis eorum, qui reipublicae praeerant; summo gaudio facetias audiebat, quibus demagogi ridebantur; quin se ipsam in scenam traduci facile patiebatur. Summa libertas, qua Athenienses se gaudere gloriabantur, impediēbat, quominus ista jocandi licentia constringeretur, et florente republica, nulla lex in eam lata est. Verum cum illa libertas, captis a Lacedaemoniis Athenis, diminueretur, comici quoque paulatim lege adstricti sunt, ne tam petulanter in quoscunque inveherentur. Populus mox jussit eos neminem nominatim exagitare: (ne ipsa civitas, et archontes ludibrio haberentur, jam antea lege cautum fuisse videtur, etsi ex Aristophanis Equitibus apparet, eam legem saepius violatam fuisse). Deinde choro et jure nocendi, ut ait Horatius, paulatim sublatis, veteri media comoedia quae dicitur successit, quae res quidem veras tractabat, nominibus autem fictis utebatur. Tandem nova comoedia exstitit, quae et res et nomina ficta tractanda sumsit. Itaque veteris comoediae indoles haec erat, ut quidquid ad rempublicam pertineret, spectatoribus ridendum proponeretur et vitia magistratuum, mala reipu-

(1) Plut. in Nicja.

blicae administratio reprehenderentur. Recte dixisse mihi videtur scriptor anonymus (1): « In dem Athenischen Freistaate war offenbar nicht der Mensch, « sondern allein der Bürger für den dramatischen « Dichter merkwürdig und interessant. Man frage sich « selbst, ob Aristophanes, während der Peloponnesischen Unruhen, wo der Athenienser so ganz und « gar Bürger war, etwas Wichtigeres auf die Bühne « bringen konnte als ihn? Es ist nicht verwerfliche « Tadelsucht, nicht Frevel wenn er die Grossen der « Republik hervorzieht, und ihre Entschlüsse und « Handlungen zur Schau aufstellt: es ist Schult des « Zeitalters, das seinem Witze keine andere Gegenstände gewährte, und Bedürfniss des Volkes, dessen Geschmack sich an dergleichen Ausfälle weidete.» Hujus observationis veritatem argumentis ex ipso comico petitis demonstraturi, sex ejus comoedias, quae politici argumenti sunt, singulas exponemus, ut liqueat, quo consilio ductus Aristophanes id argumentum elegerit, quomodo id tractaverit, et quanta sapientia et sagacitate omnia providerit et suaserit quae reipublicae utilia, imo necessaria essent. Quodsi non is solum, qui captis armis natalem terram ab hostium vi defendat, boni civis officio fungitur, verum etiam ille, qui optima quaeque suadendo, saluti publicae providus consulit, tum certe Aristophanes, ceteroquin obscurus homo, qui nunquam ad rempublicam accessit, hac laude celebrandus est. Etenim

(1) Neue Biblioth. der Schönen Wissenschaften, B. 37. St. 1. pag. 1—39.

in sex illis politicis dramatibus, quae Acharnenses, Equites, Vespae, Pax, Aves et Lysistrata inscribuntur, saluberrimis consiliis cives adhortatur, fraudes demagogorum explicat, causas cur respublica male administratur indicat, qua ratione veterum avorum felicitas et potentia recuperari queat, festivo ostendit; verbo, vitia tum singulorum hominum tum reipublicae, accurate manifestat et comice graviter reprehendit. Mores Atheniensium nobis dilucide ob oculos ponuntur; ex nullo veterum auctorum scripto accuratius veriusque cognosci possunt. Ad eos cognoscendos magni quoque momenti sunt quinque reliquae ejusdem comici fabulae, in quibus argumenta politica proprie quidem non tractantur, attamen tam multa, ad rempublicam resque gestas pertinentia reperuntur, ut de iis breviter nobis etiam sit agendum. Ex Nubibus, Thesmophoriazisis, Ranis, Ecclesiazisis et Pluto luculenter apparet, quanta sollertia, quam acri judicio, quam exulto et erudito ingenio fuerit Aristophanes; ut non est, quod miremur, eum reliquis comicis festivitate, elegantia et ingenio multum antecelluisse. Hae undecim fabulae tantum nostram aetatem tulerunt: de numero autem earum, quas scripsit Aristophanes, non conveniunt inter se veteres; sunt, qui putent illum edidisse octoginta et duo dramata: alii tantum quinquaginta et quatuor eum scripsisse contendunt (1). Ex hisce fabulis tres ad mediam comoediam referuntur.

(1) Fabric. Biblioth. Graec. Lib. II. cap. 21, ubi nomina deperditorum dramatum recensentur.

Quanam in materia poësis comica Aristophanis versetur, indicavimus, verum quam ratione et quomodo hanc materiam tractaverit, exponere non ita facile est. Etenim in ejus comoedias definitio, ab Aristotele data (1) haudquaquam quadrat; quaecumque enim vitia, non ridicula tantum, vehementer insectatur. Certis quoque regulis, ut tragoedia, non constringitur ejus fingendi et jocandi libertas; quidquid spectatoribus risum movere et rem vel hominem, quem petit comicus, magis ridiculum vel odiosum reddere possit, avide arripitur. Scenae, vinculo admodum laxo conjunctae, facetiarum, lasciviae, jucunditatis plenae, nonnunquam vix inter se connexae, fabulam constituunt; regula, quam laudat Horatius (2)

Primo ne medium, medio ne discrepet imum incognita est Aristophani atque aliis comicis, qui tantum id agebant, ut plebi placerent praemiumque reportarent. Qua libertate in perstringendo homines gaudebant, eadem in conscribendo dramate utebantur, modo istos percellerent, quos irridendos sibi sumserant, idque adipiscerentur, quod sibi animo proposuerant. Inter fabulas quae supersunt, Acharnenses et Plutus, majori, quam reliquae, ordine exponuntur; in ceteris permulta invenias, quae cum ipso dramatis argumento non apte cohaereant.

Comici aequae ac tragici choros adhibent, sed multum inter utrosque interest. Tragici chori officia,

(1) De art. poet. cap. 5. *Ἡ δὲ κωμῳδία ἐστὶ μὴσις, φαυλότερον μὲν, οὐ μὲν τοι κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ, ὅ ἐστι τὸ γελοῖον μῦθον.*

(2) Art. Poet. vs. 152.

quae Horatius (1) pulchre explicat, Aristophani ignota sunt. In nonnullis fabulis chorus ipse principes partes agit, ut in Avibus, Thesmophoriazisis, Ecclesiazisis; in Lysistrata et Ranis duo chori simul introducuntur; (in Ranis autem chorus Ranarum semel tantum canit, et ludibrii causa additur) chorus comicus viginti quatuor, tragicus vero quindecim choreutis constabat. Diverso etiam saltationis genere utebantur, nam comici lascivam et petulantem saltationem, quae κόρδαξ vocabatur, adhibebant; tragici vero saltationem gravem et modestam, ἐμμελείαν dictam, (Tertium saltationis genus est satyrica σίκιννις). Inprimis animadvertenda est comicorum παράβασις; scena enim, actu finito, ab omnibus interlocutoribus relicta chorus solus ex more solenni remanebat, et choreutae sese ad spectatores convertēbant fabulaeque saepius obliti, de rebus plane diversis cum iis colloquebantur. Plerumque poëtae laudes extollebant ejusque ingentia erga patriam merita celebrantes, spectatores exhortabantur, ut ei praemium decernendum curarent; eos graviter increpabant, si alios comicos ei praetulissent multaque festive, eleganter, et jocosae dicta non in cives malos solum, sed et in ipsam plebem, in rempublicam, in mores conferebant. In hisce parabasis poëtae vis comica maxime perspicitur et pleraeque Aristophanis fabularum ea sunt ornatae, sed in Lysistrata Ecclesiazisis atque Pluto, parabasin frustra quaeras; quin omnis chorus ex hisce duabus pene sublatus vide-

(1) Art. Poet. vs. 192.

tur. Forma earum non ubique eadem est; plerumque constat ex oratione ananapaestica, tum hymnus in Deorum honorem (sed non semper) deinde trochaico ἐπιρρήματι; tum rursus hymno, postremo denuo ἐπιρρήματι trochaico; sed haec forma saepius mutatur.

Ceterum Aristophanes ipse gloriatur, sese comoediae scribendae agendaque rationem multum emendasse, jocos insulsos, quibus comici apud spectatores gratiam inire studebant, evitasse, atque ita de comoedia meritum esse, ut chorum (1) dicentem faciat:

Τοιαύτ' ἀφελὼν κακὰ καὶ φόρτον καὶ βωμολοχεύματ'
ἀγεννή

ἐποίησε τέχνην μεγάλην ἡμῖν ἀπτήργασ' οἰκοδομήσας
ἐπεσὶν μεγάλοις καὶ διανοίαις καὶ σκώμμασιν οὐκ
ἀγοραῖσις

οὐκ ἰδιώτας ἀνθρωπίστους κωμωδῶν οὐδὲ γυναικίας.
ἀλλ' Ἡρακλέους ὀργὴν τίν' ἔχων, τοῖσι μεγίστοις
ἐπιχειρεῖ,

διαβάς βυρσῶν ὀσμὰς δείνας κἀπειλάς βορβοροθύμους
κ. τ. λ.

Atque in Nubibus alios comicos acerbè perstrin-
git, utpote qui πονηρὰ σκώμματα malis artibus oc-
cultare et accepta plebi reddere conabantur, et bis
vel ter eadem, parumper immutata, in scenam pro-
ducere non dubitabant, at ego, ipse ait:

ἀεὶ καίνας ἰδέας εἰσφέρων σοφίζομαι,
οὐδὲν ἀλλήλαισιν ὁμοίας καὶ πάσας δεξιῶς.

(1) Pacis vs. 740 seqq.

Laudare semet ipsi in hisce parabisibus solebant comici (1).

Aristophanes initio dramata sua non ipse docuit, sed aliorum opera, inprimis duorum praestantium histriorum Callistrato et Philonide usus est (2). Cum autem Equitibus suis in Cleonem impetum faceret, et nemini persuadere posset ut Cleonis partes ageret, ipse vultum minio suffectus in scenam prodiit et ejus partes egit. Istud facinus, quo ipse elatus est, facili negotio perpetravit, quia, ut videtur, ab optimatibus Cleoni infestis, defendebatur.

Judicia, quae de hujus comici meritis ab eruditis feruntur, maxime diversa sunt. Inter veteres Plato eum miratus esse dicitur et saepius ejus dramata evolvisse; Athenienses magni ea aestimarunt. Plutarchus autem, peculiari disputatione eum cum Menandro confert, et acerbe exagitat. Quodsi Aristophanes Nubes non scripsisset, fortasse aequius de eo judicassent plurimi recentiorum, sed nomen Socratis magno ei damno fuit. Etenim, re non accurate perspecta, multi Aristophanem extemplo damnarunt; quanto jure, cum ad Nubes pervenerimus, videbimus; utrum temere calumniatur, cum in pessimum quemque invehitur, etiam ex politicis dramatibus nobis erit judicandum. Unius tantum criminis non absolvi potest poeta, nempe obscenitatis. At si cogitamus, dramata ea acta esse tempore festorum Bacchicorum,

(1) Cf. Vesp. vs. 998 seqq. Acharn. 628.

(2) Equit. vs. 519 ibiq. Schol.

cum omnis Attica vino et voluptati libere indulgeret; si animadvertimus, infimae plebi comicos placere debuisse; in Bacchi honorem ludos scenicos, inprimis comicos, celebrari; si ad morum corruptelam attendimus, quae Athenis tunc temporis ingens erat, vix dubito, quin Aristophani permulta vitio verti non possint, sed ad ipsum populum culpa sit transferenda. Atque etiam impietatis eum accusant, quod Deos ludibrio habuerit et sacra profanarit; verum qui ejus comoedias accurate perlegerit, facile videt, poetam nusquam Deorum numini irrisisse, sed ridiculas fabulas a poetis narratas, omnibusque notas, in scenam produxisse. Athenienses qui religiosissimi Graecorum habentur, sane non tolerassent, comicos impie loqui; quod si Aristophanem fecisse putaverant, procul dubio ab eo, ut ab Anaxagora, Protagora, aliisque gravissimas poenas repetivissent.

Restat ut indicemus, quonam tempore et anno singula dramata Aristophanis acta sint, etsi eruditi nondum de festo et mense, quo acta sint, inter se consentiunt. Festa, in quibus celebrabantur Dionyso sacra, et ludi scenici edebantur, tria erant; *Διονυσία μεγάλη*, die 12 mensis Elaphebolionis, quae summa pompa per multos dies celebrabantur, cum magna Graecorum turba undique conflueret ut spectaculis sacrisque interessent; *Ἀνθεστήρια*, etiam die 12 mensis Anthesterionis, per tres dies celebrata, qui vocabantur *πιθοιγία, χόες, χυτραί*. Nonnulli putant Anthesteria eadem fuisse ac Dionysia Lenaea, in quibus multae Aristophanis comoediae sunt actae. — Tertium

festum erat, quod in Bacchi honorem ab agricolis Piraei celebrabatur, per tres ultimos dies mensis Posideonis, qui nominabantur *θσίγη, ἀσιώλια, ἰωβακχεΐα*, vel Dionysia Lenaea. Sed Eruditi de his festis quoque non consentiunt.

Secundum Clintonem (1) dramata hisce annis sunt acta :

Acharnenses	Olymp. 88, 4. A. C.	425.
Equites	« 89, 1. . . .	424.
Nubes	« 89, 2. . . .	423.
Vespae	« 89, 3. . . .	422.
Pax	« 89, 4. . . .	421.
Aves	« 91, 3. . . .	414.
Thesmophoriazusae .	« 92, 2. . . .	411.
Lysistrata	eodem anno.	
Ranae	« 93, 4. . . .	405.
Ecclesiazusae	« 96, 3. . . .	394.
Plutus	« 98, 1. . . .	388.

(1) *Fast. Hellen.*

CAPUT SECUNDUM.

ACHARNENSES.

*τὸ γὰρ δίκαιον οἶδε χ' ἡ τραγωδία.
ἐγὼ δὲ λέξω δεινὰ μὲν, δίκαια δέ.*

Discordia, quae jam belli Medici tempore inter praecipuas Graeciae civitates orta et paulatim variis causis aucta erat, tandem ad bellum atrox et diuturnum exarsit. Odium inveteratum, quo gentes Dorica et Ionica stirpe oriundae, se mutuo prosequabantur, morum varietate ac diversa institutorum ratione accensus, mutuisque offensionibus per longam annorum seriem exasperatum, sacro civium sanguine beata quondam Helladis rura conspersit. Avita enim Atheniensium gloria, decore apud Marathonem Salaminaque parto splendide refulgens, postea multis magnisque victoriis terra marique reportatis in dies aucta, ceterarum civitatum invidiam movit; res eorum secundae, classibus copisque navalibus firmatae ac stabiles, quibus freti Athenienses maris Aegaei insulas fere omnes partemque Thraciae ditionis suae fecerant, non vano timore

adversariorum animos perculit, cum praeterea severum in socios imperium, summa in reliquos Graecos superbia (1) multaque in eos injuste, crudeliter, nefarie facta ad iram vindictaeque cupidinem omnes stimularent. Inprimis Lacedaemonii amissum τῆς ἡγεμονίας honorem graviter dolentes, jam bellum parabant sperantes fore, ut eo libertatis causa, ut affirmabant, suscepto, profligatis adversariorum copiis, auctoritatem imperiumque recuperarent brevi- que ipsi rerum potirentur. Rem tamen difficillimam et periculo plenam aggrediebantur. Nam et Lacedaemonii et Athenienses, quamvis diversa ratione, viribus paene pares erant; quam fiduciam Atheniensibus classis sociique insulani praestabant, (quorum ope maris imperio gloriabantur) eam Peloponnesiis exercitus terrestris dabat, quocum hostium fines infestare ipsis- que Athenis metum incutere poterant. Itaque fieri aliter non potuit, quin bellum in multos annos tractum, ancipite fortuna, tandem ambobus populis at- que adeo omni Graeciae perniciosum evaderet. Quod cum provideret rex Lacedaemonis Archidamus, consilii temeritatem increpare bellumque dissuadere coepit; sed prudentis regis auctoritas iratos Spartiatis sociosque haudquaquam movit. Neque Athenienses, auctore Pericle, periculum detrectandum esse putabant, utpote qui omni bellico apparatu copiose instructi erant. Occasio et causa belligerandi, quae cupidis alioquin fa-

(1) Cf. Plutarch. in Pericl. cap. 17.

cillima est repertu, forte fortuna non deërat (1). Corinthii, a Corcyraeis victi, Atheniensium opem implorabant; hi autem a Corcyraeorum partibus stare maluerunt. Quod cum animadverterent Corinthii, ob ereptam sibi coloniam Potidaeam jam antea Atheniensibus infesti, rem ad Lacedaemopios detulerunt, indu- tias (σπόνδας) (2) esse violatas Graeciaeque servitutum parari clamantes. Assensere socii, et confestim Lacedaemonii bellum decreverunt, quod Athenienses, audacter rejectis pacis conditionibus, accipere non du- bitarunt.

Quantam cladem universae Graeciae hec bellum illa- turum esset, multi quidem jam tunc temporis vide- bant, sed calamitates ex eo ortae timorem etiam et sollicitudinem diu ante susceptam superarunt. Non agri tantum vastati, urbes deletae, exercitus occisi, sed majus etiam damnum acceptum; intestini belli furor, scelus, immanitas, Graecorum virtutem in patriamque amorem exstinxit, libertatem oppressit, vires et forti- tudinem fregit. Quis, perlectis Thucydides libris, non exclamat: Istine Graeci eorum posteri, qui Persis urgentibus pulcherrima pro patriae morte exstincti, in omne aevum nominis aeternitatem sunt consecuti? Qualis Graeciae in hoc bello conditio fuerit, exposuit Thucydides (3); qualis autem Atheniensium fusius et

(1) Thucyd. Lib. I. c. 24 seqq.

(2) Quae aliquot annis ante inter Athenienses et Lacedaemo- nios eorumque socios in triginta annos pactae fuerant. Thucyd. Lib. I. cap. 115.

(3) Cf. inprimis Lib. III. cap. 82—83.

accuratius Aristophanes docet. Ex his scriptoribus apparet, quanto jure Pindari verba, cum de septem ducibus Thebas proficiscentibus loquitur, in Graecos, bello Peloponnesiaco incipiente, transferri possint (1).

*Στρατὸν ἀγαγὼν ἀνδρῶν αἰσιᾶν
οὐ κατ' ὀρνίχων ὁδὸν . οὐδὲ Κρονίων,
ἄστεροπᾶν ἑλελί —
ξαις, οἴκοθεν μαργουμένους
στείχειν ἐπώτρυν', ἀλλὰ φει —
σάσθαι κλειθου,
φαινομένην δ' ἄρ' ἐς ἄταν
σπεύδεν ὁμίλος ἰέσθαι κ. τ. λ.*

Indicto bello, Peloponnesii magno cum exercitu Atticae fines transgressi, agros flamma ferroque devastarunt, dum Pericles sapienti consilio suos intra moenia urbis aegre continuit, ne cum hoste manum conserebant. Persuasit enim civibus, ut relictis agris vicisque omnes ad urbem confugerent, hostium saevitiam vitaturi; commeatum mari magna copia advehi posse ostendit, cum ipsi classibus maris imperium tenebant, neque facili negotio adversarios munitissimam celeberrimamque urbem obsidione cincturos, affirmavit. Quod detrimenti ex vastatis Atticae agris acceperant ipsi, id brevi populandis navali exercitu Lacedaemone oris sese compensaturos esse, arbitrabatur. Hac belli gerendi ratione Pericles fortasse victoriam reportavisset, nisi foeda pestis, ex Aegypto, ut videtur, Piraeum delata mox etiam in urbe conferta hominum

(1) Pindar. Nemeor. Carm. 9.

multitudine oppleta saevissime grassari coepisset, absumtisque multis mortalium millibus, abripiendo quoque Pericle, gravissima rempublicam noxa afflisset (1).

Nam hujus viri eximio ingenio res atticae ad tantum honoris potentiaeque culmen evectae, ab eodem etiam firmari et servari posse videbantur; post ejus vero mortem, civitas in insanam demagogorum libidinem incidit, qui cum periculis urbem liberare non possent, tamen non desinebant plebem falsa spe deludere et ad bellum gerendum incitare, licet optimates agricolaeque pacem esse ineundam contenderent. Non tamen hoc suadebant, quia res foris ita infeliciter gerebantur; imo sextum jam annum vario Marte pugnabatur; Peloponnesii singulos annos Atticam invasionibus devastare pergebant; contra Athenienses Potidaeam, quamvis multa opera, receperunt; Lesbos, quae defecerat, Pachetis fortitudine ad incitas redacta, graves fidei ruptae poenas dedit; Phormio mari res feliciter gessit. Sed haec laeta multis tristibus permixta erant. Plataeensium civitas, postquam diu et fortissime parva manu contra hostium copias sese defenderat, tandem vi coacta, succubuit. In Corcyra Aetoliaque, atque alibi res ancipite fortuna gerebantur (2).

(1) Cf. Thucyd. Lib. 11. cap. 47. seqq. Fortasse Sophocles pulcherrimam pestis descriptionem in Oedipode Rege vs. 169 seqq. ex hac peste, cui ipse interfuit, adumbravit.

(2) Thucyd. Lib. II et III, nam, quae retuli, ea quinque vel sex annorum spatio gesta sunt, Pericles tertio belli anno diem obierat supremum. Thuc. II. c. 65.

Hoc rerum statu non est quod miremur, multos Atheniensium, tetro morbo tamdiu vexatos et insuper belli miseria afflictos, pacis desiderio teneri. Praesertim agricolae optabant, ut sibi ad pristinae felicitatis quietem redire liceret. Nam agrorum vastitas ob hostium perpetuas invasiones, omnem quaestus colendi spem irritam faciebat; commeatus mari advehendus annonae caritatem non levabat; deërat iis in urbe confertis ruris opulentia; insuper excubiarum difficultas belli aerumnas augebat. Quas calamitates cum cumulare demagogorum insolentia, omnes boni merito pacem flagitare, si non publice, saltem privatim, coeperunt. Quorum partibus, ut jam vidimus, addictus Aristophanes consilium cepit comoediam docendi, qua civibus per jocos ostenderet, quantopere segura pax belli periculis sit anteponeunda. Itaque sexto belli anno publici juris fecit Acharnenses, primum ex iis dramatis, quibus temporum invidia pepercit (1). Videamus, quam ratione poeta per hanc comoediam spectatorum animos movere tentaverit.

Nomen Acharnenses (*Ἀχάρωνες*) desumptum est a vicco (*δῆμον*) Acharnis, qui sexaginta stadios Athenis aberat (2). Hic vicus ceteris omnibus incolarum multitudine, opibus et virtute bellica praecellebat, nam

(1) Quarto jam belli anno Aristophanes Daetalenses, primum ejus dramatum, et quinto Babylonios scripsisse videtur, sed haec ambo non amplius exstant.

(2) Thucyd. Lib. II. cap. 21.

tria armatorum millia ex eo ad bellum profecta erant. Usque ad Acharnas Lacedaemonii omnia agere et ferre solebant. Acharnensium juvenus, numero freti opibusque elati, ferocioribus animis fuisse videntur, atque ideo Aristophanes eos elegit, quorum nomine comoediam ornaret. His enim adductis ut suas partes amplecterentur, non immerito existimare videbatur se ceteris longe facilius persuasurum, ut pacem bello anteponerent. Praesertim Acharnensium intererat pacem fieri, quippe qui ex agris colendis victum quaerere debebant.

Fingitur a poeta Dicaeopolis quidam, e demo Cholli oriundus, rudis homo atque agrestis, ceteroquin civis bonus bellicus ut qui maxime pertaesus, sub cuius persona Aristophanes ipse, quid reipublicae prosit, enunciet atque commendet. Hic vir, solenni comitiorum die, summo mane in Pnycem (1) ascendit, sed neque Prytanes (2) neque cives adhuc adesse animadvertit. Hoc ei bilem movet. Questus de earum rerum paucitate, ex quibus hoc tempore aliquid voluptatis percipere liceat, cum tantae gravissimi doloris justaeque irae causae adsint, civibus succenset, quia *κυρίας οὔσης ἐκκλησίας* (3) in foro obambulantes garrere malunt, quam

(1) Collis in urbe, in quo plerumque comitia haberi solebant.

(2) Prytanes, quinquaginta numero, Senatui praesidebant, concionem indicebant, resque ad Senatuum populumque referebant. Vid. Potter, Arch. Gr. cap. 18.

(3) *ἐκκλησία κυρία*, in qua *πρυτανεία* quater habebantur. *Πρυτανεία* est id temporis spatium quo quaeque tribus

in concionem venire, ut de pace deliberent. Utinam, exclamat Dicaeopolis (1) urbe hac odiosa relicta, ad meum vicum redire mihi liceret, in quo omnibus rebus abundo, nec quidquam emere debeo!

Tandem Prytanes veniunt; confluit quoque plebs; magno cum tumultu alius alium trudit, ferit, clamat, ut quisque primum subselliorum locum obtineat. Quod cum videt bonus noster agricola temperare ab ira nequit, sedatoque vix tumultu, rhetorum cuicumque, qui de alia quadam re, quam de pace verba facere ausus fuerit, obstrepere eumque interpellere statuit (2).

Acerbe his agricolae verbis Aristophanes civium levitatem perstringit, qui nulli negotio magis vacabant, quam per forum obambulando, auresque variis rumoribus nuntisque praebendo, qui quotidie ex omni Hellade Athenas afferebantur. Ob hanc curiositatem in alio dramate (3) urbem nominavit τὴν Κεχρηναίων πόλιν. Res gravioris momenti saepius negligebantur. Infima tamen plebs ob obolum, quem quisque, qui concioni intererat, accipiebat, frequens convenire solebat; ditiores nobilesque autem, plebis et demagogorum insolentiam aegre ferentes, plerumque non aderant. Comicus conciones hasce facete depingit.

(decem tribus Athenis erant) senatui (βουλή) praesidebat, nempe quatuor primae per 36, ceterae per 35 dies. — Potter, Arch. Gr. cap. 17.

(1) Vs. 19 seqq.

(2) Vs. 40.

(3) Equit. vs. 1263.

Qui ad dicendum essent parati, a praecone evocantur. Surgit Amphitheus quidam (1), ignotus homo, et affirmat, sibi soli Deos potestatem fecisse cum Peloponnesiis foederis feriendi. Sed praeco Scythis (2) imperat, ut istum nebulonem abducant. Quod cum ferre nequeat Dicaeopolis, altercatio fortasse orta esset, nisi repente legati, quos ad regem Persarum miserat populus, fuissent reversi. Hi legati, ante duodecim annos profecti, tandem ad suos penates rediisse finguntur; multa de itineris difficultate, de Persarum luxurie, de regis thesauris nugantur, eumque Atheniensibus aurum missurum esse mentiuntur. Dicaeopolis, quid rei esset, animadvertit, et valde stomachatur, quod legati, post duodecim annorum absentiam, multis drachmarum millibus temere profusis, hasce nugas meraque commenta reportare audeant. Testem promissorum Pseudartaban, regis intimum, legati adducunt, sed Dicaeopolis fraudem suspicatus, exploratis legatis, totam rem fictam esse, probat: homines isti tanquam omnibus Atheniensibus noti agnoscuntur et ridentur.

Nihilominus tamen Senatus Pseudartaban cum suis in Prytaneum vocat, eosque convivio excipit. Magnopere indignatus agricola noster, confestim ad Am-

(1) Jocus cum alio Amphitheo, qui multis ante saeculis Cereris sacerdos fuerat. Ceterum h. l. Aristophanes Euripidem ridet. Cf. Eurip. Iphig. in Tauride init.

(2) Semper praesidio Scytharum Athenienses magistratus utebantur, quod in foro excubias agebat.

phitheum redit, rogatque ut sibi uxoriq̄ue et liberis pacem a Lacedaemoniis impetret. Dictum, factum. Ampitheus Spartam extemplo proficiscitur.

Interim Theorus, nugax quidam et insolens adulator, qui ad Sitalcen, Thraciae regem, legatus missus esse fingitur, redux in concione magnifice de regis in Athenienses amicitia loquitur. Sitalces et filius ejus tantopere iis favent, ut confestim ingens Oedmantium Thracum agmen Athenas ducendum Theoro dederit. Dicaeopolis, ob novam hanc fraudem majore ira accensus, Theorum Thracesque in malam rem abire jubet, concionemque dimittendam esse clamat, quod *διοσήμεια* intervenissent (1). Praeconis jussu statim dimittitur concio.

Quantum veritatis ridiculis hisce scenis occultum latet! Nam ejusmodi fraudibus usi demagogi plebis animos, falsa auxiliorum spe erectos ad bellum gerendum semper instigabant. De legatis ad regem Persarum mittendis, qui ex immensis thesauris exhaustum Atheniensium aerarium facile replere poterat, sermones servisse videntur, quamvis hoc tempore nondum ad regem legatos missos esse, ex historicis appareat. Ad hos igitur sermones deridendos haec legatio a poëta ficta videtur. Lacedaemonii autem, secundo belli anno, ad regem legatos miserant, quos Athenienses, sibi a Sitalce traditos, ultimo supplicio cru-

(1) *διοσήμεια*. Terrae motus, fulmen, aliaque ejusmodi mala omnia si intervenissent, concionem lex statim dimitti jubebat, cf. Thucyd. Lib. V. cap. 45.

deliter affecerunt (1). Cum Sitalce revera foedus iniierant Athenienses dum Potidaeam obsidebant. Opem quoque suam rex pollicitus, tamen eo tempore, quo haec comoedia acta est, ejus foederis oblitus esse videtur; nam parva tantum auxiliorum manu missa, dudum quieverat (2). Igitur summo jure Aristophanes ejus spei vanitatem risit.

Sp̄reta ab omnibus in concione pace, Dicaeopolis sibi soli inducias accipiendas esse ratus, Amphitheum Sp̄arta reversum convenit. Tria ille induciarum genera profert, quas, tanquam vini libationes, Dicaeopolidi gustandas praebet, ut, quas vellet, eligeret. Ambiguitas vocis *σπονδαι*, quae et libationem et inducias significat, hujus loci festivitatem mirum in modum auget, nulla alia lingua facile reddendam. Primum induciis in quinque annos prolatis gustatisque, Dicaeopolis facete (3)

οὐκ ἀρέσκουσιν μ' ὅτι

ὄζουσι πίττης καὶ παρασκευῆς νέων,

ait easque rejicit. Neque secundae in decem annos magis placent, nempe

ὄζουσι γ' αὐταὶ προσβέων εἰς τὰς πόλεις

ὄξιντατον, ὡσπερ διατριβῆς τῶν ξυμμάχων.

Tertiae autem in triginta annos magno cum gaudio acceptae

αὐταὶ γὰρ ὄζουσι ἀμβροσίας καὶ νέκταρος.

(1) Thucyd. Lib. II. cap. 67.

(2) Thucyd. Ibid. cap. 29.

(3) Vs. 190 seqq.

Quas cum probasset Dicaeopolis, Ampitheus narrat, senes Acharnenses (qui chori officio funguntur) aegerrime tulisse, ab ipso pacem ei esse datam, iraque inflatos mox adfuturos, ut meritas poenas de patriae proditore repetant. Proditorem enim esse, qui cum hostibus in gratiam redit civibusque opem in bello ferre negat. Ego saltem, ait Ampitheus, fuga ex hoc periculo me eripiam. Dicaeopolis, contemta Acharnensium ira, statim rus abit, *Διονύσια τὰ κατ' ἀγρῶν* celebraturus (1).

Acharnenses senes, invasionibus hostium Acharnas direptas esse indignati, et Marathonis adhuc memores, vindictae cupidine ardentis pacis auctorem odio habent. Persecuti Dicaeopolin Bacchi festum celebrantem, eum imprudentem aggređiuntur, arreptisque lapidibus vivum obruere minantur. Agricola, terribili clamore obstupefactus quid tandem rei sit, percontatur, sed senes conviciis eum lacerare pergunt: tene, scelus, hoc quaerere? tene non atrocissima poena dignum esse, talia nefanda ausum? Verum ille, causam meam, ait, defendere non detrecto, ostendamque non Lacones solos nostrarum calamitatum auctores esse. Vos me capitis damnetis, nisi recte me fecisse luculenter probaverim. Senes non moventur. Tum Dicaeopolis, arrepto carbonum corbe, male se his usurum minatur nisi se audiant disserentem. Carbonum periculo commoti senes (nam plerique Acharnen-

(1) Vs. 202.

sium, in sylvis habitantes, carbonarii erant) ridicule cedunt, auditurosque sese pollicentur. Jam Dicaeopolis, capite mensae coquinariae (*ἐπιξίνα*) imposito, dicturus erat, cum in mentem ei venit, quam periculosa conaretur, nam Lacedaemonios defensurus, adversariorum calumnias non immerito timere debebat. Etenim et superiore anno cum, Babyloniiis actis, nonnulla contra Cleonem dixisset, iram ejus demagogi expertus erat (1). Itaque necesse est, ut prius ad bene dicendum se praeparet. Verum a quonam melius hoc doceri posset, quam ab Euripide, qui tam multos infelices reges, et heroas erudiverat, ut apte, ornate et subtiliter disserere causasque dicere valeret? Venia ab Acharnensibus impetrata, Dicaeopolis ad Euripidem se confert. At scena haec inter eum et tragicum, cum tantum inserviat ad malam in tragoediis conscribendis rationem deridendam et insultandam, neque ad nostram rem pertineat, silentio praetermittenda videtur. In Thesmophoriazasis et Ranis acrius etiam in eum comicus invehitur.

Redux ab Euripide, Dicaeopolis ad spectatores chorumque hanc orationem habet (2). Ego quidem, o cives, sum pauper, sed ne mihi succenseatis, obsecro, quod de rebus ad rempublicam pertinentibus libere disseram. Etenim nos cives soli adsumus, neque legatos socii miserunt, qui tributa auxiliaque afferrent.

(1) Aristophanes, quae sibi acciderant, in Dicaeopolin transfert. Babyloniorum drama non servatum est.

(2) Vs. 497 seqq.

Equidem etiam Lacones, ut qui maxime, odi, nam et meas vineas depopulati sunt; attamen causis bene et accurate perspectis non omnis belli culpa in eos transferenda est.

Nempe inter nos (non tamen totam civitatem incuso) inter nos fuerunt homunculi miserissimi, pravissimi, infames, qui avaritia moti, Megarensibus calumnias intentarunt, et quidquid ficuum, allii, leporum porcorumque viderent, Megarica esse clamantes, actutum publice vendi jusserunt. Majora mox perpetrata. Dissoluti juvenes scortum Megarensibus abstulerunt. Quam contumeliam ut ulciscerentur Megarenses, Aspasiae duas meretrices abduxerunt; atque

ἐντεύθεν ὄργῃ Περικλέης οὐλεμπιος

ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκνικα τὴν Ἑλλάδα,
lataque lege statuit nemini Megarensium licere Athenas venire (1). Quo decreto illi paene ad incitas reducti, auxilium Lacedaemonios poposcerunt. Cumque nos decretum, trium muliercularum gratia factum, abrogare noluissemus, hi, armis sumtis, bellum nobis indixerunt. Fortasse vestrum aliquis, nefas hoc esse, dicet.

Adeone res tibi nauci videtur? Sed quid tandem

(1) Aristophanes ait, νόμον ὡσπερ σκόλια γεγραμμένον respiciens ad Timocreonis Rhodii scolion

ὄφελέν σ' ὦ τυφλὲ πλοῦτε

μήτε γῆ μήτ' ἐν θαλάττῃ

μήτ' ἐν ἠπείρῳ φανῆσαι κ. τ. λ.

Verba edicti contra Megarenses eadem fere sunt.

ipsi facturi fuissetis, si quis Spartiatum canem, ex insula Seripho (1) surripuisset? An quieti domi mansuri fuissetis? Non credo. Quin extemplo trecentae naves forent deductae, nautico stridore urbs tota resonuisset, hoc nos fecissemus; illos vero non idem facturos putarem?

De causis belli Peloponnesiaci, ab Aristophane allatis, non difficile erit judicare, modo teneamus, comico ridiculosissima quaeque acceptissima esse. Fortasse quo tempore decretum contra Megarenses factum est, rumor Athenis erat sparsus, juvenes quosdam ejusmodi facinus perpetrasse, et comicus noster, quo bellum magis etiam odiosum redderet, eam ridendi occasionem libenter arripuit. Verum est, decretum contra Megarenses magnam Atheniensibus invidiam conflasse, sed nisi aliae, praeter hoc decretum, causae fuissent, ob id solum tantae molis bellum non facile exarsisset. Attamen cum a comoediae hilaritate abhorreat, de gravibus tristissimi mali causis serio disputare, Aristophanes hanc elegisse videtur, ut civibus patefaceret, omnes causas leviores esse prae diuturni belli saevitate, atque hunc ignem non Peloponnesiorum modo, sed et sua ipsorum culpa in Graecia excitatum esse. Dilucide hoc liquet e postremis Dicaeopolidis verbis. Ceterum veras belli Peloponnesiaci

(1) Comicus, ut rem vilissimam afferat, canem introducit, abjectum animal, ex insula Seripho, parva et sterili insula vel potius rupe in mari Aegaeo. Mira arte mox tumultum fremitumque nauticum, cum classis deducitur, describit poeta.

causas, meo iudicio, recte exponit Thucydides (1) *Τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην προφάσιν, ἀφανιστάτην δὲ λόγῳ, τοὺς Ἀθηναίους ἡγοῦμαι μεγάλους γιγνομένους καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀναγκάσαι εἰς τὸ πολεμεῖν.* De aliis causis a Diodoro et Plutarcho allatis, nobis postea videndum erit.

Dicaeopolidis oratione chorus senum permotus, in duas scinditur partes, quarum illa recte ac vere eum dixisse contendit, haec autem ob impudentiam gravissima poena coercendum existimat. Jam vidimus populum Atheniensem etiam in duas partes divisum fuisse. Bellicosa chori pars Lamachum invocat, qui sibi cum altera chori parte altercanti praesidio foret. Celebrerrimus ille dux, expeditione in Siciliam nobilissimus, vir erat strenuus, consilio validus manumque fortis, qui hoc tempore *στρατηγὸς* fuisse videtur, licet ejus nomen apud historicos nondum inveniatur. Fortasse manserat in Attica, quo crebris hostium incursionibus facilius obviam ire posset. Cum summus hicce vir, bellandi cupidine abreptus, demagogorum consilia juvenet, pacisque adversarium se gereret, ac praeterea vana militaris gloriae jactantia ridiculus esset, Aristophanes eum in scena traducit, et, quamvis meritis laudibus ejus fortitudinem extollat, ejus tamen vitia jure perstringit (2).

Lamachus, insolito tumultu accitus, hostesque jam adesse ratus, armatus prosilit. Viso duce, Dicaeopolis, armorum splendore perterritus, pallidus timorem

(1) Libr. I. cap. 23.

(2) In fine hujus comoediae.

simulat. Lepidus est Lamachus, qui hominem miseratus, arma deponit, ne scilicet infelix iste metu et terrore exanimetur. Tandem Dicaeopolis induciis suis fretus, superbius loqui incipit Lamachoque, quaerenti quisnam esset, audacter respondet:

*ὄστις; πολίτης χρηστός οὐ σπουδαρχίδης,
ἀλλ' ἐξ ὅτου περ ὁ πόλεμος, στρατωνίδης.*

οὐ δ' ἐξ ὅτου περ ὁ πόλεμος, μισθαρχίδης. (1).

Hic jocus Lamacho haudquaquam placet. Sed a populo creatus sum, ait. Indignabundus agricola: En tibi causam, exclamat, cur pacem cum hostibus conciliaverim. Quis enim ferret, senes, ut nos, operae castrensi fatigari bellique miseriis premi, cum juvenes, ut tu, oneribus liberati, magno cum stipendio in Thraciam, Siciliam, et alibi mittantur (2). Dicite mihi, vos senes Acharnenses, an unquam vestrum quis legationes obiit? Negatis. Nec vobis Ecbatana nota? non miror; talia munera ad istum Lamachum Coesyramque aliosque profligatos deferuntur. Lamachus, conviciorum pertaesus, domum se proripit, semper se contra Peloponnesios pugnaturum affirmans. Verum Dicaeopolis, pace sua laetus, omnibus Peloponnesiis, Boeotis atque Megarensibus forum praebet, ea conditione, ut sibi, non autem Lamacho vendant. Quanto lepore salibusque haec scena abundet, vix opus est, ut pluribus

(1) Vs. 595.

(2) Nomina hominum ridicule conflata hoc loco comicus coarcevat, sed cum nemo istorum apud historicos obvius sit, silentio praetermittantur; Athenienses sine dubio eque bene cognoverunt.

ostendam. Homines bellicosi, ut Lamachus, demagogis acceptissimi, plebis quoque gratia florebant summosque honores adipiscebantur. Juvenes, spretis senioribus, qui consilio magis valebant, exercitibus praefecti, vel in longinquas regiones legati missi, magnam mercedem accipiebant (1). Profecto Dicaeopolis summo jure de his injuriis queritur.

Assentitur his dictis chorus, et profectis e scena Lamacho et Dicaeopolide, convertit se ad spectatores, magistrum suum, nempe ipsum Aristophanem magnis laudibus extollens (2). Etenim nunquam, etsi ab adversariis hujus criminis accusabatur, populo illuserat. Quin tantum abest, ut ille cives ludibrio habeat, ut eos potius admoneat, ne peregrinorum blandimentis diutius aures nimis faciles praebeant, fidemve legatorum commentis habeant. Nihil enim facilius esse, quam plebi speciosis verbis fucum facere, suis autem hortationibus id esse effectum, ne rursus in posterum populus ludificaretur. His similibusque rationibus poeta sua ipse merita facete commendat, inimicosque acerbè objurgat. Chorus deinde superbiam arrogantiamque queritur, qua juvenes elati senes miseros in jus vocare solebant, ut infelix ille vetulus, senio confectus, verborum subtilitate captus, damnatusque ab iudicibus, omni subsidio ad vitam sustentandam privaretur, domumque quiritanis se proriperet:

οὐ μ' ἐχρῆν σορὸν πρίασθαι, τοῦτ' ὀφλῶν ἀπέρχομαι (3).

(1) Colligitur hoc ex vs. 600 et 608 seqq.

(2) Vs. 626 seqq.

(3) Vs. 691.

Exemplo Thucydides cujusdam haec misera senum Athenis conditio illustratur. Quis tamen ille Thucydides fuerit, nescio. Historicum celebrem non esse eum ex ejus historiis apparet; nam hoc tempore militabat (1). An igitur haec ad veterem Thucydidem referenda sunt, qui jam multis annis ante a Pericle ejectus in exiliumque missus erat? Ut ut sit, satis ex chori verbis apparet quam effrenata fuerit rhetorum juniorum licentia.

Oratione et argumentis Dicaeopolis Acharnensibus persuaserat, ut pacem bello anteponendam esse faterentur. Supererat, ut etiam exemplis pacis utilitas et praestantia demonstraretur. Itaque Aristophanes fingit agricolam nostrum, omnibus vicinis civitatibus forum exhibere, in quo cuncta, quibus Athenienses ob bellum indigebant, copiose afferuntur.

Primus, qui in forum venit, est Megarensis quidam. Megara maximo semper odio Athenienses persequuntur, quod parva ista civitas, soli sterilitate pauperrima, neque terrestribus navalibusve copiis timenda tamen Atheniensium imperio plerumque obsistebat. Itaque poeta suorum in Megarenses odio morem gerendum ratus, istum in scenam produxit. Fortasse etiam τοῦ Μεγαρικοῦ ψηφίσματος gratia, denuo viles belli causas reprehendere ei in animo erat. Megaricus iste, fame et egestate coactus (quotannis enim regio Megarica ab Atheniensibus diripiebatur) filias suas, ne

(1) Ipse Thucydides tribus annis post, apud Amphipolin Brasidan depellere frustra conatus est. Thuc. Lib. IV. cap. 104.

fame perirent, tanquam porcos mysticos, quibus in sacris Eleusiniis utebantur, Dicaeopolidi vili pretio vendit. Scena festivissima Atheniensibus procul dubio magnopere placuit (1). Chorus Dicaeopolidis felicitatem sagacitatemque et prudentiam eximiis laudibus ornat (2).

Quae sequuntur, poëtae proposito magis accommodata videntur. Venit Boeotus quidam omni deliciarum genere oneratus, avibus, locustis, leporibus et praesertim anguillis e lacu Copaide, quibus Athenienses inprimis delectabantur. Prae gaudio exsultat Dicaeopolis, tanta deliciarum copia post sex demum annos advecta confestimque ignem suscitari jubet, *τῆσδε τῆς ξένης χάριν* (3). Sed praemium debitum pro his solvendum est. Quid Boeoto dabimus? ait Dicaeopolis; olera? pisces? tegulas? sed ejusmodi merces etiam illic inveniuntur; dandum est aliquid, quod Thebis rarum est, aut plane non reperitur. Peropportunus sycophanta Nicarchus advenit: has feras Boeotia non alit. Hunccine vis? rogat Atheniensis; annuit Boeotus; confestim sycophanta, qui jam merces istas a Boeoto adductas publicare vult, a servis arreptus, tanquam tegula involutus, ne scilicet frangatur, vincusque Boeoto traditur. Lepidissima scena est, in quae poëta non male indicat, quantis deliciis Athenienses, quia bellum paci anteposuerant, carerent.

(1) Vs. 779.

(2) Vs. 836 seqq.

(3) Vs. 892 seqq.

De sycophantis, quibus comicus nunquam parcit, postea plura dicemus.

Dicaeopolis, omni rerum copia abundans, pace sua beatus, festum Bacchi, quod Acharnenses interrupperant, denuo parare coepit. Lamachi servulus, anguillam domini jussu emturus, abigitur. Chorus quam felix agricola sit, videns, sapientiam viri laudat et dicit (1):

οὐδέποτε ἔγω πόλεμον οἴκαδ' ὑποδέξομαι
οὐδέ πᾶρ' ἐμοὶ πότε τὸν Ἀρμόδιον ἄσεται
ξυγκατακλιεῖς, ὅτι παροίνιος ἀνὴρ ἔφην
ὅστις ἐπὶ πάντ' ἀγάθ' ἔχοντας ἐπικωμάσας
εἰργάσατο πάντα κακὰ, κἀνέτραπε κἀξέχει
κἀμάχετο.

Utinam eadem mens omnibus Atheniensibus fuisset! Praeco totum populum ad festum τῶν χοῶν celebrandum convocat (2). Cui edicto Dicaeopolis ut pareat, omnia necessaria, diligentissime comparari jubet. Pauper quidam agricola, cui hostes boves eripuerant, supplex rogat, ut nonnullas pacis guttulas sibi concedat Dicaeopolis, quas iste tamen precibus immotusi ei crudeliter negat. Sapienti consilio Aristophanes eum ita durum finxit; nam, si hujus lacrymis motus Dicaeopolis veniam ei dedisset, pulchra comparatio inter pacis bona, bellique mala, quam instituit poëta, minus accurata et per-

(1) Vs. 979 seqq.

(2) Χοῆς secundus dies Dionysiorum Lenaeorum, sive Anthesteriorum, de quibus jam locuti sumus.

fecta fuisset (1). Verum sponsa quaedam, quae pacem rogarat, ne sponsus ad bellum proficisceretur, facile hanc veniam a Dicaeoplide impetrat (2). Quo melius etiam pax et bellum inter se conferantur, duo nuntii advolant, quorum alter Lamachum arcessit, ut agmine instructo hostibus, agros infestantibus, obviam properet, alter vero Dicaeopolin ad convivium invitat. Moestus Lamachus, quod festorum tempore, saeviente hieme, castra subire jubetur, arma induit, et quae ad bellum necessaria sunt, conquirat. Dicaeopolis contra res ad coenam instituendam utiles comparat. Agricola ducem festive insultat; nempe cum Lamachus arma telaque afferri jubet, Dicaeopolis iisdem fere verbis, utensilia cibosque adducendos curat (3):

Lam. ἔνεγκε δέυρο τῷ περὶ τῷ 'κ τοῦ κράνου.

Dic. ἐμοὶ δὲ τὰς φάττας γε φέρε καὶ τὰς κίχλας.

Lam. καλὸν γε καὶ λευκὸν τὸ τῆς στρουθοῦ περὶ.

Dic. καλὸν γε καὶ ξανθὸν τὸ τῆς φάττης κρέας.

Lam. φέρε δέυρο γοργόνωτον ἀσπίδος κύκλον.

Dic. καμοὶ πλακοῦντος τυρόνωτον δὸς κύκλον. κ. τ. λ.

Diu pergit hisce *παρωδίαις* Lamachum irritare, donec hic gemebundus ad proelium abit, ille vero laetus ad convivium festinat.

Mox redit a proelio Lamachus, fuis quidem hostibus sed vulnere saucius, misere ejulans infortuniumque deplorans, eodemque tempore Dicaeopolis ebrius

(1) Conf. Wieland, in versione Germanica hujus dramatis.

(2) Vs. 1066.

(3) Vs. 1103, 1124.

et temulentus e convivio revertitur. Lamacho viso, conviciis non temperat illuditque vulnerato. Tandem Lamachus ad medicum Pittalum defertur, et Dicaeopolis, magno calyce hausto victor renunciatus, a choro domum deducitur. Omnes scenam relinquunt, finisque dramati imponitur.

Aristophanem hanc fabulam composuisse ad pacem commendandam dubitari nequit. Intra sex annos, multis bello occisis, plurimis peste absuntis, exhausto ferme aerario, vastatis Atticae agris incolisque omnibus in urbe confertis, nihil sane tranquilla pace optatius utiliusve esse poterat. Neque sociorum fides satis certa videbatur, ac, si Peloponnesii Lesbiorum defectioni in tempus subvenissent, ceterosque Atheniensium socios non subornassent tantum, verum etiam praesidio auxilioque juvisent, Athenae magno in discrimine versatae fuissent. In ipsa urbe gravius etiam malum. Respublica enim non Periclis prudentia consiliisque, sed Cleonis audacia et temeritate regebatur. Si Peloponnesii primis annis bellum acrius gessissent, et summa concordia, maximis, quibus valebant, viribus uti voluissent, vix dubitandum mihi videtur, quin non Aegos Potami tandem, sed ipsius Atticae fines mox incolarum clade nobilitati fuissent. Itaque pace suadenda boni civis officium Aristophanes praestitit, cum Acharnensibus, quantum inter pacis laeta bellique incommoda interesset, exponeret. Falsam esse auxiliorum spem, qua illudere demagogi plebi et blandire solebant, luculenter ostendit; causas belli, comice qui-

dem, sed tamen vere, manifestat, et auctores vehementissime objurgat. Fatendum est civem, qui, ut Aristophanes, obscuro loco natus, nec unquam ullo munere, ut videtur, functus, ac tantum arte comica insignis erat, numquam melius patriae consulere potuisse quam ipsa poësi optima quaeque suadendo, hominesque et vitia acerrime insectando. Spectatores summo jure eum salutare poterant

τὸν ποιητὴν τὸν ἄριστον
ὅστις παρεκινδύνευσεν Ἀθηναίους εἰπεῖν τὰ δίκαια (1).

(1) Vs. 644.

CAPUT TERTIUM.

EQUITES.

Λαϊδορῆσαι τοὺς πονηροὺς, οὐδὲν ἔστ' ἐπίφθορον
ἀλλὰ τίμη τοῖσι χρηστοῖς, ὅστις εὖ λογίζεται.

Celeberrimam hancce Aristophanis comoediam (1) legentibus dubium fortasse erit, quid magis mirentur utrum poëtae audaciam qui populum ipsum tanta salium acerbitate perstringeret, an populi levitatem, quae istiusmodi jocos cum patienter ferre, tum risu quoque excipere posset. Nondum lege cautum erat, ne quis rempublicam populumve ludibrio haberet, quod postea decretum fuisse, refert Xenophon (2);

(1) Meermannus vir amplissimus in libro Belgice scripto: Athenen onder Cleo, eam vertit, sed, meo judicio, Aristophani iniquior est.

(2) De Rep. Ath. cap. 11, 18. *Κωμωδεῖν καὶ κακῶς λέγειν τὸν δῆμον οὐκ ἔωσιν, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούωσι κακῶς.*

alioquin Aristophanes sine dubio comica licentia non ita abusus fuisset, ut eam legem violare auderet. Neque etiam ob hanc, neque ob aliam comoediam unquam in jus vocatus est poëta, nisi a Cleone, quocum privatas inimicitias exercebat. Nam Cleo comico infensus, quia ab eo in Babyloniis traductus fuerat, eum accusaverat quod is falso pro cive Atheniensi se gereret, sed poëta ab iudicibus absolutus est (1). Privatis igitur inimicitiis odium incensum est, quo comicus omnesque boni factiosum istum et perditum demagogum persequerentur, et cum iste, servato Pylo captisque in Sphacteria Spartanis gloriatus, maxima plebis gratia floreret, Aristophanes consilium in eum audacter gravissimeque invehendi, ut, detectis istius fraudibus sceleribusque, plebem stultitiae convinceret, quod a pravissimo quoque decipi se pateretur. Quod ut tutius efficeret, Equitum nomine fabulam ornavit; quippe cui ordini Cleo maxime invisus semper fuerat. Equites enim, ex Solonis instituto secunda civium classis, nobilitate clari divitiisque potentes, nequissimi demagogi impudentiam ferre haudquaquam poterant, et fraudem quandam, ab eo in aerarii damnus paratam, nuper detexerant (2). Itaque horum ope forsitan fretus comicus, istius minas spernere non timebat.

Comoedia, non ob audaciam tantum saliumque, imo fellis amaritudinem, qua reliqua comici dramata longe superat, notanda est, sed etiam ideo lectione

(1) Cf. Acharn. 377 et Schol. ibid.

(2) Acharn. vs. 7 ibid. Schol.

dignissima, quod nemo interlocutorum ficta persona est; ipsa plebs (*δημος*) in scenam traducitur; celebres in republica viri ridentur. Idcirco ejus temporis historiam moresque interlocutorum cognoscamus, necesse est, ut recte de ipsa fabula judicemus.

Inter demagogos, qui, post mortem Periclis, aura populari captanda rempublicam suo arbitrio regere adorti sunt, primum locum tenebat Cleo, Cleaeneti filius coriarius, homo, nec generis nobilitate insignis, neque opibus pollens ingeniive praestantia admirandus. Sed oris impudentia linguaeque protervitate, magnos in civitate viros allatrare ausus, malis artibus magnum sibi plebis favorem conciliavit. Nec ipsi Pericli pepercit, teste Plutarcho (1). Quanta autem auctoritate, illo viro jam mortuo, fuerit, refert Thucydides (2) qui Cleonem vocat βιαίωτατον τῶν πολιτῶν, τῷ τε δήμῳ παραπολὺ ἐν τῷ τότε πιθανώτατον. Cum enim Mitylenaei ab Atheniensibus descivissent quintoque belli anno, Pachete imperatore, victi fuissent, dux Athenas misit, qui rogarent, quid fieri placeret. Cleo in concione pervicit ut viri puberesque interficerentur, mulieres autem puerique in servitum abducerentur. Verum postero die civitatem hujus crudelitatis poenituit; concio convocatur; frustra obnitente Cleone, Diodotus persuasit, ne tam dirum supplicium de miseris sumeretur. Navis, quae hoc decretum Mitylenen deferret, forte advenit, antequam Pachet cru-

(1) Plut. in Pericl. cap. 33, 35.

(2) Lib. III. cap. 36 seqq.

dele plebiscitum executus erat. Itaque invito Cleone, Mitylenaei servati sunt. Cleonis auctoritas, re quadam casu magis quam consilio feliciter gesta, magnopere crevit. Septimo belli anno Atheniensium classis, in Corcyram missa, ventis adversis in portu Pyli tenebatur. Hicce locus tunc temporis desertus, tamen excursionibus in hostium agros faciendis peropportunos erat. Situs in Messeniae littoribus, pulcherrimo portu instructus, quadringentos tantum stadios ab urbe Sparta aberat, et natura ita munitus videbatur, ut parvo praesidio teneri posset. Demosthenes ducibus Eurymedonti et Sophocli persuadere tentat, ut locum praesidio firment. Hi tamen abnuere. Sed milites ipsi mox ad opus sese accingunt; brevi tempore munimento Pylos circumdatur, et ipse Demosthenes cum parva manu navibusque quinque ibi relinquitur. Res Spartam perlata, insolito omnium animos pavore percellit. Extemplo exercitus, relicta Attica, ubi quindecim dies moratus erat, adduci, terra marique Pylos oppugnari. Sed virtutem Brasidae Demosthenis diligentia elusit. Peloponnesii, trecentos circiter Spartanorum nobilissimos in insulam Sphacteriam, ante portum extensam, trajiciunt, ut undique obsessi Athenienses commeatu privarentur. Supervenit obsidentibus Attica classis; naves Lacedaemoniorum statim in ipso portu submersae, aut captae; trecenti Spartiatae in insula deserta sterilique interclusi. Horum periculum magistratus Lacedaemonios ita movit, ut traditis navibus et pactis induciis, legatos Athenas de pace concilianda mitterent. Verum Athenienses, fortuna elati, et insuper

a Cleone instigati, nisi durissimis conditionibus pacem dare noluerunt. Quibus rejectis, bellum ad Pylon denuo exarsit; naves, quas Lacedaemonii inimicis ea conditione tradiderant, ut, rejecta pace, redderentur, turpi fraude Athenienses retinuerunt.

Dum Peloponnesii terra Pylon obsident, et Athenienses frustrantur spe Sphacteria celeriter potiundi, res trahi coepit; plebem Atheniensem diuturnae obsidionis taedere; increpari Demosthenes. Quid enim facilius, quam interceptos sterilique insula inclusos hostes ad incitas redigere? At quam diligentiam Athenienses observabant, ne hostes commeatum acciperent, eadem quoque et majori etiam cura annitebantur Lacedaemonii, ut suos auxilio juvarent. Tandem Cleo eo audaciae procedit, ut in concione, se brevi tempore, modo imperium sibi detur, rem perfecturum jactaretur. Nicias, extemplo: age, sodes, inquit, ego imperium tibi cedo. Perterritus Cleo tergiversari, non se, sed Niciam imperatorem esse, causari. Plebs autem, quae hac altercatione delectabatur, Cleonem coëgit, ut imperium oblatum acciperet. Cum iste animadverteret, se detrectando nil proficere, accipit solitaque audacia pollicetur: se intra viginti dies aut Lacedaemonios captos adducturum, aut ibi fortiter moriturum. Risere omnes promissi vanitatem, sed boni gaudebant, quod aut respublica furioso demagogo liberaretur, aut hostes magna clade percellerentur. Cleo, tum temeritate tum fortuna fretus Sphacteriam profectus, incensa forte sylva, qua insula consita erat, Lacones aggressus,

omnes captos Athenas adduxit. Pylos obsidione liberata, Messeniis data est (1).

Rei tam bene gestae gloria vanam Cleonis jactantiam superbiamque eum in modum auxit ut qui primo molestus fuerat plane intolerandus evaderet. Laudes, Demostheni debitae ob operam impigre fortiterque navatam, omnes in Cleonem collatae sunt, summusque dux inglorius Athenas rediit. Nicias contentus, qui tantam decoris acquirendi occasionem ignavia et timore Cleoni reliquisse existimabatur. Sed videamus, num ambo duces digni fuerint, qui prae Cleone spernerentur.

Demosthenes, vir ingenii ferocis et bellicosi, ex quo bellum inceperat, bonum ac strenuum ducem se gessit, exercitui in Acarnania praefectus, ubi socios Atheniensium a Lacedaemoniorum vi defendit. Aetolos Ambraciotasque saepius signis collatis devicit, semel tantum, incautius in Aetoliae montes sylvasque agmine ducto, circumventus insidiis profligatus est, quam tamen ignominiam mox, magno proelio devictis Ambraciotis, ultus est (2). Ceterum quis dubitaret, eum et consilii plenum manumque fortem fuisse, qui parva manu obsessam Pylon contra magnas hostium copias Brasidaeque virtutem defendisset?

Nicias nobis magis notus est, quippe quem Plutarchus dignum judicavit, cujus vitam conscriberet. Homo, minime audax, imo timidus, pacis amans ta-

(1) Thucyd. Lib. IV. 4—44. Diodor. Sicul. Lib. XII. qui tamen non accurate rem refert. Plutarch. in Nic. 7.

(2) Thucyd. Lib. III. 94—99.

men ab honoris studio gloriaeque cupidine non ita alienus erat, ut plebi auram captare plane nollet, nam choregiis ac ludis eam sibi conciliare conabatur. Ingentibus enim divitiis suis fretus, largitionibus quam aperta vi Cleoni obsistere malebat. In bello ita cautus et prudens esse solebat, ut Euripidis versiculus in istum quadret:

ἀσφαλῆς γὰρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θράσους στρατηλάτης (1).

Plerumque ex acie superior discessit, et paulo post Pyli liberationem, eadem aestate cum copiis et equitatu in Corinthiorum terram profectus, Corinthios fudit fugavitque (2). Plebis tamen iram calumniasque sycophantarum reformidans, invitus prope magistratus et imperia accipiebat, ne ostracismo, exsilio similive poena ab iracunda plebe afficeretur (3). Nihilominus optimis civibus Nicias annumerandus est. Quid reipublicae conveniret, optime perspexit. et, cum semper pacis auctor fuisset, eam etiam, Cleone apud Amphipolin occiso, suo nomine ornatam Graecis civitatibus donavit. Magnus ille vir, modo magis fi-

(1) Euripid. in Phoeniss. vs. 608.

(2) Thucyd. Lib. IV. cap. 42.

(3) In hanc munerum detractionem Niciae Plutarchus fragmentum τῶν Γεωργῶν, comoediae Aristophanis hodie deperditae, servavit. Nic. cap. 8.

A. εἰθίλω γεωργεῖν. B. εἰθατίς σὲ κολύει;

A. ἡμεῖς. Ἐπεὶ δίδομι χιλίας δραχμὰς

ἐὰν μὲ τῶν ἀρχῶν ἀφῆτε. B. Λεχόμεθα

δισχίλια γὰρ εἶσι σὺν ταῖς Νικίου

aliorum comicorum in eum ludibria cap. 4 inveniuntur.

dens animi, audacior minusque superstitiosus fuisset, damnum, Periclis morte acceptum, forsitan compensavisset.

Aristophanes in Equitibus fingit Cleonem, Nician et Demosthenem servos esse Demi cujusdam, senis difficilis, morosi, subiracundi et litigiosi, sub cujus persona ipse populus Atheniensis latet. Quanta cum arte hujus populi mores comicus depinxit, ex ipso dramate cognoscemus.

Demosthenes et Nicias graviter queruntur de tristi servitute, quam ambo serviunt, ex quo dominus Demus nuper coriarium quendam, ex Paphlagonia oriundum (sed verbum *πάφλαζειν*, quod de aqua fervente dicitur, hoc loco subintelligitur) emerat. Novus iste servus brevi domini gratiam sibi conciliat, ceterosque servos ita vexare coepit, ut illi, quo se vertant, nesciant. Quidquid faciant, quidquid parent, ut apud dominum gratiam ineant, omnia scelestus iste inutilia reddit: cibos a ceteris coctos surripere non veritus, domino, tanquam sua manu paratos, affert. Cum ipse, ait Demosthenes (1) nuper placentam Laconicam in Pylo subegissem, Paphlagon repente advolat paratamque mihi surripit ac domino, tanquam suam, offert. Praeterea calumnias nobis intentat; vapulamur, nisi ejus avaritiae pecuniam gratificemur. Hoc non amplius ferendum; fugiamus, o Nicia. Sed ad quem? aut quo? Deliberant, quid optimum sit factu. Transfugere ad hostes, ob Cleonis custodiam omnia suspicantis, non

(1) Vs. 41 seqq.

licet. Itaque moriamur, ait Nicias, ut quondam Themistocles, tauri sanguinem bibentes (1). Non placet hoc mihi, praestat enim vinum, idque merum bibere, respondet Demosthenes. Vino nihil est utilius efficaciusque ad bona consilia ineunda. Assentitur Nicias et clam vinum, dormiente Paphlagon, surreptum affert. Exhaustis aliquot poculis, ambo oracula, quibus Cleo maxime fudit, auferenda esse arbitrantur, ut videant, quouam in statu res istius futurae sint. Ex his oraculis liquet, rempublicam primo gubernandam fuisse a stuppario, seu lini venditore (*στυππειοπώλης*) (2). Hoc refertur ad Eucratem, quendam obscuri nominis demagogum, qui, mortuo Pericle, turbas movisse videtur. Quo dejecto, ovium venditor (*προβατοπώλης*) rerum potitus, plebem moderabitur, quo nomine Callias et Lysicles, non magis Eucrate noti, indicantur. Hos victos ejiciet coriarius (*βυρσοπώλης*) Cleo, omnium nequissimus. Neque ab ullo unquam iste superandus erit, nisi a pejore quodam et turpiore, nempe, a farciminum venditore (*ἀλλαντοπώλης*).

Cum ambo duces servorum personas agant, istorum quoque moribus et sermone utuntur; idcirco joci querelaeque, illis viris indigni, excusari debent. Timida et religiosa Niciae indoles bene servatur; Demostheni levitas et incuria quaedam tribuitur. Est sane, quod miremur, Aristophanem viros tam egregie de republica meritos spectatoribus deridendos proposuisse

(1) Vs. 80 seqq.

(2) Vs. 119 seqq. Hujus Eucratis meminit etiam vs. 254.

praesertim cum illi Cleonis insolentiae infesti essent; at Demosthenes, licet istum oderit, minime pacis studiosus erat, ideoque ab Aristophane merito reprehendebatur. Nicias ob ignaviam timiditatemque acerbius etiam castigandus erat.

Mirantibus ambobus, quisnam foret ille ἀλλαντοπόλης forte advenit fartor, quem Demosthenes comiter allocutus, quid rei sit, docet. Initio non credere fartor et sese ludi putare. Cui autem cum ostendisset urbem, comitia, portus, naves coloniasque, videsne, inquit, quanta tuo imperio subjecta sint? Cleone enim pulso, haec omnia tuae ditionis facturus es. Mene rerum potiturum, exclamat fartor, qui nihil plane sciam, nullisque artibus instructus sim, quibus ad tantam molem regendam mihi opus foret? — Bono sis animo, facillime rempublicam capesses (1):

ἡ δημαγωγία γὰρ οὐ πρὸς μουσικοῦ
ἔτ' ἐστὶν ἀνδρὸς οὐδὲ χρηστοῦ τοὺς τρόπους,
ἀλλ' εἰς ἀμαθῆ καὶ βδελυρόν.

Oraculo recitato et explicato fartor tandem Demostheni credit — Sed quomodo rem arduam aggrediar? — Facillime

τάραττε, καὶ χόρδευ' ὁμοῦ τὰ πράγματα
ἅπαντα, καὶ τὸν δῆμον αἰεὶ προσποιοῦ
ὑπογλυκαίνων ἑηματίοις μαγειρικοῖς.
τὰ δ' ἄλλα σοὶ πρόσεστι δημαγωγικά,
φωνὴ μιὰρὰ, γέγονας κινῶς, ἀγοραῖος εἶ.
ἔχεις ἅπαντα πρὸς πολιτείαν ἄδ' εἶ (2).

(1) Vs. 191.

(2) Vs. 214.

Praeterea Equites, omnesque boni, sociorum operam tibi praestabunt, neque ego desum.

Quibus peractis, repente Cleo magno cum clamore strepituque advolat, eosque, quod prodicionem moliantur, acerbis conviciis lacerat (1). Par pari referunt Demosthenes, fartor et chorus Equitum, impetumque in invisum hominem facere parant. Altercatio, quae inde inter Cleonem et fartorem oritur, felle acerbissimisque salibus abundat, sed, cum Cleo et fartor, infimo loco nati, insuper servorum moribus uti fingantur, joci facetiaeque non ejusmodi sunt, ut cultioribus auribus admodum placere possint. Verbis ex sua arte petitis uterque, corarius et fartor, se invicem proscindunt. Chorus fartorem incitat, ut scelestum et impudentem corarium sua nequitia atque inverecundia devincat et pellat, nam isto tantum modo Cleo superari et ad incitas redigi posse. Omnia Cleonis flagitia recensentur. Quibusnam fraudibus socios insulanos circumvenire soleat, quibus artibus populo fucum facere, qua malitia peculiari, peregrinosque impudens vexare audeat, fartor chorusque ei exprobrant (2). Cleo contra suis meritis captisque Lacedaemoniis in Sphacteria gloriatur, seque majora etiam gesturum promittit. Neque minore vanitate fartor sese jactat. Tandem Cleo: ego vos omnes,

(1) Aristophanes ipse personam Cleonis agere debuit, quia nemo personam ejus demagogi suscipere ausus est, ut ex vs. 230 liquet.

(2) Vs. 258 seqq.

inquit, ne flocci quidem facio, dum Senatus vivit, populusque insanit (1). Exemplis e juventute allatis fartor astutiam suam consiliique calliditatem demonstrat, ut videat Cleo, quanto et quali cum viro sibi res sit. Quod non ferens Cleo, minari incipit (2):

*Ἐγὼ σε παύσω τοῦ θράσους· οἶμαι δὲ μᾶλλον ἄμφω.
ἔξειμι γὰρ σοι λαμπρὸς ἤδη καὶ μέγας καθίεις,
ὁμοῦ ταράττων τὴν τε γῆν καὶ τὴν θάλατταν εἰρή.*

Chorus et fartor hanc vaniloquentiam rident, Cleonemque verberant. Proditionis, conjurationis, corruptionisque crimina ei obijciuntur. Cleo ad senatum tandem se proripit, adversarios indicaturus, et fartor extemplo sequitur, ut se sociosque ab ejus calumniis defendat.

Tametsi odio et ira inflammatus Aristophanes crimina Cleonis comice aggravasse censendus est, tamen ex historicis scriptoribus apparet, Cleonem multis ejusmodi generis criminibus obnoxium fuisse. Quid de Mitylenaeis crudeliter statuerit, supra jam vidimus. Idem bis impedivit, quominus honorifica pax conciliaretur, atque ideo insequentium infortuniorum auctor dici potest. Quis honorum talem rahulam ferret? Nihilominus tamen plebi mirum in modum gratus et acceptus erat. Narrat Plutarchus (3), cum populus aliquando, convocatis comitiis, eum qui verba facturus

(1) Vs. 397.

(2) Vs. 429.

(3) In Nicia cap. 7.

esset, diu frustra expectasset, tandem advenisse Cleonem coronatum et dixisse: differatis, o cives, concionem, nam hospites convivio excepi, itaque hodie non vaco; et magno risu concionem extemplo dimissam fuisse. Nonne summo igitur jure comicus in eum invehitur, quem non puduit, totum populum sic ludificari?

Chorus, absentibus Cleone et fartore, in parabasi Athenienses increpat, ob ingratum erga comicos poetas animum (1). Nonnullis Aristophanem rogantibus, cur non ipse etiam chorum sibi a chorego posceret, et in scenam prodiret, respondet: at Magnes, Cratinus et Crates, qui hoc fecerunt, nunc negliguntur, quamvis arte comica praestent; hoc ipse etiam timeo, atque ita sero me ad opus accingo, remque periculosam aggredior sperans fore ut, praemio accepto, omnium ore semper celebrer. In secunda chori parte, Equites semet ipsi laudant, quod fidelem patriae operam navantes, tamen praemia non poscerent, ut ceteri duces, qui pugnatos se negant nisi publice in Prytaneo alantur. Equites hanc laudem merebantur, nam revera sine stipendio militabant. Partem hujus laudis facete in equos suos conferunt, qui navibus onerariis impositi, atque in Corinthiorum terram transvecti, fortissime se gesserant (2).

Eadem levitate, qua Dicaeopolis de causis belli

(1) Vs. 506.

(2) Cf. Thucyd. Lib. IV, 42. Nicias in hac pugna Battum, Corinthiorum ducem, apud collem Solygium vicit.

cum Acharnensibus locutus erat, fartor reversus choro narrat, quo modo senatum ad suas partes traxisset. Dum enim Cleo de conjuratione malignisque consiliis ejus ad Senatum referebat, fartor, nulla defensione usus, alta voce clamat: nunquam ego, o viri, apuas (1) minore pretio venales vidi, ut censeam pro hac fortuna magnas Diis habendas esse gratias. Senatus, gulae majore quam reipublicae ratione habita, tantum ex isto nuntio gaudium percipit, ut, omissis Cleonis argumentis, omnes ad fartorem se convertant. Frustra Cleo Senatus favorem denuo sibi conciliare studet, de pacis conditionibus se relaturum vociferans. Omnes ei succensent. Quid? nunc de pace ageremus? Lacones forsitan audiverunt, apuas tam vili pretio apud nos esse, et tantae fortunae participes fieri cupiunt. Apage cum pace tua (2). Cleo Senatu ejicitur; fartor interim coriandrum inter Senatores gratis dividit, quo condimento ad pisces uterentur. Colaudatus ob hanc munificentiam laetus choro nuntiat, Senatum, pulso Cleone, a suis partibus stare.

Ecce furens ira revertitur Cleo horrendisque minis fartori timorem incutere conatur (3): Demus mihi favet, mihi semper morem gerit; merito supplicio ille te afficiet. Opprobria uterque sibi invicem ingerunt. Vocatur tandem senex ipse Demus, qui imaginem po-

(1) Apua, ἀπούη priscium genus, quo Athenienses delectabantur.

(2) Vs. 623 seqq.

(3) Vs. 690 seqq.

puli Atheniensis praeclaram refert; eadem levitas, inconstantia, stoliditas, et vanitas, qua minima quaeque blandimenta lubens accipit, huic seni tribuuntur. Causam ambo ejus judicio dirimendam permittunt, et invito fartore in Pnycem, solenne comitium, ascendunt. In quovis enim alio loco fartor causam dicere maluerat, quam in hac rupe, quia senex, domi quidem longe sapientissimus, in concione semper insanire solebat (1).

Cleo per Minervam jurat, se, post Lysiclem (turbulentum demagogum) et Cynniam et Salabaccham (meretrices), longe optimum esse civem totius civitatis; et, si Demus non amat, crudelissimum supplicii genus se non recusare. Fartor ejusmodi quoque verbis amorem fidemque suam confirmat. Cleo tum meritis suis gloriari. — Tene de Demo meritum esse? exclamat adversarius, qui nunquam huic seni in dura rupe sedenti pulvinar dedisti, ut lenius molliusque sedeat? Eia, accipe, o Deme, hoc tibi dono cervical. Demus, « homo, quisnam tu es? num Harmodii nepos?» admiratus dicit. Pergit fartor: et te, o scelus, nonne miseret hujus popelli, qui octavum jam annum misere in urbe confertus, hic et illic habitare coactus est? Legatos, pacem offerentes tu semper abegisti (2). Cleo respondet: bono consilio hoc feci, ut Demus totam Hellada in su-

(1) Vs. 751.

(2) Fartor loquitur de agricolarum multitudine qui, relictis agris, in urbem confugerant, ibique tam diu habitare cogebantur, quamvis vix locus superesset.

am redigeret potestatem. — Mentiris, tantum id egisti, ut ubique praedam agere posses, modo populus, bello occupatus, tua scelera clam perpetrata non animadverteret. O si populus in agro frumentum recens gustaret, profecto, qualis tu vir sis, intelligeret! — Verum ipse Themistocles urbi non magis profuit, quam ego. — Tene Themistoclis similem? Dii boni! ille nostram urbem amplificavit, coenam nostram novis dapibus auxit, tu contraria facis; tibi ipse, deceptis sociis, divitias parasti (1). Quibus factoris verbis motus Demus, mali quid de Cleone suspicari incipit, quam suspicionem auget factor, ostendens, arma, apud Pylon capta Deorumque in templis suspensa, facili negotio a Cleone sociisque ejus audaciae res novas molientibus, occupari posse. Senex jam timet, et frustra Cleo vociferatur: Noli credere, o Deme, certiore amicum tibi esse, quam me; ego cunctos, qui turbas in urbe movere possunt, solus observo, teque ab inimicorum impetu defendo. — Recte dicis, ait factor, nam

*ὅπερ γὰρ οἱ τὰς ἐγγέλεις θηρώμενοι πέπονθας.
ὅταν μὲν ἡ λίμνη καταστῆ λαμβάνουσιν οὐδὲν
ἂν δ' ἄνω τε καὶ κάτω τὸν βόρβορον κυκῶσιν,
αἰροῦσι καὶ σὺ λαμβάνεις, ἣν τὴν πόλιν ταράττης (2).*

Apposite ac vere hoc animadvertit Aristophanes, nam omnium gentium historia hanc comparisonem, quae apud nonnullas in proverbium etiam abiit, com-

(1) Vs. 812.

(2) Vs. 863.

probat. Nam nullam aliam ob causam res novas molientes rempublicam seditionibus et bellis turbant, quam ut ipsi aliquid emolumentum inde capiant.

Iterum parvis munusculis factor senis gratiam captat. Cleo quoque nonnulla donat, quae senex indignatus rejicit, utpote quae corium pellesque redolent. Jam res eo usque procedit, ut Demus, collaudato factori anulum Cleoni ademptum tradat. Verum apparet, Cleonem turpi fraude anulum mutasse. Iratus Demus confestim graviter in scelestum animadvertisset, nisi Cleon supplex rogasset, ut prius oracula recitantem se audiat. Idem factor poscit, amboque ad oracula efferenda festinant. Chorus interim parvo carmine in Cleonem invehitur, quem a pueris jam maligno indocilique ingenio fuisse increpant. Attamen si iste non magnos in civitate honores adeptus fuisset, utilissima supellex ignota foret, nempe pistillum mortarii (*δοίδυξ*) et tudicula (*τορύνη*) quibus cibi in mortario atque in olla miscentur et franguntur. Idem officium Cleo in republica praestat (1).

Sordidam rationem, qua factor apud Demum gratiam inquit, deridendi demagogos, ejusmodi et aequae sordidis blandimentis utentes, causa confictam esse, pluribus ostendere non attinet. Neminem quoque fugit quantum comicus turpia ista adhuc pro more suo exaggeraverit, etsi fundamentum, quo hic joci nituntur, repertu facillimum est. Merito turpissimas demagogorum assertiones fraudesque exagitat Aristopha-

(1) Vs. 986.

nes; quantopere isti quietae reipublicae conditioni nocuerint, historia sequentium annorum demonstrat. Quin et aetas, qua nos vivimus, exempla plurima afferre potest, quanto damno civitates affligat effrenata demagogorum audacia.

Allatis oraculis, Cleo Demi vanitati, maxime quaeque pollicendo, blanditur (1). Sed fartor, ex suis recitat, res Atheniensium fore securas ac stabiles, modo Cleo pellatur. Explicatio horum oraculorum ridicula et comico digna est. Demus, fartoris promissa sibi magis quam Cleonis oracula, placere profitetur, atque infelix Cleo fragili spe tantum nititur. Etenim Demus utrumque cibos sibi parare jubet; qui plura ac meliora parasset, ei se Pnycis habenas traditurum affirmat (2). Properant ambo, ut Demi jussa exequantur.

Colloquium quod, iis absentibus, inter chorum et Demum habetur, animadversione dignum mihi videtur. Etenim Aristophanes, tanquam metuisset, ne jocis suis populum irritaret, Demum se defendentem in hoc colloquio facit. Locus jucundissimus et facetiis plenus est; itaque eum adscribam (3). Dicit enim chorus: o Deme, pulcherrimum imperium tenes ut cuncti te timeant dominumque salutent; sed nimis facile decipi te sinis blanditiisque rhetorum et demagogorum nimis facilem aurem praebes:

(1) Vs. 996.

(2) Vs. 1106. τῆς πνυκὸς τὰς ἡρίας.

(3) Vs. 1110 seqq.

ὁ νοῦς δέ σου
παρῶν ἀποδημεῖ.

Respondet Demus:

νοῦς οὐκ ἐνι ταῖς κόμαις
ἑμῶν, ὅτι μ' οὐ φρονεῖν
νομίζετ', ἐγὼ δ' ἐκῶν
ταῦτ' ἠλιθιάζω.
αὐτὸς τε γὰρ ἤδομαι
βριλλῶν τὸ καθ' ἡμέραν·
κλέπτοντά τε βοιλομαι
τρέφειν ἕνα προστάτην·
τοῦτον δ' ὅταν ἦ πλέως,
ἄρας ἐπάταξα.

Rectissime facis, chorus respondet; nam ita consilio optimo eos in Pnyce saginas; cum esuris ciboque indiges, eos mactatos edere potes. Demus pergit.

σκέψασθε δ' ἔμ', εἰ σοφῶς
αὐτοὺς περιέρχομαι,
τοὺς οἰομένους φρονεῖν
καὶ μ' ἐξαπατιλλεῖν.
τηρῶ γὰρ ἐκάστοτ' αὐ-
τοὺς, οὐδὲ δοκῶν ὄραν,
κλέπτοντας· ἔπειτ' ἀναγ-
νάζω πάλιν ἐξεμεῖν
ἄττ' ἂν κεκλόφωσί μου,
κημὸν καταμηλῶν·

Ingeniose comicus hanc simplicitate eximiam facetiisque jucundam defensionem excogitavit. Ne tamen majestatis, ut ita dicam, accusari posset, poeta in

fine hujus comoediae sibi cavit. Cleo fartorque cibos paratos afferunt; ille placentas Pylo adductas ali- aque ejusmodi Demo donat, fartor frumentum et da- pes ab ipsa Pallade coctas apponit. Sed Cleo lepori nam carnem, qua Athenienses delectabantur, etiam affert, quam fartor dare nequit. Fere Paphlagon vi- cerat; sed fartor legatos pecuniam afferentes arces- sit, qui leporinae carni longe praeponuntur. Vide- amus nunc, ait fartor, o Deme, uter nostrum plu- ra tibi dederit. En tibi capsam meam, nonne va- cua est? nam omnia tibi dedi. Perscrutare, si pla- cet, Paphlagonis cistam cibariam. Dictum, factum, at Cleonis arca deliciis omnis generis repleta invenitur, quarum parvam partem Demo condonaverat. Confes- tim Demus eum imperio se abrogare jubet. Non ante- quam explorarim, respondit Cleo, num oraculum, quod me pulsum iri portenderit, in istum quadret. In- quirir itaque in fartoris natales, vivendi, quaestusque faciendi rationem. Luce clariora cuncta; fartor hicce idem est, quem Apollo designaverat. Quiritans ge- mensque Cleo, deposita corona, scenam relinquit, imperiumque suum fartori tradere cogitur (1).

Fartori, cui nomen est Agoracrito, Demus senectu- tis suae curam committit. Annitar pro viribus, ut te ju- venem reddam novumque vigorem tibi impertiam. Quod promissum ut praestet Agoracritus, senem se- cum domum abducit. Chorus laudibus Agoracri- ti merita ad coelum effert, et in reliquos malevolos

(1) Vs. 1246.

acerrime invehitur. Inprimis Hyperbolus facete ab ip- sis navibus ridetur. Rogarat enim hicce naves, quibus Chalcedona, quae nuper, ut videtur, defecerat, re- ciperet, sed non impetraverat. Ipsae de eo colloquen- tes introducuntur, dicentes se naufragio perire malle, quam ab isto gubernari (1).

Quis fuerit Agoracritus seu fartor, non liquet. Non- nullorum opinio, qui Hyperbolum eum fuisse dicunt, ex ipsa fabula refellitur (2). Nam chorus, in Hyper- bolum saepius invectus, Agoracritum laudibus ornat. Quae Agoracritus fecisse fingitur, postquam Cleonem pepulerat, ab Hyperboli alteriusve demagogi moribus valde abhorrent. Quippe qui initio rudis, impudens, ipsoque Cleone pejor habendus erat, is repente op- timus fit, maximaque in Demum beneficia confert. Quamobrem ficta Agoracriti persona mihi videtur, quam Aristophanes eo consilio adhibet, ut significet, populi mores ingeniumque plane mutanda esse, si Athenienses pristinam gloriam et felicitatem unquam recuperare vellent.

Magna cum laetitia Agoracritus senem Demum, in juvenem transformatum ad Equitum chorum redu- cit (3) atque ob rem tam laetam dies festos celebra- ri jubet. Sordibus purgatus novaque indutus veste

(1) Vs. 1299.

(2) De Hyperbolo plura nobis dicenda erunt cum ad Pacem pervenerimus. Cf. Meerm. Ath. onder Cleo.

(3) Vs. 315 seqq.

antiquum Miltiadis et Aristidis habitum refert, non bellum, sed pacem amplexus. Chorus, gaudio exultans, Pindari verbis civitati Demoque gratulatur (1). Explicat denuo Agoracritus, quomodo Demus a demagogis, sycophantis, rhetoribus aliisque τοῦ πονήρου κόμματος hominibus deceptus et ludibrio habitus sit. Cujus stultitiae Demum ita pudet, ut, ejectis malevolis, rempublicam denuo ordinandam censeat, ut pax et antiqua felicitas restituatur. Quod ut fiat, Agoracritus inducias, sub mulierum forma, Demo offert: has enim diu a Cleone domi occultas, tandemque repertas esse. At quam poena pro tantis sceleribus Cleo afficietur? Agoracritus eum damnat, ut in suo loco farcimimbus vendendis tenuem victum quaerat. Placet Demo poenae genus; Cleo, tanquam factior, ad portas abigitur, Agoracritus ejus in Prytaneo locum obtinet.

Quamvis Aristophanes tam audacter non solum Cleonem, plebis favore potentissimum, probris incusaret, verum etiam populum ipsum acerbè perstringeret, tamen praemio est ornatus. Quin meruerit praemium, non est quod dubitemus: sed populum se ipsum a comico in scenam traduci, non aegre tulisse, jure miramur. Ex nulla alia fabula melius cognoscimus, qualis democratiae status hoc tempore Athenis fuerit, atque ex ea facile causa malorum explicari potest qui-

(1) Pind. fragm.

ὦ τὰ λυπαρὰ καὶ ἰστέφανοι καὶ ἀοιδίμοι
Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλείναι Ἀθῆναι, δαιμόνιον πολέθρον!

bus oppressa respublica tandem in exitium ruit. Quomodo democratia sensim in republica praevaluerit, paucis ostendere, non mihi ab hoc loco alienum videtur. Sapienti instituto Solon, populo universo in quatuor classes diviso, cives infimi ordinis θῆτες ab omnibus honoribus arcuerat, ne inconditae plebis temeritas prudentibus meliorum civium consiliis obstreperet, quietamque rempublicam turbaret. Quo magis plebem coërceret, Senatui curam mandarat comitia moderandi, ne quid detrimenti respublica ex praeposteris plebiscitis caperet, atque Areopago leges conservandi moresque castigandi officium injunxerat. Itaque democratia et aristocratia ita sapienter mixta erant, ut se invicem coërcerent, neque plebem optimates opprimerent, neque plebs illos urgeret (1). Sed octoginta ferme annis post Clisthenes, aucto civium numero, in decem tribus populum dividit et Solonis instituta, a Pisistrato servata, primus labefactavit. Nam quarta civium classis, mutato rerum statu, indignata, quod sibi aditus ad honores non pateret, mussitare, mox poscere, ac flagitare coepit ut sibi idem ac ceteris civibus jus petendi honores concederetur. Devictis Persarum exercitibus, cum omnes eximie de patria meriti essent, plebi flagitanti morem gerendum putaverunt; ipse Aristides, hujus concessionis necessitatem perspexit. Lex promulgatur, qua cuique civium jus honores petendi ac magistratus ge-

(1) Plutarch. in Solon. Cf. Wieland. Atheniensische Staatsverfassung. Gillies. History of Greece Cap. XIII.

rendi tribuitur. Fieri aliter non poterat, quin honorum dignitas et magistratuum auctoritas, ad quam infimo loco natus civis, aequae ac summo genere nobilis, pervenire posset, hac lege magnopere diminueretur. Plebs jam superbire ac penes se summam rerum esse credere coepit. Plebis potentiam auxit Pericles, πολλήν, ait comicus Plato (1) καὶ ἀκρατον τοῖς πολίταις ἐλευθερίαν οἰνοχοῶν. Fregit ille reverendam Areopagi auctoritatem, causasque, quas hoc tribunal dijudicare solebat, ad nomophylaces et Heliastas detulit, qui iudices ex omni plebe eligebantur. Ceterum cum Areopagi tribunal ex archontibus munere defunctis constitueretur, honoresque a quovis civium peti possent, huius collegii auctoritas jam sponte imminuebatur.

Pericles, ingenii praestantia calamitatibus, ex immodica plebis libertate oriundis, consuluit, sed cum, post ejus mortem, nemo in republica erat, qui effrenam multitudinem sapienter moderari ac regere valeret, civitas, demagogorum ludibrio tradita, intra paucos annos in praeceps ruit. Quomodo factum sit, ut viles abjectique homines magis in republica valerent, quam divites nobilesque, bene exponit Xenophon in peculiari de republica Atheniensi scripto, et quamvis ille scriptor, democratiae, ut cui maxime inimicus esset, Lacedaemoniorum aristocratiam longe praeferret, tamen Atheniensium πολιτείαν recte intellexisse videtur. Libellus iste perpetuam continet malorum ex de-

(1) Plut. in Pericle cap. 7.

mocratica reip. forma oriundorum vituperationem, ironica defensione vitiorum ad quae, hac regiminis forma semel electa, vel ipsa necessitate detrudebantur. Verum quidem est, plurima, quae in Xenophontis scripto reperiuntur ad seriora tempora pertinere; at tamen multa quoque ad Aristophanis aetatem referri possunt. Certe prima malorum origo ex isto tempore repetenda est. Quam acri iudicio haec mala perspexerit Aristophanes, ex Equitum fabula intelligimus. Docuit poeta cuinam demagogo regendam, quibusnam fraudibus decipiendam se plebs tradiderit, eum esse abigendum, mores antiquos resumendos, demonstrat, si respublica gloriae felicitatisque culmen, ad quod Miltiades et Aristides eam evexerant, rursus occupare cuperet. Jure enim populus sen decrepito comparari poterat; cum Aristophanes haec scriberet, omnis vigor juvenilis fere extinctus erat; qui quomodo restitui possit, optime indicavit. Sales jocique festivi plebeculae risum movebant, sed sagaciores, malorum causis perspectis, et patriae sortem miserati, quantum ipsa fabula veri contineret, gementes agnoverunt.

CAPUT QUARTUM.

VESPAE.

*Χαλεπὸν μὲν καὶ δεινῆς γνώμης καὶ μείζονος, ἢ πὶ
τρογυφοῖς,
ἰάσασθαι νόσον ἀρχαίαν ἐν τῇ πόλει ἐντετοκῦαν.*

Opportunam pacis conciliandae occasionem, quam fortuna apud Pylon Atheniensibus obtulerat, temere neglectam et inconsulte praetermissam esse mox ipsi cognoverunt. Quippe superioris anni prospera insequens gravibus calamitatibus excepit. Elusa potiundi Megaris spes; nec meliore successu Boeotia tentata. Etenim exsules nonnulli, Orchomeno aliisque Boeotiae civitatibus ejecti, ducibus Atheniensium Demostheni et Hippocrati spem ejus regionis occupandae fecerant; quippe traditis clam Siphis et Chaeronea, munitoque Delio, ceteras urbes confestim se tradituras affirmabant. Constituitur dies, qua tres illi loci simul de improviso occupati, praesidio firmarentur. Re vero, in tempore, Boeotarchis patefacta, Demosthenes,

quominus Siphis classem copiasque admoveret, impeditus est, et Chaeroneae proditores oppressi sunt. Hippocrates autem hujus rei nescius, statuta die exercitum eduxit Deliumque, templum Apollinis in finibus Boeotiae et Atticae, operibus munivit. Supervenere Boeoti, dūce Pagonda; manus conseruntur: fusi fugatique Athenienses. Ipse dux Hippocrates occisus, temeritatis poenas dedit. Dolorem ignominiamque, quam Athenienses hac cladē sentiebant, auxere mali nuntii, ex Thraciae littoribus allati. Nempe missus illuc a Spartanis Brasidas, fortissimus ille belli dux, plerasque sociorum urbes ad defectionem sollicitabat. Multis partim vi, partim persuasione receptis, tandem nocturno impetu ceperat Amphipolin, omnium coloniarum longe celeberrimam. His infortuniis perculsa respublica, cum undique premeretur, nec essent auxilia, ad hostium impetus arcendos, inducias in unum annum cum Lacedaemoniis fecit. Neque hostes eas abnuebant, sperantes, fore, ut brevi captivos recuperarent. Quae tamen induciae non summa fide in Thracia conservatae sunt: nempe Scione et Mende ab Atheniensibus defecerunt atque a Brasida contra pactum receptae fuerunt. Auxiliis, suadente Cleone missis, quibus hae urbes in potestatem redigerentur; Scione extemplo obsidione cingitur (1).

Quo rerum statu afflicti civium animis, Aristophanes non reipublicae malam administrationem repre-

(1) Thucyd. Libro IV, cap. 66—135.

hendendam ducesque deridendos censuit, ne, calamitatis memoria revocata, salibus ac facetiis dolorem exacerbaret — sed alios homines, qui moribus bonis nocere videbantur, perstringere maluit. Comici enim erat, ut spectatorum animos gaudio perfunderet, et salibus risum moveret: sed profecto hoc efficere non poterat, cum malorum, quibus civitas hoc tempore premebatur, mentionem faceret. Itaque, anno post actum Equitum drama, Nubes, comoediam longe notissimam, in qua sophistas merito exagitavit, in scenam produxit. Quae cum non placuissent, non multo post Vespas docuit, quae benignius receptae sunt, quamvis in ea plebem rursus sit aggressus. Quibus causis adductus Aristophanes, Vespas conscripserit, paucis explicandum est.

Ex instituto Solonis cuique civium, modo triginta annis major, nec ullo flagitio infamis esset, iudicis munere in foris fungi licebat. Praeter Areopagum et Archontum tribunalia, multa alia fora erant, in quibus de variis criminibus causisque jus dicebatur; de horum tamen numero scriptores ita inter se differunt, ut vix certi quid inde statuas. Quatuor fora caedibus et sex alia aliis criminibus inquirendis destinata fuisse videntur. Quatuor ista, antiquitus communi Ephetarum nomine insignita, tempore belli Peloponnesiaci, nisi natura, at forma tamen, mutata fuisse videntur, quod non nomen tantum in desuetudinem abiit, sed etiam quod, cum antea iudices in iis ἀριστινδην eligerentur, postea, ut ceteri, sorte electi sunt. Sex alia Heliaeae nomen acceperunt; in

singulis quingenti iudices suffragia ferebant, ita ut, in causis nonnullis gravioribus, iudicum numero duplicato, et omnibus foris in unum conjunctis, sex milia iudicum congregarentur. Omnes causae ad rem publicam pertinentes, litesque inter cives ab Heliastis cognoscebantur et dirimebantur, qui gravi iurejurando sese adstringere debebant, se nec contra leges sententiam laturus, nec quidquam contra democratiam molituros, nec fraude mala causas diremturos. Cavebant praeterea, ne quis magistratum gereret, nisi ratione ante acti magistratus reddita, ne leges migrarentur; verbo ferme omnia curabant, quibus diu Areopagus prospexerat, nam Pericles Areopagi officia pleraque Heliastis injungenda curavit, quo sanctissimi tribunalis auctoritas frangeretur (1).

Cum non solum inter cives innumerae lites quotidie essent dijudicandae, verum socii quoque ex insulis urbibusque subjectis ad causas dicendas Athenas venire cogebantur, tanta semper erat causarum multitudo, ut tribunalia vix sufficerent, et Xenophon (2) diceret: *δίκας καὶ γράφας καὶ ἐθύννας αὐτοῖς δεῖ ἐκδικάζειν, ὅσας οὐδ' οἱ συμπαντες ἀνθρώποι ἐκδικάζουσιν.*

Itaque cuique civium, qui iudicis officio fungi cuperet, hoc desiderium explendi tempus non deerat, et merces initio duorum obolorum, sed postea Cleone auctore, trium dabatur. Hujus mercedis cupido et, ut

(1) Cf. de iudiciis Barthelemy Voyage du jeune Anarcharsis cap. 16, 17, 18, praesertim Nitsch, Beschreibung des häuslichen, gottesd. etc. Zustandes der Griechen, T. IV. et Wachsmuth, Hellen. Alterthumsk., Tom. II. Sect. I.

(2) De Rep. Ath. cap. 3.

videtur, innata quaedam litigandi et disputandi libido pauperum civium animos ita accendit, ut insano iudiciorum amore pene furerent, semperque tribuna- lia frequentarent. Fieri non potuit quin tam sordida cupido jus ipsum corrumperet. In primis infima plebs facillimum quaestus genus adamabat, et iudicia- ria potestate gloriabatur, qua omnibus adversariis magnum terrorem incutere poterat, quippe penes se erat, accusatos absolvere, aut damnare. Quamobrem demagogi huic instituto semper favebant, ad plebis gratiam retinendam. Aristocratici autem semper timere debebant, ne, exacto magistratus anno, ab inimicis in jus rapti, ab infimo quoque civium con- demnarentur.

Ad hanc stolidam iudicia exercendi cupidinem in- sectandam Aristophanes, comoediam, quae Vespae inscribitur, fecit, ut plebi ostenderet, frustra eam iudiciaria potestate elatam, superbire, quod non ip- sa, sicut putabat, sed demagogi uberrimos ejus fruc- tus carperent. Nomen Vespae a choro desumitur, ut in plerisque comici fabulis. Etenim chorus constat ex iudicibus Heliastis, qui facete Vespae dicuntur, quod, ut haec insecta pungunt aculeo obvios, ita iudices alios causis dicendis et damnationibus laedunt. Ves- parum quoque formam imitatus chorus in scenam pro- cedit. Ceteri interlocutores omnes fictae personae sunt; senex quidam, cui Philocleoni nomen (scilicet Cleo iudicium ordines semper foverat, ideoque illis carus erat) tanto iudicandi furore corripitur, ut filius ejus Bdelycleo (Cleoni infestus) nullo modo furori isti me-

deri queat. Tandem senem domi includit, obseratis undique foribus et foraminibus, ne usquam exitus pa- teret per quem in forum erumpere possit; servos pa- trem custodire jubet.

Summo adhuc mane Xanthias et Sosias, servuli cum parumper sopori indulissent, de somnio colloquun- tur, quod utrique per quietem oblatum erat. Ac Xanthiae quidem somnium nullo memoratu dignum; sed Sosias in Pnyce oves cum baculis pallisque seden- tes viderat, dum monstrum quoddam marinum (*γα- λαινα*) magno cum clamore verba faceret (1). Hoc aperte ad ipsos Athenienses pertinet, qui ovium in- star, a Cleone deludi se patiebantur. Quod Xanthian quoque non fugit, nam recte ait:

ὄζει κάμιστον τὸν ὑπνιον βυρσῆς σαπρᾶς.

Somniis enarratis, Xanthias rem spectatoribus ex- ponit, causamque, cur senem custodiant, explicat. Non se vilibus artibus eorum gratiam captaturum, ne- que denuo in Euripidem Cleonemque probra inges- turum, sed lepidam fore fabulam, affirmat. Nem- pe jussu domini nostri patrem suum tuemur, qui ita *φιληλιαστῆς* est, ut ne noctu quidem dormiat, nec quidquam (2) aliud cogitet, praeter calculos et ur- nas iudiciarias. Haec illi pulcherrima videntur. Con- festim post coenae horam, ad cancellos se proripit ibique columna fultus, opperitur. Nequidquam fi- lius eum ad sanioerem mentem reducere conatur; mor-

(1) Vs. 31.

(2) Vs. 85 seqq.

bus gravior est, quam cui mederi possit. Quam difficile sit senem retinere saepius experti sumus. Quaquam poterat via, erupit nosque elusit. Postremo totam domum retibus operuimus, sperantes fore, ut, ita nos fallere nequeat. Loquenti servo supervenit Bdelycleo patremque exitum molientem arctiore etiam custodia observare jubet. Dicto citius captivus pater in fumarium adscendit (1) inde evasurus. Bdelycleo novum illud fumi genus vix objecto fumarii operculo coercet. Ejulare senex, atque precari ut emittatur: sibi enim ex oraculo moriundum esse, si quis reus ipsum effugiat: expectari se jam dudum a iudicibus. At Philocleo omnem lapidem incassum movet: filius neque precibus neque minis mitigatur. Arrepto tunc asello, eodem, quo Ulysses olim dolo, suos fallere senex conatur. Verum Bdelycleo, oculis non, ut Polyphemus, privatus, *ὄντιν* nostrum statim agnoscit dolumque ridiculum irritum reddit. Januis clausis rebusque extensis omnes quiescunt, Heliastas expectantes, qui sodali suo opem ferre haudquaquam negligenter. Bdelycleo et servi lapides congerunt, quibus eorum impetum repellant: difficillimum enim esse senum genus, examini vesparum simillimum; quippe et eos aculeum acutissimum habere, quo pungant et vulnerent.

Jam lucescit. Ecce chorus Heliastarum senum, puero cum lucerna praeceunte, lentis passibus appropinquat, sodalem Philocleonem quaesiturus; nam cum

(1) Vs. 144.

ille primus semper adesse soleret, non immerito chorus miratur, cur nondum venerit. Non minus pedibus, quam oculis infirmi senes, titubantes, tamen ad tribunal venire festinant. Etenim Cleo, *ὁ κηδεμῶν* (1) summo mane eos adesse jusserat, ad sententiam de Lachetis (2) causa dicendam. Quanquam igitur causa impeditus Philocleo non adest? ejus viri non est, tantae rei deesse. Sed fortasse ob hominem, quem heri absolvimus, iratus in febrem incidit, quia absolvi quemquam, aegerrime semper tulit. Ad januam Philocleonis subsistunt senes, puerumque cum lucerna dimittunt. Qui cum mercedem posceret, senes, tibine, dicunt, mercedem daremus? en, hoc miserimo triobolo nobis omnia sunt emenda: cum foras clausa sunt, nil habemus, unde victum quaeramus. Abit puer tragicis verbis ridiculum gemitumiciens. Tametsi in hac scena pleraque ridendi tantum causa finguntur, tamen poeta non sine consilio puerum mercedem rogantem, adjicit; scilicet, ut demonstraret quam misera iudicum eeditio esset, qui, sua potentia gloriantes, triobolo tantum accepto, ad archontis arbitrium viverent.

Audit Philocleo sodales suos clamantes. Utinam venire ad vos mihi liceret, amici, sed undique cingor

(1) Vs. 229 seqq.

(2) Laches, bonam fidelemque reipublicae operam in Sicilia alibi navaverat, comparatisque, ut videtur, divitiis ab inimicis in jus trahebatur. Idem, quatuor annis post, dux Atheniensium, in pugna apud Mantineam cecidit.

et custodior. O si Jupiter in fumum me dissiparet, aut in lapidem transformaret, in quo calculos iudices numerant! Filius autem meus, quem male Jupiter perdat, iudicia exercere me non permittit. Ceterum magna mihi pollicetur, modo ipsi morem geram, sed valeat cum promissis; quid enim suavius, quam calculos manu tenere litesque dijudicare. Agite nunc, o sodales, arte quadam opus est, qua nos ex hisce vinculis expediamus. Senes non defuturos se pollicentur. Res tamen dictu, quam factu facilior. Tandem, corrosa reti, Philocleo funem arripit quo se de tecto demittat. Cum jam in eo esset, ut sese demitteret, Bdelycleo servique, spretis Heliastarum minis, patrem vi retrahunt. Rixa et altercatio ingens oritur, Iudices, tanquam Vespae, magnis aculeis armati, servos ipsumque Bdelycleonem infesto agmine petunt. Hi vero vim vi arcent: clamat Philocleo, suos increpans, iudicesque adhortans. Magnus oritur tumultus. Postremo Vespas, accensis lignis, multoque fumo excitato foras ejiciunt Bdelycleo et servi. Chorus convicia in victores ingerit: nonne et pauperibus jam liquet, tyrannidem abs te affectari? cum protenus civitatis leges violas et spernis? cum iudices impedis, quominus officio fungantur? Profecto Lacedaemoniis faves, cum Brasida agis. Imo vestes ipsae et barba, te a Laconum partibus stare demonstrant. Sed meritas a te poenas mox expetemus. — Tyrannidis me accusari, inquit Bdelycleo, non magnopere miror, quia hodie ob levissimas causas quisvis hujus criminis insimulatur; plebs ita de democratia sollicita est, ut quemcunque, qui pisces

paullo pretiosiores emat, ita alios superare et tyrannidem affectare suspicentur (1).

Postremo rixantibus placet, litem oratione dirimere. Philocleo, quam magnificum et lucrosam esset munus iudiciale, demonstrabit; filius, vanum ac nullius id munus pretii esse docebit. Qui causa caderet, is graves poenas et choro et victori daturus est. Senex, a collegis admonitus, ut iudicum causam superiorem esse argumentis probet, de praestantia muneris disserere incipit (2):

τί γάρ εὐδαιμόν γ' ἢ μακαριώτερον μᾶλλον νῦν ἐστὶ δυναστοῦ ἢ τρυφερώτερον, ἢ δεινότερον ζῶον, καὶ τὰτα γέροντος;

Nam mane ad tribunal accedentem extemplo opperiuntur viri magni et graves, flebili voce precantes: o miserere mei, pater, si quidquam ipse olim surripuisti exercitui vel provinciae praefectus: actum procul dubio de te tuisque rebus fuisset, nisi clementer absolutus, accusatores effugisses. — His ego precibus gaudeo, hac potentia, hac auctoritate superbio, laetus ausculto, quid miseri rei, ne damnentur, moliantur. Onerant me promissis, donis, quibus meam iram deprecantur; pueros adducunt, qui me ad misericordiam moveant; ac divino prope honore me trepidi prosequuntur. Quid? nonne magnum hoc imperium, quo fretus, divitias spernere possum? age majora proferam. Cum pater filiam locupletem, orbam

(1) Vs. 491. Aristophanes h. l. *μεμβράδας* et *ἀρροφός* nominat piscium genera, quae magno pretio constabant, atque ita pauperibus haud emenda.

(2) Vs. 548 seqq.

moriens reliquerit, nos iudices, contempto testamento, filiam ei, cui voluerimus, in matrimonium damus et impune nostra in eam potestate utimur. Nonne senatus populusque res magni momenti nobis dirimendas deferunt? Et quantopere demagogi rhetoresque nobis blandiuntur! (1)

αὐτὸς δ' ὁ Κλέων, ὁ κενραξιδάμας μόνον ἡμᾶς οὐ
περιτρώγει
ἀλλὰ φυλάττει διὰ χειρὸς ἔχων καὶ τὰς μνῖας ἀπ-
αμύνει.

Sed optima totius rei fere praetermissem. Cum, mercede accepta, domum veniam, omnes me laeti salutant comiterque excipiunt; filia osculis et basiis me mulcet: uxor convivium parat. Tanta felicitate fruor, τάδε κέκτημαι, πρόβλημα κακῶν, σκευὴν βελέων ἀλευρήν.

Nec ipse Jupiter majus imperium exercet, atque idcirco omnes praetereuntes, qui nos litigantes audiunt: Proh Jupiter, ajunt, quanta vi tonat tribunal! Divites me timent: tu ipse me metuis; ego autem, te, medius fidius, ne flocci quidem facio.

Acclamant huic orationi Vespae: nec mirum. Quis enim Atheniensium hoc judicandi furore correptus, magis speciosa verba eligere potuisset, quibus suo muneri auctoritatem vindicaret? Lepide Aristophanes omnia congescit, quibus pauperes iudices gloriabantur; timorem, quem reis incutiebant, preces, promissa,

(1) Vs. 596. Conf. Equites vs. 255 ubi Cleo, quoque horum iudicum auxilium invocat

ὦ γέροντες Ἡλιασταί, φράτορες τριώβολου
οὓς ἔγὼ βόσκω.

et licet pecuniae datae palam mentionem non faciat tamen iudices nonnunquam a reis corrumpi, non obscure insimulat. Notatur injuria, qua filiae ἐπίκληροι relictæ hereditate spoliabantur. Sed fieri non poterat, quin jus corrumpeteretur, cum pauperes, legum ignari et mercede tantum allecti, id dicerent.

Verum Bdelycleo patris argumenta diluit (1) et mercedem, qua maxime iudices elati erant, vanam esse demonstrat: Dic mihi, o patercule, si potes, quanti sint reditus, quos e sociorum tributis, vectigalibus, centesimis, metallis aerarium nostrum accipiat; sunt, ni fallor, bis mille talenta; secernamus ex his, quaeso, mercedem, quae quotannis iudicibus tribuitur. Cum iudicum numerus nunquam sex millibus major sit, inde efficies per totum annum centum et quinquaginta talenta. Quibus in rebus cetera absumuntur? Profecto demagogi rhetoresque exhaustas suas opes inde restituunt. Nonne vides, o pater, tantum abesse, ut tu (nempe populus) imperium exerceas, ut turpem illis servitutem servias? Isti quinquaginta talenta sociis extorquent, minantes; Date tributa, alioquin vestram urbem tonitribus subvertam! Miseri socii confestim debita solvunt, iis blandiuntur, dona varii generis mittunt: tu autem gravibus terra marique laboribus perfunctus, vix allium et pisces comparare potes (2):

(1) Vs. 656.

(2) Vs. 682.

οὐ γὰρ μεγάλη δουλεία ἴσιν, τοῦτους μὲν ἅπαντας ἐν ἀρχαῖς
αὐτοῖς τ' εἶναι, καὶ τοὺς κώλακας τοὺς τούτων μισθο-
φοροῦντας;

σοὶ δ' ἦν τίς γε διδῶν τρεῖς ὀβολούς, ἀγαπᾶς ὅς αὐ-
τὸς ἑλαθῆναι
καὶ πεζομαχῶν καὶ πολιορκῶν ἐκτίσω, πόλλα πονήσας.

Nec minore fraude te in judiciis circumveniunt. De-
fensores causae et magistratus, qui iudicio praestant,
clam cum reis agunt, pecuniamque ab iis datam inter
se dividunt:

ὡς πρώτων, ὁ μὲν ἔλκει, ὁ δ' ἀντανέδωκεν
σὺ δὲ χασκάζεις τὸν κωλακῆν τὸ δὲ πραττόμενον σε
λέληθε.

Observes velim porro artes, quibus isti utuntur,
ut te, tantis opibus abundantem, cum omnes fere ur-
bes a Ponto usque ad Sardes tuae ditionis sint, pau-
pertate premant, nec divites fieri sinant. Tibi impe-
rari cupiunt: ab iis tu victum accipias oportet, ut, ab
iis incitatus inimicos eorum aggrediaris. Iidem, si vel-
lent, universo populo largas epulas praebere possunt;
sunt enim mille urbes tributariae; harum unicuique
viginti cives alendi dentur: sic facile negotio vigin-
ti millia civium opiparis vescentur, ut decet viros
Μαράθωνομάχους. Magna rhetores isti promittunt, at
fidem non servant: vix metu coacti frumenti quid
praestant Euboeamve dividere pollicentur. Quamobrem
te semper retinui, ne grandiloquis istis aurem prae-
beres; cuncta tibi donabo, modo insano iudicandi
furore liber evadas.

Admiranda arte hanc Bdelycleonis orationem orna-

rit Aristophanes. Prudens non ipsam iudiciorum con-
stitutionem, qua omnibus civibus promiscue jus dice-
re licebat, reprehendit, etsi, quantopere ea his tem-
poribus saluti publicae noceret, bene intellexerat:
ipsam enim democratiam hac animadversione offendis-
set, gratiamque plebis his iudiciis tam exsultantis pro-
cul dubio amisisset. Itaque tantummodo dicit, mer-
cedem minorem esse pro tam divite aerario. Ex duobus
millibus talentum iudices centum et quinquaginta ac-
cipiebant. Scholiastes hoc loco istorum rationem ita
computat: duo menses festis celebrandis adhibentur
(notum est Athenis dies festos quam plurimos celebra-
ri,) per eos iustitium erat, itaque per decem tantum
menses iudicia exercebantur. Mensis plerumque tri-
ginta diebus constat, adeoque per trecentos dies tri-
bunalia aperta erant. Cum sex millia iudicum essent,
atque unicuique tres oboli darentur, duodeviginti
millia obolorum quotidie impendebantur, sive tria mil-
lia drachmarum, quae semitalentum efficiunt. Tota
summa per trecentos dies centum et quinquaginta ta-
lentis constat (1), parva profecto prae tanto reditu.
Cur autem comicus de bellicis sumptibus non loquitur?
ista sane voragine maxima pars absumebatur. Atqui
demagogi bellum trahendum curabant: pacem saepius
oblatam eorum arrogantia rejecerat. Itaque summo
jure Philocleo dicit: reliqua pecunia ad eos pervenit,
qui dicunt: non prodam Atheniensium catervam sed

(1) Sunt tamen qui hanc computationem non probent. Cf.
Petit. Leg. Att. pag. 325.

semper plebem defendam (1). Bdelycleo, patris oblitus, plebem alloquitur, quae universa ejusdem stultitiae accusanda erat. Inprimis festivum est consilium de civibus a sociis alendis (2). Persuasus Bdelycleonis oratione chorus Vesparum, extemplo depositis armis, patrem admonet, ut sapienti filio morem gerat. Sed ille, tametsi filii argumenta probat, tamen iudicandi amore nimio ducitur, quam ut huic dulci furori renunciaret. Parodia versuum aliquot ex Euripidis Hippolyto ejulans declarat, emori se malle, quam calculis abstinere. Age, sodes, filius inquit, inter servos domesticos iudicium exerce: multo melius hoc erit, quam frigore fameque in tribunali perire. Ego tibi mercedem praestabo, nec quisquam tibi eam eripiet. Arridet consilium seni, nam saepius a collegarum quodam deceptus fuerat. Accedit praeterea oraculi veteris auctoritas, quod Athenienses aliquando ipsos domi jus dicturos portendebat. Ad ridiculam tribunalis similitudinem Bdelycleo cuncta comparat, Lyci heroum, cancellos, tabulas accusatorias, urnas iudicarias et calculos. Sed quis accusabitur? Forte fortuna, canis, Labes dictus, caseum surripuerat; alius canis eum criminis accusat; res ad Philocleona defertur. Scenam festivissimam tamen non sine consilio Aristophanes addidit. Canis Labes, qui ob raptum siculum ca-

(1) Vs. 666:

(2) Erant enim viginti millia civium, urbes autem sociorum mille: itaque suadet Bdelycleo, ut unicuique harum urbium viginti cives alendi dentur.

seum in jus rapitur, partes agit imperatoris Lachetis, qui, ut jam vidimus, in Sicilia rebus non infeliciter gestis, ab invidio quodam accusatus erat. Accusator canis est Cydathenaeus. Fortasse imperatoris accusator illi demò adscriptus erat: quis fuerit iste non liquet, procul dubio demagogorum quidam, vel ipse Cleo; inprimis adversarii bilem contra Lachetem moverat, quod is divitias comparatas cum isto dividere nolisset (1). Ut ut sit, Labes canis, ab altero cane, pro quo servus Xanthias verba facit, defertur, testes adducuntur, olla, catina, aliaque supellex. Bdelycleo Labetis causam defendit. Frustra senis misericordiam movere studet. Philocleo, iisdem, quibus olim, crudelibus durisque moribus, vix audit defensionem. Sed filius eum fraude circumvenit, oblata clam absolutio- nis urna (2); itaque invitus canem Labetem senex absolvit. Haec insolita absolutio senis animum ita perturbat, ut Deorum iram deprecatus, fateatur,

ἄκων γὰρ αὐτ' ἔδρασα καὶ τοῦ μου τρόπου (3).

Quibus dictis omnes scenam relinquunt, praeter chororum, qui in solenni parabasi spectatores alloquitur et eos objurgat, quod Aristophani, nuper Nubes do-centi, praemium non dedissent. Ingrati id esse animi. Quippe ipsum, omnium primum, magno animo, tan-

(1) Vs. 908 seqq.

(2) Scilicet in tribunali erant duae urnae, sive hydriae, quarum una, aerea πρότερος, ὁ ἐμπροσθεν, κύριος vocabatur, in quam iudices nigros et perforatos damandi calculos injiciebant, altera lignea, ὁ ὀπίσω, ἄκυρος, in quam albos demittebant.

(3) Vs. 1000.

quam alter Hercules esset, cum terribili monstro (Cleon) manum conseruisse, et civibus semper profuisse. Praeterea eos sales ejusmodi quoque esse, ut nemo festivius quidquam unquam audierit. Itaque in futurum istum poëtam, quem boni semper laudaverunt, pluris aestiment, rogat. — Deinde Vespae lepidam rationem reddunt, cur horum animalium formam assumsissent. Se jam apud Marathona et Salamina vesparum simillimos fuisse, barbarorum aciem aculeis insectos: quibus Persae perculsi adhuc nihil pugnacius fortiusque esse, quam Vespam Atticam, fatentur. Magna quoque similitudo inter judices et Vespas obtinet, ut jam vidimus.

In reliqua comoediae parte jocos diversi generis, Vespas plane oblitus, poëta profert. Bdelycleo patrem erudire tentat, vestem Laconicam induit ei, leges convivii explicat, ne is agrestem ac rudem se ubique gerat. Quomodo scolia canenda sint, edocet, et antiqua scolia in Cleonem ejusque similes ridicule transfert. Proterve dicta et facta in ultima scena nos non morabuntur, nisi quatenus animadvertamus, haec etiam non parum conferre ad notandos judicum Atheniensium mores, muneris quo funguntur, gravitati parum congruentes. Tandem cum tragoedis et inprimis cum Carcini filiis Philocleo rixatur, Phrynichum veteresque tragicos multo iis praecellere, clamitans. Dum altercantur et luctantur, chorus cum reliquis saltans scenam relinquit, finisque comoediae imponitur.

Ut in Equitibus Demus, ita in hoc dramate Philocleo plebem Atheniensem repraesentat, non, ut ibi, in rei-

publicae administratione, sed judiciaria potestate male utentem, ubique a demagogis deceptam. Solon, cum timeret, ne reliqui civium ordines, potentia divitiisque elati, infimam Thetarum classem opprimerent, his jus dicendi facultatem reliquit. Sic et ditiores cavere debebant, ne eorum iram odiumque excitarent, quibus, accusati, tamquam iudicibus rationem reddere cogebantur. Quaecumque ad rempublicam pertinerent, tanta arte summus ille vir ordinavit, ut merito gloriari ipse posset:

*Δήμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον κράτος, ὅσον ἐπαρκῆ
τιμῆς οὐτ' ἀφελῶν οὐτ' ἐπορεξάμενος,
οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγῆτοι,
καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικῆς ἔχειν
ἔστην δ' ἀμφιβαλῶν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι
νικᾶν δ' οὐκ εἶας' οὐδετέροισι ἀδικῶς. (1)*

Jam vidimus, quomodo pulcherrima haec aequilibras postea dissoluta sit; atque ita, quae olim magnae utilitatis fuerant, eadem mox summopere nocuerunt. Quod inprimis de judiciis dici potest. Ut universa plebs, ita et tribunalia in demagogorum arbitrio erant: hi fovebant multitudinem; hi bonos persequabantur. Pauperes tantum ob mercedem judicia exercebant, justitiam ipsam non curabant. Quamobrem ingens iste sycophantarum numerus facili negotio crevisse videtur: iudices enim pecunia se corrumpi facile patiebantur. Bellum hoc malum auxit; otiosa atque in urbe conferta multitudo judiciis exercendis libenter vacabat.

(1) Solon Fragm. in Poet. Gnom.

Itaque laudandus comicus, quod hanc pestem aggressus, cives insaniae arguere et ad sanio rem mentem reducere conatus sit. Rem ipsam tollendam esse, licet bene perspexerit, hoc tamen suadere non esset ausus, neque enim hujus temporis locive fuisset. Nec fortasse opus erat, modo plebs demagogorum licentiam et nequitiam agnosceret, neque diutius eorum imperio obediret. Eos esse auctores malorum perspicue patefecit. Sed quamvis Bdelycleo patrem suum chorumque ad suas partes pertraheret, ipsa plebs, quae verissime Philocleo audit, verba sprexit, et comicus, exagitando pessimo quoque, reprehendenda reipublicae administratione nihil effecit, nisi ut levissimae plebis animos ad cachinnos tollendos excitaret. At poëtae optimo vitio verti non potest, exhortationes suas vanas fuisse: laudes quas meruit, ei nemo unquam negabit.

CAPUT QUINTUM.

PAX.

ὦ σεμνοτάτη βασιλεία, θεὰ
 πότνι' Εἰρήνη,
 δέσποινα χορῶν, δέσποινα γάμων
 δέξαι θυσίαν τὴν ἡμετέραν!

Nullam esse in bello salutem, Acharnensibus docendis comicus jam antea declaraverat, sed cum paucis annis post, pacem, difficulter pactam turbæ denuo excitatae rumpere viderentur, poëta rursus comoedia, quae Pax inscribitur, cives exhortatus est, ne eam, vix acceptam, temere rejicerent. Eodem consilio, nempe pacis suadendae, fabulas ambas composuit; in Acharnensibus autem pacis nondum pactae auctor est, et idcirco ejus praestantiam civibus ob oculos ponit; in hac comoedia ne pacem magna difficultate compositam temere rejicerent, civibus persuadere conatur. Videamus, qualis hoc tempore status Graeciae fuerit.

Exacto induciarum anno, de quibus jam locuti sumus, bellum in Thracia, quamvis cum Mendacis et

Scionaëis, qui defecerant, non esset intermissum, rursus instauratum est; Brasidas, Lacedaemoniorum celeberrimus dux, circumire sociorum urbes, et plerasque verborum lenociniis ab Atheniensibus, ad suas partes trahere perrexit. Cum Athenienses virum fortem ac strenuum, quem contra Lacedaemonium mitterent, eligendum esse animadverterent, sed, quemnam tandem exercitui praeficerent, dubitarent, Cleo cui res ad Pylum feciliter gestae magnos spiritus attulerant, jactantia et impudentia in comitiis impetravit, ut ipse cum imperio in Thraciam exercitum duceret. Quam aegre omnes boni hoc tulerint, ex Aristophanis Nubibus patet (1), ubi chorus Nubium ita spectatores alloquitur:

εἶτα τὸν θεοῖσιν ἐχθρὸν βυρσοδέψην παφλαγὸνα
 ἤνιχ' ἠρεῖσθε στρατηγὸν, τὰς ὄφρ' οὖς ξυνήγομεν,
 κάποιούμεν δεῖνα. βροντὴ δ' ἐρέαγη δ' ἀστραπῆς
 ἢ σελήνη δ' ἐκλέλοιπε τὰς ὁδοὺς· ὁ δ' ἥλιος
 οὐ φανεῖν ἔφασκεν ὑμῖν, εἰ στρατηγήσει Κλέων,
 ἀλλ' ὁμῶς εἴλεσθε τοῦτον.

Forsitan malis omnibus Cleo electus in Thraciamque profectus est. Quo cum venisset, urbem Toronen inopinate adortus cepit, tropaeoque erecto Amphipolin petit, quam urbem Brasidas occupaverat. Expugnato Galepso, ignobili ejus littoris oppido, e regione urbis Amphipolidis castra ponit. Nullus ibi aderat Demosthenes, qui, sicut ad Pylon, rem arduam consiliis suis artisque militaris peritia faciliorem red-

(1) Vs. 573—592, Fortasse ex secunda editione.

dere posset: proprio Marte Cleo rem gerere debebat. Nec ipsos Atheniensium milites fugit, quantum dux hostium Cleoni praecelleret, ἀναλογιζομένους, ut ait Thucydides, τὴν ἐκείνου ἡγεμονίαν πρὸς οἷαν ἐμπειρίαν καὶ τόλμαν μέτα οἷας ἀνεπιστημοσύνης καὶ μαλακίας γενήσοιτο. Brasidas, copiis minor, imprudentibus hostibus superveniendum esse ratus, insidias struit. Cleo, quum hostium copiis plenam esse urbem videret, et antequam subsidia venissent, manus conserere nollet, exercitum de colle, in quo castra munierat, abducit. Tum repente Brasidas, patefactis portis, in incompressos ex agmine et inordinatos summa vi impetum facere, turbare, territosque necopinato proelio sternere ac fugare. Ab altera parte simul Clearidas, urbi praefectus, tumultum repentino adventu auget: sinistrum Atheniensium cornu illico fustum fugatumque; paulo diutius et fortius dextrum pugnavit. Fugae salutem quaesiturus Cleo, ab ignoto et gregario milite interfectus, turpi morte sceleratam vitam finivit. Ipse quoque Brasidas vulneratus, parta victoria spiritum reddidit (1).

Mortuis his imperatoribus bellicosis, Spartanorum rex Plistoanax, et Nicias feroces populorum animos reconciliare sunt conati. Neque displicuit illud consilium Lacedaemoniis, utpote qui amisso Brasida, nullum celebrem ducem exercitui praeficere poterant, pacemque cupiebant, ut captivos recuperarent. Athe-

(1) Thucyd. Lib. V. cap. 1—12: Diod. Sicul. Lib. XII. 74 majori gloria Athenienses et Cleonem rem gessisse narrat. Sed quis ejus auctoritatem Thucydidi praeferet?

nienses, duabus apud Delium et Amphipolin clibus perculsi, neque amplius a furioso Cleone concitati lubentes Nician de pace foedereque ineundo disserentem audiebant. Res per hiemem colloquiis et legationibus peracta est. Pax ita componitur, ut utrique urbes bello expugnatas redderent; Athenienses Pylon relinquerent, Lacedaemonii praesidium Amphipolide deducerent; utrique sibi invicem opem ferrent, si bello peterentur. Hoc foedus in quinquaginta annos actum. Sociis utriusque populi eadem conditiones accipiendae oblatae sunt. Itaque bellum, decimo postquam inchoaverat anno compositum esse videbatur; cum pax in primis Niciae opera confecta esset, non immerito pax *Niciæ* dicebatur (1).

Tantum vero aberat, ut pacis conditiones ab omnibus sociis acciperentur, ut Corinthii, Argivi et Boeotii suspicarentur, Athenienses et Lacedaemonios eo consilio pacem foedusque iniisse, ut, conjunctis copiis Peloponnesum Lacones, ceteras civitates Athenienses in potestatem redigerent. Foedus cum Argivis Corinthii feriunt, ne ejusmodi fraude circumveniantur. His civitatibus mox se conjungunt Mantineenses, Elei, Megarenses alique, nam omnibus Graecis, exceptis Spartanis et Atheniensibus, huic foederi se conjungere licebat. Harum enim civitatum pacto quaedam inerant, quae ceteris scrupulum injicere poterant; quis enim iis resisteret, cum conjunctis copiis navalibus terrestribusque, aliquem aggredi vellent? Tantam procel-

(1) Thucyd. Lib. V. 18—25. Plutarch. in Nic. 9.

lam metuentes Lacedaemoniorum principes, et Athenienses non fidos fore socios suspicati, mature huic periculo subveniendum esse opinantur foedusque cum Boeotis paciscuntur, insciis Atheniensibus, quod contra pacti leges erat, et insuper Corinthios ad suas partes trahunt. Dissidia et suspiciones jam dudum inter Lacones et Athenienses orta fuerant, quia illi Amphipolin et Panactum (1) non reddebant, et hi contra Pylon se relinquere negabant. Argivi Lacedaemoniis infesti, legatos Athenas mittunt. Ibi Alcibiades alique pacis turbatores, qui ex bello gloriam quaerebant, plebem incitare non desinebant, ut Laconum perfidiam ulciscerentur, nec diutius pacti leges violari impune ferrent. Itaque dissidiis perturbata Graecia, verendum erat magnopere, ne recens composita pax brevi tempore rumperetur (2). Hac tempestate, fabulam Pacem Aristophanes docuit, anno, ut videtur, post pugnam ad Amphipolin. Inventio hujus comoediae maxime ingeniosa et lepida est. Nempe agricola quidam, Trygaeus, ut omnes agricolae, belli pertaesus, ipse in coelum ascendere vult, ut ab Jove pacem finemque malorum impetret. Quotidie precibus Deos fatigat, ut tandem verriculum (3) deponerent, ne funditus urbes Graeciae diruerentur, sed oleum operamque per-

(1) Atticae castellum, quod Boeoti occupaverant quodque ut redderent, Lacedaemonii se auctoritate sua effecturos polliciti fuerant.

(2) Thucyd. Lib. V. cap. 25 seqq.

(3) Vs. 58.

diderat; quamobrem ipse Deos adeundi audax consilium inquit. Verum unde novus Bellerophon Pegasus adquiret? Res in promptu. Scarabaeus (*κάρθαρος*) insolitae magnitudinis Pegasi officio facile fungetur. Trygaeus etiam scalas immensas confecerat; quae cum frangerentur, ipse praeceptus datus grave vulnus acciperat. Itaque scarabaeum comparat, cui ut cibum largiter praebeant servis imperat, ne tanto itineri animal impar sit. Servi putidam bestiam detestati domini stultitiam magnopere mirantur; ne ipsos quidem Athenienses, ceteroquin insanientes, ita stultos esse, ut scarabaeis insidentes in coelum avolare cuperent (1). Dum loquitur servus, jam Trygaeus, machina scenica in scarabaei similitudinem confecta vectus, bestiam stimulis excitans, coelum petere incipit. Proh Jupiter, exclamat servus, quid tibi, o here, in animo est? nunquam sane magis ridiculum quidquam vidi. Summa gravitate Trygaeus, cum Jove, ait, de rebus Graeciae collocutus, quid ille animo paret, cognoscam; nisi me audiat, proditiois eum accusabo. Nam luce clarius est, eum nos Persarum regi proditurum. — Servus liberos advocat, qui patrem retineant. Attamen, re cognita, consilium patris filia non improbat, sed ascendendi rationem reprehendit; Pegasus enim longe aptiorem et *τραγικώτερον* fore. Ex hoc colloquio intelligimus, scarabaeum istum ridendi tragicos causa, excogitatum esse. Ridiculis argumentis Trygaeus ostendit, Pegaso scarabaeum mul-

(1) Vs. 54.

tum antecellere. Tandem, nemine contradicente, homo sublimis abit, et non sine periculo aërem emensus ad alta Jovis Olympii palatia pervenit.

Excipit audacem Mercurius (1) multisque in ejus insolentiam probris invehitur, quis sit, et unde veniat, percontatus. Verum Trygaeus iram ejus, data carnis offa, placat, et aditum ad Deos supplex rogat. — At, o bone, Dii ex hoc loco in ipsum coeli apicem migrarunt, solus sum relictus, qui suppellectilem curarem. Nam Graecis irati, Bello hanc sedem dederunt, ne vestram furiam, vestra flagitia diutius adspiciant, precibusve vestris aures praebeant. Semper enim res fraude geruntur ab Atheniensibus et Lacedaemoniis; victos victores decipiunt. — Vera loqueris, sed dic mihi, quaeso, ubi locorum Pax Dea moretur. — Pax? quam vereor, ut eam nunquam sitis recuperaturi; videsue? hoc in antrum Pacem Bellum detrusit, magnosque insuper lapides undique congegit, ne Dea vinculis liberari queat. Ingens quoque mortarium advexit in quo omnes urbes conterat et contundat. — Interim magno cum strepitu Bellum appropinquat: Mercurius foris se proripit; Trygaeus, metu coactus sese occulit, ne a Bello conspiciatur. Terribilia Prasiis, Laconicae urbi, Megarisque et Siciliae minatum Bellum ad mortarium accedit, sed pistillum non invenit, quo contundat. Servum Tumultum (*κνδοιμόν*) jubet, quam celerrime poterit, Athenis pistillum afferre. Dicto citius reversus iste, pistillum Atheniensium esse frac-

(1) Vs. 180.

tum, nuntiat. Occiso enim Cleone, pistillum non amplius habebant (1). Igitur Spartam pete, Bellum seruo imperat, et illic affer. Interim Trygaeus timore semianimis, Deos invocat, ne Bellum ita furere patiantur. Sed Tumultus Sparta quoque pistillum non invenit. Quo enim Lacedaemonii utebantur, id Thraciae urbibus mutuo datum ibi amiserant. Etenim Brasidas una cum Cleone mortem occubuerat. Quod cum audisset Bellum, ira inflammatum, scena relicta, domum intrat, novum pistillum fabricaturus. Quo profecto, Trygaeus magno cum gaudio prosilit, omnesque Graecos, agricolas, fabros, mercatores, et insularios adhortatur, ne opportunam Pacis ex antro liberandae occasionem praetermittant. Advolat actutum chorus agrorum et ingens Graecorum turba occurrit, Trygaeo vocante (2):

δεῦρο πάς χώρει προθύμως εὐθὺς τῆς σωτηρίας,
ὦ πανέλληνες, βοηθήσωμεν, εἴπερ πάποτε
ταξέων ἀπαλλαγέντες καὶ κακῶν φοινικῶν,
ἡμέρα γὰρ ἐξέλαμψεν ἠδὲ μισολάμαχος.

Quomodo autem haec multitudo in coelum ad Trygaeum escenderit, poeta non curat; quin totius coeli oblitus videtur. Sed comico ejusmodi incuria fortasse licuit. Chorus, nimia laetitia abreptus, clamoribus saltationibusque testatur, quam laeta haec res sibi acciderit, etsi Trygaeus, qui non immerito timebat, ne

(1) Cf. Equit. vs. 983 ubi chorus Cleonem *δοιδυκα καὶ τορύνην* vocat.

(2) Vs. 292.

Bellum, tanto clamore excitatum rediret, saepius admonebat, ne ita exsultaret chorus, antequam Pax liberata foret; vix sedato tumultu, Mercurius supervenit, inceptum prohibiturus. Trygaeus initio ejus minas ludibrio habet: cum autem ille alta voce Jovem clamaret, timidus preces fundit; chorus etiam obsecrat, et sacrificia promittit. Quae tamen Mercurium forsitan non movissent, nisi Trygaeus ei conjurationem contra Deos a Sole et Luna factam detexisset. — Nempe hi Dii, cum eos Graeci non divinis honoribus prosequerentur, invidia accensi, omnes Olympios occidendi consilium inierant. Qua re motus Mercurius, et praeterea magna hostiarum et festorum promissione persuasus, operam suam non negat.

Comparatis ligonibus funibusque, omnes sese ad opus accingunt; diris devovent omnes malevolos et libant cuique Deorum, excepto Marte. Tum funibus arreptis, lapidibus dimotis, Pacem extrahendo insudant. Incassum se invicem adhortantur; opus non procedit. Impedimento est Lamachus, quem ex Acharnensibus cognovimus. Nec mirum: bellicosus ille annumerandus erat, licet ipse, ut refert Thucydides, inter eos fuerit, qui pacis conditiones subscripsissent. Atque etiam Argivi trahere nolunt. Jam vidimus, eorum maxime culpa, pacem fuisse turbatam, quippe qui, diuturna pace florentes, praeter Achacos Graecorum soli bello Peloponnesiaco nondum implicati, ceteros, quorum vires hoc bello fractae et imminutae erant, despiciebant. Lacones meliorem operam navant, sed nonnullis eorum fides non est habenda. Qui apud Pylon capti sunt, soli pacem sin-

ceri optant. Neque Megarenses adjuvant. Tandem Trygaeus exclamat: nos quidem trahimus, illi vero impediunt. Vapulabitis, Argivi, qui rem proditis. Megarenses, quorum causa bellum exarsit, (ob ψήφισμα Μεγαρικόν) nihil agunt. Athenienses, jus dicendo nimis occupati sunt, quam ut pacem curent. Agite, vos agricolae, nosmet rem soli aggrediamur, apage cum istis. Quod cum fit, statim opus procedit. Nec est, quod miremur: agricolarum enim plurimum refert, num pax sit, an bellum (1), quamobrem illi soli pacem ex puteo extrahere valent.

Trygaeus spe non frustratur. Agricolarum opera brevi Pacem cum comitibus suis, Opora, et Theoria, antro extrahit. Magno gaudio cuncti Deam excipiunt et Trygaeus blandis verbis eam alloquitur. Urbes, vulneribus dilaceratae, cum Pacem videant, recreantur et rident (2). Omnes fabri instrumentorum rusticorum, uberrimum ex istis fabricandis quaestum sese facturos sperant; qui autem arma faciunt, ad desperationem adiguntur. Agricolae confestim ad rura deserta redeunt:

ὦ ποθεινὴ τοῖς δικαίοις καὶ γεωργοῖς ἡμέρα!
 ἄσμενός σ' ἰδὼν προσειπεῖν βουλομαι τὰς ἀμπέλους
 τὰς τέ σῦκας ἅς ἔγω φύτευον, ὧν νεώτερος,
 ἀσπᾶσθαι θυμὸς ἡμῖν ἔστι πολλοστῶ χρόνω,
 Sed antea laudibus et hymnis Deam extollunt, et

(1) Summo jure Menander, comoediae novae poeta, ait
 εἰρήνη γεωργὸν κἄν πέτραις
 τρέφει καλῶς · πόλεμος δὲ κἄν πεδίω κακῶς.

(2) Vs. 509 seqq.

celebrant, beneficiorum memores, quae olim ab ea acceperant, cum agri variis fructuum generibus abundarent, cum arva floribus et vineis riderent, quibus securi fruebantur. Dic nobis, o Deorum optime, Mercuri, ubi tandem Dea Pax, cum nos reliquisset, tandem occultata delituerit.

Quod cum rogasset chorus, Mercurius causas belli fraudesque Cleonis explicat et detegit. Non tamen, ut Dicaeopolis, culpam in meretrices confert, sed eam causam adducit, quae, ut ait Plutarchus (1) χειρίστη μὲν ἦν πάσων, πλείστον δὲ εἶχεν μάστιγας, quamque etiam Diodorus Siculus refert. Nempe Phidias, celebrissimus ille statuarius, Pericli familiaritate summa conjunctus, ab inimicis accusabatur, quod auri partem, quod in Minervae statuam impenderet, surripisset. Calumnia hacce non Phidias sed Pericles petebatur: nam sperabant, illum etiam, damnato Phidia, auram popularem amissurum. Quamvis accusatio falsa esset, Phidias tamen in vincula conjectus, (morbo an veneno incertum est) diem in carcere supremum obiit. Deinde adversarii philosophum Anaxagoram adorti, hunc quoque Periclis amicum facile perdidissent, nisi ille fuga periculo se liberasset. Quibus amicorum cladibus perterritus Pericles, cum eandem sortem et sibi imminere animadverteret, quia rationem pecuniae publicae nondum reddiderat, suam incolumitatem reipublicae saluti praeposuisse dicitur, atque

(1) Plut. in Pericl. 31. Diodor. Sic., Lib. XII in fine, qui ipsius Aristophanis versus hosce laudat.

ideo bellum excitasse, nam illo grassante, suam operam civitati necessariam fore arbitrabatur. Igitur

*ἐμβαλὼν σπινθήρα μικρὸν Μεγαρικῷ ψηφίσματος
ἐξεφύσησεν τοσοῦτον πόλεμον, ὥστε τῷ καπνῷ
πάντας Ἕλληνας δακρῦσαι, τοὺς τ' ἐκεῖ τοὺς τ' ἐνθάδε
ὡς δ' ἅπαξ τοπρῶτον ἤκουσ', ἐψόφησεν ἄμπελος
καὶ πίθος πληγείσ ὑπ' ὀργῆς, ἀντελάκτισεν πίθῳ.
οὐκέτ' ἦν οὐδεὶς ὁ παύσων, ἦδε δ' ἠφανίζετο(1).*

Ceterum gravissimus auctor Thucydides harum causarum mentionem facere non dignatur. Quae porro Mercurius affert, magis probanda sunt. Sociorum urbes nimio tributo oppressae, et avarum Atheniensium imperium non ferentes, missis Spartam legatis, proceres auro corruptos, ad bellum iis inferendum incitarunt. Tum agri invicem ferro ignique vastari, pagi et urbes incendi, miseri agricolae in urbes munitas confugere coeperunt. Pacem saepius in Atticam redire conantem plebs malis demagogorum artibus decepta semper repulerat. Atque ne plebs, vastatis agris, fame premeretur, scelestus Cleo ditissimos sociorum arripuit, eorum bona publicavit, et ex iis, tanquam cani, plebeculae cibum pabulumque praebuit. Quod cum cernerent reliqui socii, demagogorum os argento et auro obturarunt: itaque, istis ditescens, reliqua Graecia fere desolata fuit.

Plura locuturum interrumpit Trygaeus, qui, audito Cleonis nomine, legis meminit, quae mortuos

(1) Vs. 608.

increpari vetaret. Desine, desine, inquit, o Mercuri, iste jam tuus est, nec tuos sane ridebis. Dic potius si placet, cur Dea ipsa verba non faciat, sed semper sileat. — Vos eam ignominia affecistis, atque ideo ad vos loqui recusat. — Itaque tu! o Mercuri, cum ea colloquere, nobisque quid dicat, renuntia. — Mercurius Deam affatur, ejusque quaestionibus, tanquam interpres, respondet. Rogat tandem, quis mortuo Cleone, de suggestu in Pnyce ad populum concionetur. Trygaeus respondet: dominatur nunc Hyperbolus. Abominata istum Pax illico caput avertit, irata quod pessimum patronum sibi plebs elegisset. Quid enim, isto praeside, de pace fiet? De hoc Hyperbolo Plutarchus (1) agit. Cum ea tempestate duae partes Athenis essent, quarum altera Nician, altera Alcibiadem sequeretur, plebs inter hos divisa, a nequissimo quoque regebatur. Impudentissimus Hyperbolus, lanternarum venditor, vile caput, ipso Cleone etiam pejor, inprimis multum valebat, et plebem contra ambos viros subornabat. Nicias et Alcibiades, ostracismi periculum metuentes, conciliatis partibus, effecerunt, ut iste Hyperbolus ostracismo in exilium mitteretur. Initio quidem res ingentem apud omnes risum movit, verum mox populus animadvertit, quam turpe et indignum esset facinus vilissimum hominem ea poena honorare, qua olim Aristidem ceterosque optime de republica meritos cives afficere solebant. Itaque ostracismus abrogatus est. Recte enim Plato comicus ait:

(1) In Nic. XI.

καί τοι πέπραχε τῶν τρόπων μὲν ἄξια
αὐτον δὲ καὶ τῶν σιγμάτων ἀνάξια
οὐ γὰρ τοιοῦτων εἶνεκ' ὄστραχ' εὐρέθη(1).

Paucis annis post Hyperbolus a conjuratis in insula Samo interfectus est (2). Summo jure Pax istum praesidem fastidit. Postremo Pax, cum comitibus Opora et Theoria Trygaeo traduntur, qui cum illis, Mercurio viam monstrante, lente descendit. Etenim scarabaeum, quo vectus fuerat, Jupiter abstulerat, ut fulminis minister foret.

Interim chorus in parabasi (3) solitis poëtam laudibus extollit, spectatorum benevolentiam captans. Laudatur Aristophanes, qui comoediae scribendae rationem emendarat, salibusque revera ingeniosis jocisque festivissimis ornaverät. Versus aliquot repetuntur, quibus in Vespis jam usus erat poëta, gloriatu, quod Cleonem primus omnium aggredi non dubitasset. Comici et tragici etiam acerbè perstringuntur.

Trygaeus, domum reversus, ridicula quaedam de dithyramborum poëtis, quos in aëre volitantes viderat, refert, et in Pacis receptae honorem sacrificium festumque parari jubet. Theoriam ad Senatum ducit, qui summo gaudio eam accipiunt. Nempe senatus curam Theoriarum, seu ludorum et legationum ad so-

(1) Plut. Nic. l. l.

(2) Thucyd. Lib. VIII, 73, qui eum vocat *μοχθηρόν ἄνθρωπον ὄστρακισμένον οὐ διὰ δυνάμειος καὶ ἀξιώματος φοβόν, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν, καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως.*

(3) Vs. 735.

lennia sacra facienda, gerere solebat; bello autem grassante Theoriae, Delphos et Delon ad Apollinem, intermissae fuisse videntur, saltem non solenni apparatu celebratae. Pace restituta, sacra ista denuo curare licebit. Prytanes quorum officium erat eos introducere, qui Senatum sibi dari cupiebant, semper pecunia corrumpi solebant, verum Theoriam nulla mercede accepta, gavisì introduxerunt. Redeunti Trygaeo (1) chorus gratulatur quod rem tanti momenti felicissime gessisset, quietem agricolis securam reddidisset. Sacrificium paratur, et omnes Deam Pacem supplices orant ut ipsos, armis proeliisque liberatos, semper defendat; ut civitates nullas lites in posterum exercent; ut universa Hellas amicitia conjungatur.

Sacrificanti bus supervenit haruspex Hierocles, homo neque arte sua praestans, neque bonis moribus laudandus, ac praeterea pacis, ut videtur, inimicus. Quaerenti, cuinam Deorum hostia mactetur, non respondet Trygaeus, eumque non videre sese simulat. Nequidquam diu Hierocles interrogat. Tandem Paci sacrificium fieri, audit. Extemplo vetera oracula profert, quorum auctoritate fretus, nefas esse dicit, pacem componi (2):

οὐ γὰρ πῶ τούτ' ἐστὶ φίλον μακάρεσσι θεοῖσι
φυλόπιδος λῆξαι, πρὶν κεν λίκος οἶν ὑμεναιοῖ.

(1) Vs. 911 seqq.

(2) Vs. 1076. Ex Thucyde liquet, revera fuisse oracula, quae Graeciae septem et viginti annorum bellum portendebant. Verosimile est eos, qui bellum renovari cupiebant, ea oracula non neglexisse, ut plebem superstitosam allicerent.

Hieroclis argumenta Trygaeus Homeri auctoritate refellit :

ἀλλ' ὁ σοφὸς τοι, νῆ Δι' Ὀμηρος δεξιὸν εἶπεν.

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκείνος,
ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου, ὀκρυόεντος (1).

Non salutis publicae causa, sed tantum carnis accipiendae ergo, haruspicum oracula cecinisse, mox apparet, verum impudenter flagitantem Trygaeus baculo abigit.

Suavissima vitae rusticae descriptio hanc scenam excipit. Chorus agricularum (2) felicitatem canit qua rusticus gaudet, agris bene aratis coelique temperie favente. Domi sedens, coenam instruit, vicinos invitat, opiparis vescitur, et armis bellicae timore liberatus, laetus messem exspectat. Redeunte vere, ex vitibus florentibus, ficibusque jam maturescentibus summum gaudium percipit. Comparat deinde has voluptates cum tristibus belli laboribus. Multo melius est ruri degere, quam arrogantis tribuni jussis obedire qui, cum gladio res geratur, relictis militibus fuga salutem quaerit. Civibus urbanis turpissimi isti *ἑψάσπιδες* parant, agrestes autem vexant et opprimunt.

Instrumentorum rusticorum opifices grates Trygaeo quam maximas agunt: pace enim reddita, quaestus ex falcibus aliisque instrumentis fabricandis facere poterant. Armorum fabri omnes ad desperationem adacti, quiritant, et ridentur a ceteris. Pueri foras progredi-

(1) Hom. Iliad. Lib. I. vs.

(2) Vs. 1138.

untur, carmina convivalia canentes. Horum unus, Lamachi puer, nihil praeter proelia et vulnera cantat, sed Trygaeus ista non ferens puerum pellit. Cleonymi τοῦ ἑψάσπιδος puer meliora canit. Cleonymus iste ut quondam Archilochus, in pugna scutum abjecerat: quamobrem filius elegos Archilochi ad eam rem spectantes, canendo repetit, quod Trygaeo risum ingentem movit. Denique omnibus agricolis ad coenam convocatis, summa laetitia nuptiae Trygaei et Oporae celebrantur. Hymnus lascivus canitur, omnesque saltantes et laeta precantes scenam relinquunt.

Quatuor comoediae, Acharnenses, Equites, Vespae et Pax nobis plebis Atheniensis conditionem, per decem priores belli annos, continua quadam serie exponunt, et, si Daetalenses Babylonique nostram aetatem tulissent, totam periodum a Periclis morte usque ad pacem Niciae Aristophanis fabulis illustratam nobis adspicere licuisset. Quonam consilio, quanam arte poeta, quidquid reipublicae prodesset vel obesset, animadverterit, malevolos notaverit, vitiaque exagitaverit, summa licentia infimos aequae ac nobilissimos persecutus, ex quatuor, quas explicuimus, comoediis luculenter apparet. Postquam vero Alcibiades plebem incitaverat, ut exercitum in Siciliam mitterent et hac expeditione rempublicam gravissime affligerat; cum et ipse brevi ejectus ad hostes transiret, et patriae bellum inferre non dubitaret, atque res Atheniensium in dies magis in perniciem ruerent, Aristophanes argumenta politica magis neglexisse videtur; ex septem fabulis quae, praeter quatuor illas, aetatem tulerunt,

duae tantum politici argumenti dici possunt, videlicet Aves et Lysistrata. Nam Ecclesiazusae, licet multa politica contineant, magis ad deridendos philosophos scriptae esse videntur. Pulcherrima Avium fabula ἀλλογορικῶς universa Atheniensium respublica deridetur, sed joci salesque non tam acerbi et perspicui sunt, quam in aliis dramatibus politicis: poëta consilium suum magis abscondit. Lysistrata tum nimis obscœna tum et illepada est, neque legentibus placere potest. Quinque reliquae fabulae exagitandis sophistis, poëtis, mulieribusque inserviunt: una divitias et paupertatem inter se confert, etsi in omnibus multa quoque, quae politica sunt, inveniuntur.

CAPUT SEXTUM.

AVES.

ἀλλὰ λέγειν ζητῶ τι πάλαι μέγα καὶ λαοινὸν ἔπος τι
ὄτι τὴν τοῦτων θραύσει ψυχὴν οὕτως ἑμῶν ὑπεραλγῶ
οὔτινες ὄντες πρότερον βασιλῆς.....

Tametsi tragici, majore argumentorum gravitate, et dictionis dignitate comicis multum sunt antepoenendi, tamen inventione non raro ab iisdem longe superantur. Nempe tragicus fabulas et antiquioris aevi mythos celebrat, quibus nihil notius et tritius; cuinam enim Graecorum Troja, Thebae, Argi et Mycenae ignota fuerunt? Ex hisce fabulis, paulisper immutatis labore non ita gravi nova tragoedia condebatur, praesertim cum poëta, cognitis aliorum erroribus, et vitiis emendatis, drama suum populo acceptius reddere posset. Verum argumentum, quod rerum novitate animos moveat, et leporum elegantia omnibus placeat, inventu difficilius videtur; plerumque ex ingenio comicus cuncta fingere coactus est. Quo inusitatores joci, eo quoque plebi acceptiores erant. Itaque fieri non po-

tuit, quin ridicula multorum dramatum inscriptio, chorusque variorum animalium forma nonnumquam indutus, ingentem spectatoribus cachinnum moverint, quid sibi vellent ista monstra, quaerentibus, et quid histrio dicturus sit, impatienter expectantibus. Aristophanes, neque primus, neque solus fuit comicorum, qui *Vespas*, *Ranas*, *Nubes* in scenam produxerit. Jam *Epicharmus*, *Pherecrates*, *Eupolis*, aliique, quorum fragmenta passim in Athenaei *Deipnosophistis* servata sunt, ejusmodi spectaculis plebem delectare studuerunt. Huic comoediarum generi quoque annumerandum est drama, *Aves* inscriptum, quod, ut inventionis festivitate, jocorumque jucunditate ceteris Aristophanis fabulis longe praecellit, ita explicatu difficillimum videtur. Nomen a choro avium desumptum est.

Sex ferme anni praeterlapsi erant ex quo fabula Pax acta fuerat. Quam perturbatae res Graeciae fuerint, pace Niciae facta, ostendimus. Magnopere verendum erat, ne bellum rursus excitaretur. Argivi cum Atheniensibus, invitis Lacedaemoniis, foedus iniierant, induciasque in centum annos sanciverant. Alcibiadis artes Niciae consilia eluserant, populusque ferocem juvenem prudenti et seni imperatori praeposuerat. Alcibiades ipse Argos missus est, socios contra Lacones defensurus. Quamvis Corinthii, rupto cum Argivis foedere, se Lacedaemoniis denuo junxissent, tamen Argivi bellum non detrectabant. Spartanorum rex, Agis, si fortuna usus fuisset, Argivorum copias, undique ab hostibus inclusas, nullo negotio ad incitas

redegisset; sed occasionem imprudens praetermisit, quod ei magno probro postea fuit. Quam autem ignominiam in sequente anno, decimo quarto postquam bellum inchoaverat, delevit, devictis magno ad Mantineam proelio adversariorum copiis, non Argivis tantum, sed et Atheniensibus, quorum duces Laches et Nicostratus ambo sunt caesi. Haec clades Argivorum animos ita fregit, ut confestim pacem foedusque cum Lacedaemoniis inirent, democratiam solverent, rerumque summam ad optimates deferrent. Mantinea victoribus tradita, imperiumque Peloponnesi, quod iis fere ereptum videbatur, Lacedaemoniis restitutum.

Verum plebs Argiva, spreto optimatum imperio foederisque pertaesa, oligarchiae et Lacedaemoniis faventes omnes ejecit, et democratiam restituit, foedus etiam cum Atheniensibus renovavit. Exsules ad oppidum Orneas se contulerunt, sed mox ab Atheniensibus suisque bello petiti, relicto oppido, in fugam sese dederunt. Lacedaemonii, agros tantum depopulati, Spartam, infecta re; redierunt (1).

Quibus peractis, aliquantum temporis omnes quieverunt tanquam oculos in Athenienses convertissent, qui magnam classem et ingentes copias terrestres parabant. Civitas enim haec, maritimo imperio freta, mercatura florens, dum cives quieti agris colendis operam dabant, damna, bello accepta celeriter compensavit. Sociorum urbes, Scionaeorum poena deterritae, fidem servabant: insula Melos, quae per septem saecula

(1) Thucydides. Libro V.

libertate gavisus fuerat, armorum vi, sed summa injuria, in potestatem redacta est, ceterisque urbibus metum incussit, ne deficientes graviore etiam poena coercerentur. Bellum quod in Peloponneso una cum Argivis contra Lacedaemonios gerebatur, non tam ad Athenienses, quam ad Argivos pertinere censebatur. Nam pax, a Nicias et Plistoanacte facta, licet ab utroque populo saepius rumperetur, tamen ita observata est, ut nec Athenienses Laconiam peterent nec Lacedaemonii Atticam infestarent.

Hoc rerum statu, tempus rei gerendae fore rati Athenienses bellum Syracusanis inferendum decernunt. Quinto jam belli anno Leontinis auxilia miserant, qui illis opem contra Syracusanorum insolentiam ferrent; sed revera, ut insulae situm urbesque explorarent, et incolae cognoscerent: sperabant enim, fore, ut opulentissima et celeberrima insula aliquando suae ditionis fieret. Bellum diu impedimento fuit, quominus majorem ejus rei curam gererent. Tandem, pace, ut videbatur, composita, opportunam rei aggrediendae occasionem dederunt Egestani, auxilia contra Selinuntios rogantes. Populus facile ab Alcibiade adducitur ut classis exercitusque in Siciliam mittantur. Nequidquam Nicias, longinquam navigationem, commeatus parandi difficultatem, ingentes sumtus, pericula, accurata oratione exponit, ut incepti temeritatem ostenderet; populum, vana spe arrectum prudentis viri verba non movent. Alcibiades, qui majorem suae gloriae, quam salutis publicae rationem habebat, operae difficultatem ita extenuat, et magnificis promissis

animos ita accendit, ut plebs, tamquam victa jam Sicilia, Carthaginem Italiamque cogitet. Tantos spiritus iis dabat classis centum et triginta quatuor navium longarum, omni bellico apparatu copiose instructa, quam ingens onerariarum numerus sequebatur; tantam spem erigebat exercitus lectissimus, robur juvenum et aliorum civium, qui gloriae cupiditate abrepti facilemque praedam fore opinati, hujus expeditioni interesse cupiebant. Duces electi, Alcibiades, Nicias et Lamachus; quis enim illius alacritati, hujus consilio, Lamachique fortitudini resisteret?

Cum classis jamjam profectura esset, procax facinus rem turbavit. Omnia Mercurii simulacra, quae, religionis causa, in plateis vicisque Athenarum collocata erant, Hermae vocata, capite truncata et fracta reperta sunt: qui vero facinus perpetraverant, nusquam inventi. Populus, ista re perterritus et funestum belli omen id esse ratus, magistratus jussit, omni cura in criminis autores inquirere. Nam, ut ait Thucydides (1) *τὸ πρᾶγμα μειζόνως ἐλάμβανον • τοῦ τε γὰρ ἐκπλου οἰωνὸς ἔδοκει εἶναι, καὶ ἐπὶ ξυνομοσίᾳ ἅμα νεωτέρων πραγμάτων καὶ δῆμον καταλύσειος γεγενῆσθαι.* Criminis Alcibiades ab inimicis accusabatur, et confestim causam ille dicturus erat, cum adversarii, metuentes, ne militum turba imperatorem dilectum ab solveret, rem in praesens differendam esse censerent. Absentem enim ducem facilius sese oppressuros, arbitrabantur, quam praesentem, militum caterva stipante, in jus rapere. Alcibiades, cum inimicorum

(1) Lib. VI. 27.

fallaciam plebisque levitatem satis cognitam haberet, iis haudquaquam fudit, et ea, quae mox evenerunt, animo praesagiens, mature saluti suae consuluit. Vix dum profecta classe, novis criminationibus ejus adversarii plebem mobilem ita irritarunt, ut, occisis plebisque, qui ob illud crimen correpti et in vincula coniecti erant, navem publicam (*τὴν Σαλαμίνιαν*) in Siciliam mitterent quae Alcibiadem ad capitis causam dicendum retraheret. Verum ille periculo evitato, Siciliam reliquit, et initio Argos, mox Spartam se contulit, graves ab ingrata patria poenas repetiturus. Quamvis, amisso Alcibiade, res Atheniensium gravissime affligerentur, tamen Nicias, diligentis ac strenui ducis officio functus, victis proelio Syracusanis, urbem ipsam obsidere jam parabat. Interea Corinthii, quorum colonia erant Syracusae, Peloponnesi civitates ad auxilia iis mittenda, exhortabatur. Magnum enim sibi totique Graeciae periculum imminere, si Athenienses, expugnatis Syracusis, victores discederent, et ceteras civitates bello persequerentur. Idem quoque sociis et Lacedaemoniis ipsis videbatur: itaque bellum contra Athenienses quod per sex ferme annos intermissum erat, omnes decernunt, et auxilia Syracusanis mittunt. Alcibiades ipse eos ad bellum, oratione Sparta habitata, stimulavit (1).

His temporibus, cum non Athenienses solum, verum etiam omnes Graeci oculos in Siciliam converterent, variique rumores quotidie spargerentur, qui,

(1) Thucyd. Lib. VI. Plut. in Alcib.

prout laeta vel tristia afferrent, levia civium ingenia maxime movebant, Aristophanes fabulam, Aves inscriptam, docuit. Quemadmodum antea cives vituperaverat, quod pacem negligerent et demagogis fidem nimiam haberent, ita nunc in totius reipublicae administrationem invectus, eam tam depravatam esse contendit ut novis prorsus legibus, novis magistratibus, quin et novis Diis opus sit civitati. Veteres leges, veteres magistratus auctoritatem amiserant; Dii ipsi urbem praecipitem dari ab insanis juvenibus patiebantur. Non disertis quidem verbis poeta hoc pronuntiat, sed *ἀλληγορικῶς* in hoc dramate festivissimo indicat. Athenienses cum avibus comparantur, quae, cum olim magnum in homines imperium exercuissent, incuria et ingenii levitate hanc potentiam amiserant: aequae ac Athenienses, qui devictis Medis, ad summum honoris imperiique culmen evecti, ipsi imprudentia sua gloriam et felicitatem pessumdederant.

Finguntur Pisthetaerus et Euelpides, non infimi ordinis cives, alter graculo vectus, alter cornici insidens sublimes abire, apud aves meliorem habitandi locum quaesituri. Nostram quidem patriam, inquit Euelpides (1) non odimus, sed a sycophantis iudicibusque vexati aliam sedem quaerere cogimur. Conferimus nos ad Teream, qui olim Thraciae rex fuit, et postea in avem upupam (*ἔποπα*) mutatus est, qui nobis *πόλιν ἀπράγμονα* monstrabit. — Non sine periculo viatores ambo ad nidum, seu domum Epopis perveniunt, pulsatis-

(1) Vs. 35.

que foribus, a trochilo, avicula quae Terei seu Epopis serva fingitur, excipiuntur. Trochilus initio eos aucupes habet, ideoque admittere negat; mox autem meliora edoctus, Epopa hujus rei certiore facit. Scena inter Epopa et homines illos adjecta est ad deridendum Sophoclem, ut refert Scholiastes.

Euelpides Epopi causam explicat, cur, relicta Athenarum urbe, ad aves confugiant, et quaerit quamnam urbem potissimum petant, ut feliciter vivere possint. Beatissima quaeque loca optima fore. Age, inquit Epops (1), ad mare rubrum urbs Dii meliora, nunquam ad mare habitabimus, nam iudices non effugeremus: quin summo mane Salaminia navis apparet, quae reos undique ad causas dicendas cogit (2). Lepreum Elidis oppidum hoc tempore non ignotum ob dissidia et bellum, super eo gestum inter Eleos et Lacedaemonios, Opusque Locrorum urbs, non magis placent. Itaque apud aves manere earumque vita jucundissima frui ambo statuunt. Extemplo Pisthetaerus Epopa admonet, ut, collectis undique avibus, ingentem in aëre urbem condant; sic enim non hominibus solum aves imperitare, sed ipsos Deos ad incitas redigere possent. Quomodo enim sacrificiorum nidus, quo Dii vescuntur, ad Olympum perveniret, intercluso ab avibus coelo? Ut Athenienses, Delphos

(1) Vs. 144.

(2) Fortasse ad Alcibiadem haec verba referenda sunt. Ceterum, quam injuste Athenienses erga socios insulanos agerent, jam vidimus.

profecturi, a Boeotis transitum poscunt, ita Dii mox aves precabuntur, ut hostiarum fumum ad coelum penetrare sinant. Mirifice res Epopi placet: aves convocat, cum quibus novus ille Theseus consilia communicet.

Suavissima fictione praeconis officium luscinae, quam Aristophanes nonnullorum auctorum exemplo, Procnem Terei conjugem habet, injungitur, ad cujus canoram vocem omnes aves conveniunt. Epops eam pulcherrimo hymno (1) ex nido elicit et simul cum ea varia volucrum genera alio hymno arcessit. Nec morantur illae. Quarum cum magna vis colligitur, Pisthetaerus et Euelpides nomina recensent, et nonnullos Athenienses, qui vitis vel forma aves quosdam referebant, jocosè perstringunt. Verum aves, visis hominibus, magnopere indignantur, quod Epops tam infestos hostes receperit. — Nonne ab antiquissimo inde tempore hominum genus nobis infestissimum et inimicum semper fuit?

Parentes, avi, proavique nostri miserrima strage ab his scelestis occisi sunt; vix ipsae insidias, quotidie nobis structas, evitare possumus. Amētis profecto est, talem pestem admittere. Quibus dictis, graviterque increpato Epope, cunctae volucres, magno sublato clamore, in infelices mortales impetum faciunt. Repentino tumultu consternati illi, arreptis olla et veru, ridiculam et inutilem defensionem parant, sed procul dubio misere lacerati mortem occubuissent, nisi Epops

(1) Vs. 208.

eos servasset. Quid, o stulti, eos occiditis, antequam adventus causam audiveritis? sunt hostes, fateor, sed nonne ab hostibus utilissima quaeque docemur? En vobis, muros, tecta navesque longas, unde haec nobis essent, nisi ab hoste coactis? Viri hi e sapiente Hellade huc venerunt, rem magni momenti vobis communicaturi; certiores vos facient, omnia quae cernitis, in vestra fore potestate, modo eorum consiliis aures praebentis. — Qua Epopis oratione motae volucres, Pisthetaero permittunt, ut mentem suam explicet; inducias enim fore, donec peroraverit (1).

Facetissimis argumentis Pisthetaerus avibus demonstrat, ipsas, teste Aesopo, omnium rerum, quin Deorum tellurisque, primas fuisse, atque ideo summo jure imperium universi mundi sibi posse vindicare. Initio quoque homines non Diis sacrificasse, sed aves divino honore prosecutos esse: gallum gallinaceum hodie adhuc avem Persicum nominari, quia quondam totius Persidos ipsiusque Darii rex fuerat. Porro. Nonne omnes fabri ferrarii, lignarii aliique opifices galli cantu audito, mane ad opus faciendum properant? Hoc unum ei e tanto regno remansit. — Nonne in his jocis secretum latet? nam Athenienses quoque *αυτόχθονας* se esse gloriabantur, atque ob eam rem dignos, qui ceteris Graecis praeferrentur; Aristophanes eandem praestantiam avibus jocose tribuit et ideo, ut illi totius Graeciae imperium cupiebant, ita his totius orbis terrarum imperium addicendum judicat. Utrumque

(1) Vs. 465.

vanum et ridiculum summo jure Aristophanes exagitat. Nonne versus

ἦρχε τὲ Περσῶν, πρῶτον πάντων Δαρείου καὶ Μεγαβίζου
eosdem acerbè objurgat, qui, spretis Marathonis et Salaminis tropaeis, intestina discordia accensi, non barbaros, sed Graecos, quin cives, bello persequerentur? Fortasse sub gallo gallinaceo aliquid latet, quod nobis hodie ignotum est, ab Atheniensibus vero recte intelligebatur. Praeter hanc avem Pisthetaerus milvum testem affert, quem verno tempore redeuntem, agricolae Attici, gavis, quod hiemali frigore sint liberati, supplices venerabantur. Cuculi Aegyptios et Phoenices ad fruges metendas clamore suo excitant. Insuper regium insigne est aquila, quae olim Agamemnonis Priamique sceptrum ornat. Quin ipsi Dii aves secum habent, quae optimum victimarum nidorem priores lambant. Neque Deos tunc temporis homines jurabant, sed aves, ut hodie nonnulli philosophi et haruspices facere solent;

οὕτως ὑμᾶς πάντες πρότερον μεγάλους ἀγίους τ' ἐνόμιζον.

*νῦν δ' ἀνδράποδ', ἡλιθίους, Μανᾶς**

ὥσπερ δ' ἤδη τοὺς μαινομένους

βάλλουσ' ὑμᾶς (1).

Omnes aucupes vobis retibus insidiantur captasque vendunt. Nonne Athenienses, eodem modo a demagogis decepti avium simillimam fortunam experiebantur? Quid poeta hisce Pisthetaeri verbis innuerit, quisque intelligit.

(1) Vs. 522.

Aves, pristini imperii desiderio commotae, confestim cum Pisthethaero de ejus recuperandi ratione deliberant, magnasque ei gratias agunt. Rem non difficilem, ait ille, quaeritis. Agite, totum aërem muro ingenti circumdemus et muniamus, ut una urbs fiat: deinde Jovi, missis legatis, imperemus, ut imperio se abdicet, et ad vos id deferat; tandem curemus ne mortales in Deorum, sed in vestrum honorem victimas immolent. Vos autem Deos esse facile credent: nam, praeter quod vos ipsae, ut plerique Deorum, teste Homero, alis utimini, multo quoque majora beneficia in eos confertis, et in posterum conferre potestis. Vestra cura nullus vermiculus vineis frugibusque nocebit, vestro vaticinio usus nauta semper procellis immuvis navigabit; vestro indicio thesauri invenientur, quos illi cuius rei praeposunt. Insuper vos eorum vitam multis annis augebitis; quot enim inter vos esse dicuntur, quae per secula vivunt? Neque delubra multis sumtibus vobis exstruenda sunt, vel longinqua in Dodonem Ammonaque itinera suscipienda; quaevis arbor templum erit, sub cujus umbra sacrificabunt homines aliquot hordei grana. Valeat Jupiter cum ceteris Diis, quos ne nauci quidem faciemus. Ingenti applausu res a cunctis avibus comprobatur; decernunt, ut summa imperii penes Pisthetaerum sit. Epopis domum intrant, ubi acceptis alis consilium rei perficiendae in-
eant.

Spectatores procul dubio magnum cachiinum sustulerunt, cum ingentia promissa, quibus Pisthetaerus credulas aves onerabat, audirent, sed fortasse non

intellexerunt, se ipsos ludibrio haberi. Nonne et ipsi Athenienses, cum ab Egestanorum legatis persuasi, ab imprudenti juvene concitati impetum in magnam et ignotam fere sibi insulam facerent, avium levitatem imitati fuerunt? nonne, Syracusis propediem expugnat, Italiam Carthaginemque somniabant tanquam imperii fines in omnem orbem terrarum extensuri? Sane facilius aves in medio aëre nubibusque urbem construerent, quam parva utique civitas, prae tanta rerum mole, tam latam dominationem acquireret, aut acquisitam diu teneret. Itaque non dubito, quin Aristophanes civium vanitatem et stultitiam hisce jocos in-
cuset: apertius loqui, ei non licebat, ne plebis gratiam amitteret. Res enim in Sicilia adhuc feliciter gestae spem et vanitatem multitudinis magnopere augebant. Aves imperium ad Pisthetaerum solum deferebant: hac in re sapientiores Atheniensibus, qui in ipso rei gerendae momento Alcibiadem (πεισθέταιρον?) damnatum in exsilium miserant.

Chorus in solenni Parabasi non, ut solebat, poetae laudes celebrat, sed in philosophorum derisionem novam cosmogoniam excogitat, qua demonstrat, aves priores exstitisse. Graviter ex nobilissima Homeri sententia mortales ita alloquitur (1):

Ἄγε δὴ, φύσιν ἄνδρες ἀμαυρόβιοι, φύλλων γενεῶν
προσόμοιοι
ὀλιγοδρανέες, πλάσματα πηλοῦ, σκιοειδέα φύλ' ἀμε-
νηνά

(1) Vs. 686.

ἀπτῆνες ἐφημέριοι, ταλαοὶ βροτοὶ, ἀνέρες εἰκελόνηυροι,
 προσέχετε τὸν νοῦν τοῖς ἀθανάτοις ἡμῖν, τοῖς αἰέν
 εἰούσι

τοῖς αἰθερίοις, τοῖσιν ἀγήρωσ, τοῖς ἀφθίτα μηδο-
 μένοισιν.

Nos enim vos omnia docebimus: valeant philosophi. Primum erant chaos, Nox, Erebus et Tartarus. Deinde Nox peperit ingens ovum, ex quo postea Amor est natus, qui ex Chao avium genus procreavit. Commixtis ab Amore omnibus rebus, Coelum, Terra, Diique immortales sunt orti. Sic nos omnium priores sumus. Quanta beneficia quoque in humanum genus conferimus! anni tempora indicamus, futura portendimus, verbo, felicitatis sumus auctores. Itaque homines non Deos, verum aves sacrificiis et divino honore prosequantur. Chorus etiam, quam suavem vitam aves degant, jucunde probat. Redeuntes in scenam Pisthetaerus comitesque de nomine, urbi imponendo, deliberant. Quippe magnae urbi magnificum etiam nomen convenit. Placet augustum nomen, Nephelococcygia. Aptius sane nomen, ad significandam totius rei inanitatem, excogitari nequit. Nonne Athenienses quoque, Siciliam Carthaginemque cupientes, Nephelococcygiam quandam condebant? Invento nomine omnes ad opus sese accingunt: lateres alter affert, alter macerat, tertius vigilat, praecones duo ad homines alter, alter ad Deos mittuntur. Quibus peractis solenne sacrificium ὀρνῶσιν Ὀλυμπίοις καὶ Ὀλυμπίῳ πᾶσι καὶ πασῶσιν Pisthetaerus offert, ut sint urbi recens conditae propitii, precatur, ex ejusque limitibus ma-

la cuncta depellant. Formulae, quas Athenienses in victimis immolandis Diisque invocandis usurpare solent, rite a Pisthetaero observantur. Pro magistratibus autem avibus quibusdam vota nuncupantur, in quo forsitan aliquid festivi latet, nobis ignotum (1).

Sacrificantibus supervenit poëta, Pindaricis verbis hymnum tumidum in Nephelococcygiae honorem cantans. — Unde tu, malum? inquit Pisthetaerus. — Sum ego sedulus Musarum cultor qui carmina mellita dulci voce fingo. — Et quid tibi mecum? — Urbem tuam celebratum venio. — Quid? vix jactis fundamentis, tu jam hymnum confecisti? — Tum poëta, recitato Pindari fragmento, donum rogat. — Jam intelligo, donum accipiendi gratia venisti; bonam vestem cum tibi deesse animadvertam, hocce vestimentum accipe. Sed poëta insuper tunicam flagitat, ne frigore pereat. Qua etiam data, cantans abit. Avaritia poëtarum, qui mercede tantum data, carminibus operam dant, cujus vitii sublimis ille Pindarus, quamvis immerito, insimulatus fuerat, digna erat, in quam severius animadverteret Pisthetaerus, sed Aristophanes etiam poëta erat, et eorum imprudentiam ridere, quam perstringere maluisse videtur (2).

Vixdum profecto poëta, importunus vates sacrifici-

(1) Vs. 864 seqq. Ceterum sequentes scenae a proposito meo alienae fortasse videntur; sed cum indicant, quales cives e civitate ejiciendi sint, silentio non erant praetereundae.

(2) Vs. 890 seqq. Pindarum ipsum petere videtur, qui cum Hiero urbem Aetnam conderet, hymnum in ejus honorem confecit.

um turbat. Huic hominum generi infestissimus Aristophanes, semper in eorum impudentiam, mendacia, et superbiam acerrime invehitur. Vidimus in Pace, quemadmodum Hieroclem sit persecutus, atque in hac fabula severius etiam alium vatem insectatur. Hic enim ad altare accedens, impedit, quominus sacra fiant, antequam Bacidis oraculum ad Nephelococcygiam pertinens recitaverit. Pisthetaerus legentem vix audit cumque iste diceret: qui primus tibi haec oracula offerat, ei novam dari vestem, soleas et sacrificiorum partem Deus jubet; morosus rogat: *ἔνεστι καὶ ταῦτα?* ille *λάβε τὸ βιβλίον*, respondet. — Sed mihi quondam Apollo aliud oraculum dedit, visne audire?

*αὐτὰρ ἔπην ἄκλιτος ἰὼν ἄνθρωπος ἀλαζῶν
λυπῆ θύοντας καὶ σπλαγγελεῖν ἐπιθυμῆ,
δὴ τότε χρῆ τυπτεῖν αὐτὸν πλευρῶν τὸ μεταξὺ . . .*

Interrumpit legentem vates. — Istane ibi leguntur? *λάβε τὸ βιβλίον* ait Pisthetaerus et actutum oraculi iussa, baculo arrepto, severe executus miserum vatem urbe expellit(1).

Sed vituperandus est Aristophanes, quod celeberrimum mathematicum Metonem Nephelococcygiam venientem facit, et jocos insolentibus lacerat. Pisthetaerus enim eum quoque verberat, et urbe ejicit.

Festiva scena sequitur. in qua Pisthetaerus inspectorem (*ἐπίσκοπον*) et decretorum scriptorem (*ψηφισματογράφον*) qui leges Athenis afferebant, quibus Nephelococcygienses uterentur, verberibus expellit. Ceterum in

(1) Vs. 989.

hisce scenis eadem incuria offendimur, quam in Pace jam observavimus; Pisthetaerus et Euelpides, cujus poeta oblitus videtur, multo negotio ad aves pervenire finguntur, sed quomodo poeta, vates ceterique huc penetrarint, non apparet. In urbe nova condenda, haec omnia, de quibus Aristophanes mentionem facit, observabantur: sacrificium, vaticinium, urbis metatio etc. Decreta, quae inspector iste affert, ad colonias Atheniensium referenda videntur.

Turbatoribus hisce pulsus, Pisthetaerus scenam relinquit et chorus denuo ad spectatores se convertit. Primo sua merita extollit, et quemcunque qui aves in caveis inclusas habeat, eas dimittere jubet. Pulcherrima est descriptio vitae, quam aves per hiemem et aestatem sub densis arborum foliis antrisque frigori imperviis, omni cura liberatae, degunt. Festive iudicibus persuadere conantur, ut poetam suum praemio ornent (1).

Nuntiantur muri jam exstructi esse, summa avium diligentia, et mira de urbis magnitudine, moenium altitudine, opificumque alacritate narrantur; quin celeberrima Babylonis moenia nullo modo cum hisce comparari possunt. An poeta, cum haec scriberet, vallum cogitavit et risit, quo Nicias urbem Syracusas cinxerat? vallum eo tempore, quo Aristophanes comoediam scripsit, jam exstructum fuisse, vel saltem Syracusas oppugnari colligi potest ex vs. 362, quo Euelpides Pisthetaero dicit

ὑπερακοντίεις σὺ γ' ἤδη Νικίαν ταῖς μηχαναῖς.

(1) Vs. 1058 seqq.

quae *μηχαναί* procul dubio ad Syracusarum obsessionem pertinent.

Stationibus avium ubique dispositis, murus custoditur, ne quis Deorum hominumve clam urbem intret. Verum vigilum custodiam Iris fallit, in oppidumque a nemine visa pervenit. Ibi autem a nonnullis detecta est; magnus tumultus oritur, arma capiuntur, Diis bellum indicendum, decernunt Pisthetaerus et aves. Capta Iris ad archontem perducitur (1). Acerbe eam increpat, quod audax et insolens fines avium imperii intrasset. Vix intelligit Iris, quid dicat Pisthetaerus, nam aves tam repente Deos esse factas, nondum cognoverat. Audita re, Aeschyli verbis terribilia Iris minari et suadere incipit, ne stultus Deorum iram accendat; verum Pisthetaerus, Euripidis versibus Jovem Deosque omnes ludibrio habet: se enim nec fulmina nec tonitrua timere, dum avium auxilio fidere possit. Bellum Gigantum se renovaturum. Iris irata ad Deos revertitur; Pisthetaerus imperat suis ut nullum thuris odorem aut sacrificiorum nidorem ad Olympum per aërem penetrare patiantur.

Qua re Deorum bilem moverat Pisthetaerus, eadem apud homines summam gratiam iniit. Redux praeco, qui ad eos missus erat, coronas aureas et alia dona affert, quas civitates gavisae avium archonti donabant. Qui antea Lacedaemoniorum partibus addicti fuerant, repente mutati:

(1) Vs. 1700.

*ὄρνιθομανοῦσι πάντα δ' ὑπὸ τῆς ἡδονῆς
ποιούσιν ἅπερ ὄρνιθες ἐκμιμούμενοι.*

Sunt, qui avium nomina assumere. Atque vitae ratio, qua aves utuntur, ita nonnullos delectat, ut huc escendere et jus civitatis accipere constituerint. Etiam in hisce diceriis joci latere videntur, quos non amplius intelligimus (1).

Audito nuntio Pisthetaerus corbes alis varii generis opplendos curat, quibus advenas donet, et venientes opperitur. Verum non omnes promiscue admittendos esse putat, sed examinandos, an tanto honore digni sint, ne pessimo quoque admissis, civitas praecepta detur. Primus, qui admitti cupit, est juvenis dissolutus (2), qui patris occidendi consilium ceperat, ut liberius voluptates suas explere posset. Apud aves enim patrem ferire aut interficere, non vitio, sed laudi esse arbitrabatur. — Erras! o bone, inquit Pisthetaerus, nam vetusta ciconiarum lege sancitum est ut pullus parentibus senio confectis cibos et alimentum praebeat. Attamen miseret me tui, en tibi has alas, nempe clypeum, hastam et galeam, proficiscere in Thraciam et strenuum militem te gere, ne tanto scelere polluaris. Dicto audiens juvenis extemplo abit. Multis fortasse juvenibus eo tempore eadem adhortatione opus erat!

Inflatum tumidumque dithyramborum poetam Cinesiam qui luscinae alas sibi petit et ampullas projicit, Pisthetaerus jure abigit. Quis enim istos, qui inani

(1) Vs. 1274.

(2) Vs. 1336.

verborum strepitu poësin ipsam corrumpebant, ferre possit?

Sycophanta quoque urbem Nephelococcygiam intrat (1). Hi calumniatores, quos comicus saepius et merito in scenam traducit, tanquam reipublicae pestem, ita dicti erant, quod, cum olim vetitum esset ficus ex Attica evehere, iste, qui detulerat hujus legis transgressores *συκοφάντης* (*σύκον φαίνω*) audiebat. Nomen illud postea omnibus calumniatoribus inditum est. In ceteris Graeciae civitatibus isti quoque reperiebantur, sed nusquam perniciosiores fuere, quam Athenis, quia illuc omnes socii ad lites componendas venire coacti erant, plebsque ipsa judicia exercebat. Sapienti instituto Thuriensium legislator Charondas (2) eorum saevitiam coercuit. Nempe sycophantiae criminis damnatos myrica coronatos per urbem circumduci jussit ut cuique civium criminis atrocitas poenae turpitudine palam fieret; *ὅπως* ut ait Diodorus *ἐν πᾶσι τοῖς πολιταῖς φαίνονται πρωτεύον τῆς πονηρίας περιεποιημένοι*. Nonnullos hujus poenae probrum ita percussit, ut sibi ipsi manus inferrent, et tandem nemo culmniari sit ausus, *καὶ τὸ πολιτεύμα μακάριον εἶχεν βίον τῆς τοιαύτης κακίας ἀπηλλαγμένον*, teste eodem scriptore. Utinam Athenis etiam ea lex valuisset!

Sycophanta, morae impatiens alas petit. Quisnam tu es! — Insulanorum calumniator; alas mihi des rogo, quibus celerrime ubique possim advolare et bona

(1) Vs. 1409.

(2) Diodor. Sicul. Lib. XII, cap. 12.

rei corripere, antequam is Athenis, ex judicio redierit. Pisthetaerus, frustra eum ad saniolem mentem reducere conatus, eum eodem, quo ceteros modo, urbe expellit. Quis enim tantam pestem reciperet? Nemo, praeter hos, advenit, itaque Pisthetaerus scenam relinquit.

Confestim Prometheus, Saturnii olim imperii participes, et generis humani contra juniorum deorum saevitiam sospitator, eum revocat (1) et nuntiat, actum esse de Diis: nam cum nulla sacrificia ab hominibus offerrentur nec thuris odor ad Olympum perveniret, omnes Deos mox fame perituros. Seditionem inter Jovem barbarosque Deos Triballos esse ortam et omnium consensu, decretum, ut legati ad aves mitterentur, qui pacis condiciones ferrent. Tu autem, o Pisthetaere, pacem iis dare noli, nisi Jupiter, sceptro avibus tradito, tibi puellam *βασιλείαν* in matrimonium det. Pulcherrima puella tibi cuncta donabit, quibus Atheniensium civitas gloriatur. — Recte mones tibi que morem geram, ait Pisthetaerus. Hi joci plerique ad Athenienses referendi sunt, praesertim barbari isti Dii, quod et Athenis jus civitatis externis et peregrinis saepius impertiri solebat.

Verum dixisse Promethea, mox apparet. Veniunt legati Neptunus, Hercules et Triballus, barbarus Deus, indignante quidem Neptuno, qui, tanquam Atheniensis fuisset, gemebundus exclamat:

(1) Vs. 1493.

ὦ δημοκρατία, ποὶ προβιβῆς ἡμᾶς πότε
εἰ τουτοῦ γ' ἐχειροτόνησαν οἱ θεοὶ! (1)

Hercules, qua solet jactantia, minas horrendas spargit. Verum Pisthetaerus, qui ejus mores optime noverat, utpote quem comici semper ut voracissimum et gulae deditum traducebant, coenam et lautas dapas apparari jubet, et ad eam legatos invitat, modo pacis conditiones accipiant. Hercules, dapium cupiditate allectus, confestim assentitur, frustra negante Neptuno, quia Triballus etiam eas probat. De puella Βασίλεια tamen altercatio oritur, sed Pisthetaerus Herculi demonstrat, eam ad ipsum non pertinere, quippe qui nothus erat, et ex lege Solonis patris hereditatem accipere non poterat, quod legitimi fratres superstites essent. Ubinam ergo, o Hercules, tuum jus, patre mortuo, cum ex lege Neptuno Plutonique fratribus omnia bona Jovis cedent? Quibus argumentis persuasus Hercules, assentire conditionibus non gravatur; Neptunum Triballus cogit. Itaque pace rata Pisthetaerus cum iis, excepto Hercule, qui carnem assare mavult, donec reversi essent, in Olympum ascendit, imperium et puellam a Jove accepturus.

Chorus redeunti victori obviam procedit, ejusque uxorem laudibus summis celebrat. Cantato hymenaeo festivo, omnes saltantes maritum novamque nuptam prosequuntur.

Laetum hunc exitum elegantissima, meo judicio, fabularum Aristophanis habet, sed tristissimo successu expeditio in Siciliam, in quam perstringen-

(1) Vs. 1568.

dam fabula mihi scripta videtur, nobilis fuit. Sane mentem poetae melius intelligeremus, si avium genera, quarum mentio fit, nobis non ignota essent, hominesque cognosceremus, qui sub avium specie in scenam traduci videntur. Aristophanes tamen admodum prudenter sales et irrisiones ita occultavit, nam adversarii populo facillime persuadere potuissent, ut crederent comicum etiam inter eos fuisse, qui truncandis Hermis tantam iram et indignationem plebis sibi contraxerant. Nam permulti eorum, qui ejus criminis accusabantur, indicta causa, extemplo necati sunt. Ceterum non expeditionem tantum deridet, sed etiam multa vitia, quibus respublica infecta erat, reprehendit. Acerbe Euelpides causam cur Athenas relinquere mallent, exponit

Ἀθηναῖοι δ' αἰεὶ

ἐπὶ τῶν δίκων ἄδουσι πάντα τὸν βίον. (1)

Pisthetaerus leges Atheniensium, quas ψηφισματογραφος attulerat, accepturum se negat (2). Multaque passim festive dicta in demagogos, plebis stultitiam, malam rerum administrationem legentibus occurrunt. Sunt quoque, qui putent, Aristophanem Avibus populum exhortari voluisse, ut Deceliam Atticae castellum, praesidio firmarent, ne Lacedaemonii ex eo hostilibus excursionibus in agros, urbem commeatu terrestri privarent. Notum est, Alcibiadis consilio Lacedaemonios castellum istud occupasse; verum Aristo-

(1) Vs. 40.

(2) Vs. 1035.

phanem, hominem minime militarem neque publico munere functum, illud suspicatum fuisse, non vero simile nobis videtur. Etiam disertis verbis illud dixisset, sed non ambagibus obscurasset, si Deceliam cogitasset; quid enim utilius saluti communi suadere potuit? Fluctus in simpulo sane excitasset si hoc consilio aves scripsisset. Fortasse persortem Deorum, qui fame ad pacem componendam cogebantur, Athenarum periculum innuit, quod iis immineret, quando, amissis in Sicilia classe et exercitu, hostes undique urbem ad incitas redactam obsidione cingerent commeatumque exciperent, sicut Lysander postea fecit. Conjicere saltem in re obscura licet.

Quodsi poeta stultitiam civium et vanitatem spei potiundi Syracusis incusare hac comoedia voluit; verum ipsum monuisse, eventus docuit. Initio quidem fortuna temerariis inceptis favit, sed ut graviore mox clade animos percelleret. Nicias et Lamachus, fuso exercitu Syracusanorum, urbem oppugnare coeperunt. Cadit in proelio Lamachus, et Nicias, corpore aeger, animique haudquaquam fidens, rem solus gerere cogitur. Graecii socii oppugnatis auxilia, ducemque Gylippum Spartanum mittunt. Incassum Nicias cives monet, ut de temerario incepto desistant, aut aliam classem aliosque imperatores mittant. Tandem Athenienses, licet ruptis induciis, integrum bellum cum Lacedaemoniis, qui Deceliam occupaverant, gerere deberent, omnibus viribus annisi sunt, ut aliam paratiorem etiam classem ducibus clarissimis Demosthene et Eurymedonte pararent. Appulit classis: expositisque co-

piis, extemplo Epipolae, munitissima urbis pars, nocturna expeditione, oppugnabantur. Res praeter expectationem cecidit; magna militum strages edita; classis in portu victa et inclusa. Una tantum salutis spes miseris supererat; ut vincerent classem hostium atque ita salvi domum redirent. Quis pulcherrimam ultimae navalis pugnae descriptionem apud Thucydidem non legit? imo, non vidit ipsos pugnantes? At victi sunt Athenienses, naves mersae; terra tum per-rumpere conati sunt Nicias, et Demosthenes; nam Eurymedon jam antea ceciderat; militesque ad maritimam urbem aliquam perducere: sed in ipso itinere, sequentibus hostibus, maxima militum pars misere perit; reliqui, cum ipsis ducibus, sese hostibus dedere coacti; plerique in lautumias conjecti foedius etiam exspiravere. Nicias et Demosthenes ultimo supplicio affecti sunt. Athenae gloriam, potentiam, imperium in omne tempus amiserunt, poenasque superbiae et vanitatis acerbas dederunt. Verum fuit, quod olim Aeschylus pronuntiaverat in Persis:

*ὕβρις γὰρ ἔξανθοῦσ' ἐκάραυσε στάχυν
ἀτης ὄθεν πάγκλαυτον ἔξαμᾶ θέρος.*

CAPUT SEPTIMUM.

LYSISTRATA.

*οὐκ ἔστιν ἀνήρ ἐν τῇ χώρῃ μὰ Διὸς οὐδ' ἄλλ' ἑσθ' ἑτερός τις.
μέτα ταῦθ' ἡμῖν εὐθὺς ἔδοξεν σῶσαι τὴν Ἑλλάδα κοινῇ
ταῖσι γυναιξὶ ξυλληγθεύσαις.*

Tribus, ut videtur, annis post actas Aves Aristophanes comoediam, quae Lysistrata inscribitur, edidit. Quamvis eam eodem consilio, quo antea Acharnenses et Pacem scripserat, ductus finxerit, ut cives ad pacem componendam admoneret, tamen non eadem, qua solitus erat, elegantia argumentum tractavit. Vix unum alterumve locum in tota fabula invenias, qui lectu dignus salibusve jucundus sit, in plurimos optime quadrat versiculus nostri poëtae in Vespis vs. 259, quo senes iudices utuntur, cum prae tenebris vix cernerent, ubi incederent:

ἀλλ' οὐτοσι μοι βόρβορος φαίνεται πατούντι.

Quo magis etiam miremur, eam tractandi rationem

iniisse poëtam, historia Graecorum ea tempestate comicis permulta ridenda et perstringenda praebebat in quae invecti, non infami jocosum turpitudine damnandi fuissent, sed laeta salium festivitate summas sibi laudes acquisivissent. Quod ut intelligamus, status rerum Atheniensium paucis explicandus erit.

Gravissima clade perculsi Athenienses, attamen non fracti, summis viribus annisi sunt, ut imminens excidium, hostibus undique prementibus, evitarent. Veteres in Piraeo naves deductae, brevi tempore nova classis instructa, qua socios defectionem molientes coercerent. Mille talenta, in Minervae templo deposita; quibus, nisi summo urgente discrimine, uti vetitum erat, in hos apparatus impendebantur. Quodsi hostes eadem vi et consilio, quo Lysander postea, omnes simul urbem terra marique aggressi fuissent, procul dubio civitas, amissis in Sicilia copiis oppressa, tantis hostibus succubisset. Sed discordia et tarditas eorum Athenas in praesens servavit. Socii tamen nutabant: Euboea, Lesbosque cum hostibus agebant; Chiorum insula opulentissima palam ad Lacedaemonios defecit. Peloponnesii quoque, multis belli casibus edocti, quanti esset imperium marinum, classem ornatam Alcibiadi et Chalcideo dederunt, qui reliquas etiam urbes in Asiae littoribus tentarent. Horum inceptis imperatores Atheniensium Leo et Diomedon, imprimisque Phrynichus feliciter obstiterunt, quamvis impedire non possent, quominus Lacedaemonii foedus cum Tissapherne, Lydiae satrape, iicerent et com meatum et stipendia nautis acciperent. Syracusani etiam nonnul-

las naves, duce celeberrimo Hermocrate Peloponnesiis auxilio miserunt. Res plerumque mari gestae: Agis, rex Spartanorum Deceliam praesidio firmarat, et inde Atticae agros late vastavit.

Verendum erat, ne Athenae, quamvis hostes tarde et inconsulte rem gererent, serius ocyus in eorum potestatem esset ventura, sed nobilis exsul, Siculae expeditionis auctor, afflictam patriam periculo eripuit. Etenim Alcibiades, Lacedaemoniis non immerito suspectus, insidiarum metu ad Tissaphernem confugit brevique multum apud satrapen gratia et auctoritate valuit. Quod ei spem fecit breviter in patriam redeundi si ad Atheniensium partes eum trahere posset. Sensim satrapae mentem a Lacedaemoniis abalienat, clam cum militibus Atheniensibus, qui Sami castra posuerant, agit, magnificis verbis gratiam, qua apud satrapen valeret, extollit, et ingentia promittit, si ipsum revocarent, et democratiam abolerent. Placet res militibus, invito Phrynicho imperatore, qui classem hostibus prodere malebat, quam Alcibiadem revocare; legatus ab exercitu in urbem mittitur Pisander, qui plebi eadem persuaderet. Aegre plebs, imperio jam centum annos assueta, ex quo Hippias ejectus erat, assentitur, sed nulla salutis spes iis erat, nisi cum Persarum rege foedus inirent. Missus ad Alcibiadem et satrapen Pisander, spe sua frustratus est, quia Alcibiades fidem promissis non praestabat. Nihilominus cum sociis suis amicisque Athenas redux, in incepto persistit et democratiam solvit. Summum imperium ad quadringentos optimates delatum, etsi illi non suo

arbitrio, sed ex plebiscito quinque millium civium, rempublicam administrabant. Verum specie tantum iste civium numerus convocabatur ad comitia: mox ex suo arbitrio quadringenti isti superbe, avare et crudeliter imperium exercere coeperunt. Plebs attonita obmutuit, ut refert Thucydides (1): ἀντέλεγε δὲ οὐδεὶς ἐπὶ τῶν ἄλλων δεδιῶς καὶ ὁρῶν πολὺ τὸ ξυνεστηκός· εἰ δὲ τις καὶ ἀντίποι εὐθύς ἐκ τρόπου τινός ἐπιτηδείου ἐτεθνήκει· καὶ τῶν δρασάντων οὔτε ζήτησις, οὔτε δικαίωσις ἐγίγνετο· ἄλλ' ἡσυγίαν εἶχεν ὁ δῆμος καὶ καταπλήξιν τοιαύτην, ὥστε κέρδος ὁ μὴ πάσῃων τί βίαιον, εἰ καὶ σιγῶν, ἐνομιζέτο. Pisander et conjurati rem perficiebant: auctores autem ἅπαν τὸ πρᾶγμα ξυνθέντες, erant Antiphon, celeberrimus orator, Phrynichus, qui dux fuerat in Samo, et Theramenes, morte sua sub triginta tyrannis clarissimus.

Dum haec in urbe geruntur, rerum novatores in insula Samo et in castris nequidquam oligarchiam instituere moliebantur; imperatores enim Leo et Diomedon virique illustres Thrasybulus et Thrasyllus istos comprehensos morte aut exsilio multaverunt. Milites quoque, optimates urbem tenere, ita graviter tulerunt, ut confestim in Piraeum naves cursum dirigerent ad democratiam restituendam. Prius tamen Alcibiadem revocari placuit; nobilisque exsul ad castra suorum reversus, statim exercitui et classi praefectus est. Quod cum audivissent optimates in urbe, legatos in castra mittunt, qui milites ab Alcibiade

(1) Lib. VIII. 66.

abalienarent, sed infecta re legati rediere. Dissensio inter urbem et castra tamen non impedit, quominus ambo bellum contra communes hostes acriter gerendum esse arbitrarentur; Alcibiades praesertim Tissaphernem a Lacedaemopiis avertere conabatur, utpote cuius auxilio illi plurimum nitebantur. Multi in urbe etiam oligarchiae pertaesi, veterem regiminis formam restitui cupiebant, et ipse Theramenes relictis optimatum partibus se cum illis conjunxit. Suspicio oritur, quadringentos urbem hostibus prodituros esse; Phrynichus in foro ab ignoto quodam occiditur, plebs mussitare et quadringentis obsistere coepit. Auget suspicionem classis Lacedaemonia, Piraeum quae aggressura videbatur. Omnes ex urbe Piraeum properant, hostes depulsuri et Hegesandridas dux hostium, omisso Piraeo Euboeam cursum dirigit. Sequuntur Athenienses: certant pugna navali apud Eretriam, sed prodicione Eretriorum et hostium virtute magnam cladem accipiunt. Quae calamitas tanto pavore Atheniensium animos perculit, ut confestim quadringentos imperio exuerent, quo facilius cum exercitu in Samo in gratiam redire possent. Quatuor menses quadringenti isti reipublicae praefuerant; iis ejectis, democratia extemplo restituitur, attamen tanta sapientia et moderatione, ut Thucydides ipse (1) testetur: *ὄχι ἤκιστα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπὶ γ' ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες· μετρία γὰρ ἦ τέ ἐς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς ξύγκρασις ἐγένετο· καὶ ἐκ πονηρῶν*

(1) Lib. VIII. 97.

τῶν πραγμάτων γενομένων τοῦτο πρῶτον ἀνήνεγκε τὴν πόλιν. Imperium militare ad Alcibiadem revocatum defertur.

Quo tandem tumultu et seditione liberati Athenienses, clarorum ducum auspiciis hostes ubique profligant. Thrasybulus et Thrasyllus Lacedaemonium Mindarum fudunt et fugant, et mox Alcibiades inimicos ad Cyzicum magna clade profligat, capta tota classe et Mindaro ipso caeso. Omnes urbes, quae defecerant, summus ille belli dux celeriter recipit. Nec Pharnabazus, Mysiae satrapes ei par fuit. Tum demum, tanta gloria ex victoriis navalibus et terrestribus Alcibiades, septem annis postquam urbe excederat, ad suos rediit et ingenti omnium favore receptus honoribusque cumulatus est (1).

His temporibus, Alcibiade nondum reduce, comicus Lysistratam composuit. Opportunam sane pacis conciliandae occasionem fortuna reipublicae praebuit, cum Athenienses, recuperato antiquo decore, et potentia, procul dubio aequis conditionibus pacem a victis toties adversariis impetrare possent, quam neque hi spernebant. Verum illi, quamvis cladibus multis et magnis saepius admoniti vicesque fortunae toties experti solita vanitate insaniebant, et Alcibiade freti, mox illustrem de hostibus victoriam sese reportaturos esse, confidebant. Nec ulla pacis mentio a Pe-

(1) Xenoph. Hist. Gr. Lib. 1. Thucydides pugna, quae Thrasybulus et Thrasyllus Mindarum profligant, historiae suae finem imposuit.

loponnesiis, aut ab Atheniensibus facta, quamvis ex hoc dramate appareat, complures fuisse, qui eam suaderent. Cum a viris bellico furore occoecatis nil salutare expectari posset, Aristophanes fugit, feminas Helladis pacandae consilium cepisse. Lysistrata, mulier Atheniensis omnes Graecas mulieres Athenas convenire jubet, ut una de rebus magni momenti deliberent. Pollicentur omnes, sese die constituta adfuturas; verum dies adest, illae autem cunctantur et tarde veniunt. Stomachatur Lysistrata easque incusat, quod ad res minoris momenti dicto citius praesto sint, ad concionem autem convocatae morentur. Dixers, ait, eas omnes esse Athenienses

ἀπάντα δρώσας τοῦ δέοντος ὕστερον (1).

Tandem Atticae matronae veniunt, ex quibus Myrrhina et Calonice verba faciunt. Lacedaemonia adest Lampito, multaeque praeter eas Peloponnesiae, Boeoticae conveniunt. Frequenti concilio Lysistrata, Quae nam vestrum, ait (2) non tenetur magno pacis desiderio et cupit, ut maritus ex acie revertatur, ne ipsa et teneri infantes viri praesidio careant? Vos omnes hujus fortunae avidas esse, pro explorato habeo; agite ergo, ad tantum opus perficiendum nos accingamus. Una tantum salutis ratio est qua bello finem imponere valemus. Renunciemus virorum commercio, si pacem componere nolunt, acropolin occupemus, ne argentum ex aerario in bellicos apparatus impendant, con-

(1) Vs. 56.

(2) Vs. 100 seqq.

stantia nostra viros cogamus, ut cunctas Graeciae civitates in pristinam gratiam reducant atque efficient, ut sincero foedere reconcilientur.

Plerisque feminarum res non placet, verum Lampito et Lysistrata earum ignaviam ita incusant et stimulant, ut tandem omnes jurejurando sese obstringant, ne viros admittant antequam pax sit composita.

Interim chorus mulierum Acropolin occupat. Lampito Spartam proficiscitur, ut popularibus suis eadem persuadeat. Ad tumultum occupatae acropolidis chorus senum, vi vim arcendam ratus, ramos olivae virgultaque affert, quibus portas acropolidis incendant, et mulierum impudentiam severe poeniant (1). Indignum enim esse, arcem a feminis occupari, ex qua ipsi quondam Cleomenem Sparta regem, tyranno Hippia, pepulerant. Quae tamen res dictu, quam factu facilius est. Nam accensae faces, quibus portas cremarent et in mulieres impetum facerent, a choro feminarum aqua restinguuntur. Scena festiva, et Aristophanis ingenio digna. Senes se invicem incitant ad opem ferendam et poenas a scelestissimis mulierculis repetendas: mulieres ultro citroque cursitant ad aquam situlis afferendam, Deaeque Minervae auxilium invocant. Convicia ab utraque parte minaeque sparguntur. Tandem chorus feminarum, duce Stratyllide, imbellem senum turbam aqua perfundit, facibusque restinctis repellit, cum repente Senator (*προβούλος*) advenit senibusque auxilium affert (2). Qui

(1) Vs. 254 seqq.

(2) Vs. 382. Si *προβούλος* idem est ac *ἐπιστάτης* erat Pry-

cum arcem a feminis occupatam cerneret, multum de petulantia mulierum conquestus et virorum incuriam negligentiamque graviter increpans, jubet portas acropolis summa vi effringi, ne insanae mulierculae rei-publicae insultent rerumque potiantur. Lysistrata et Stratyllis vim vi arcent, et adjuvante mulierum cetera, Scythas, a Probulo adductos ridicule in fugam vertunt. Ille videt se vi nihil proficere; itaque colloquendo cum iis in causam inquit, cur acropolin occupassent. Lysistrata totam rei causam et rationem exponit: ne pecunia vobis ex aerario esset, atque ita ad pacem componendam cogere mini, rem aggressi sumus (1); nos arcem servabimus. Indignatus Probulus, unde vobis jus est, inquit, de rebus ad bellum et pacem pertinentibus consulendi? — Jamdiu, respondit illa, vestram injuriam tulimus et mala consilia vestra reprehendimus, atque si nobis liceret, concionibus interesse et loqui, meliora decrevissemus, sed vos semper stulti et inconsulte agitis (2):

ἔτερον τι πονηρότερον δήπου βουλευμὸν ἐπετίσμεθ' ἂν ὑμῶν
εἴτ' ἠρόμεθ' ἂν πῶς ταῦτ' ὦ' νερ διαπράττεσθ' ὡδ' ἀνοήτως;
ὁ δ' ἐμ' ἐθύς ὑποβλέψας, φάσκεν ἂν· εἰ μὴ τὸν στήμονα
νήσεις
ὄτοτύξει τοὶ μακρὰ τὴν κεφαλὴν. πόλεμος δ' ἀνδρεσσι με-
λήσει.

tanum praeses, et Senatus. Magna erat ejus auctoritas, sed tantum in unum diem, nam hoc amplissimo munere unum tantum diem fungebatur. In ejus custodia erat arx, claves templi Minervae et aerarii. Secundum nonnullos idem erat ac ξυγγραφεὺς.

(1) Vs. 488 seqq.

(2) Vs. 516.

Quod cum non ferendum sit, nos ipsae Hellada ex periculis eripere statuimus: si nostris consiliis vos uti vultis, res perditas restituemus. Armis depositis res turbatas eodem modo componere et dirimere debetis, quo nos fusum intricatum explicamus. Ut nos lanam sordibus purgamus, ita vos urbem scelestis mundate. Sordibus abstersis, spinas istas evellite, quibus vestes lacerantur, istos ejicite qui magistratus gerunt, ut sibimet divitias comparent, et tum decebit vos:

εἶτα ξαίνειν εἰς καλαθίσκον κοίτην εὐνοίαν ἅπαντας
καταμιγνύντας τοὺς τέ μετοίκους, κεί τις ξένος ἢ φίλος ὑμῶν
κεί τις ὀφείλει τῷ δημοσίῳ καὶ τοῦτους ἐγκαταμῆσαι.
καὶ νῆ Δία, τάς γέ πόλεις, ὅποσαι τῆς γῆς τῆσδ' εἰσὶν ἄποικοι
διαμιγνύσκεν, ὅτι ταῦθ' ἡμῶν, ὥσπερ τὰ κατάγματα κείται
χωρὶς ἕκαστον· κἄτ' ἀπὸ τούτων πάντων τὸ κατάγμα λα-
βόντας

δεῦρο ξυνάγειν καὶ ξυναθροίζειν εἰς ἓν· κἄπειτα ποιῆσαι
τολῶπην μεγαλήν· κἄτ' ἐκ ταύτης τῷ Δήμῳ χλαῖναν ὑφῆναι.

Salutaris admonitio consiliumque Lysistratae Probulo non placet. Ira inflammatus, rursus mulieres aggressus, ridetur et abigitur.

Deest in hac comoedia solennis Parabasis: in ejus loco chorus senum et chorus mulierum se invicem conviciis lacerant; senes feminas prodicionis accusant: hae crimina refutant. Nonnullae tamen feminae jusjurandum violant. Sed permulta insulse, et obsceno dicta silentio praeterire malumus.

Constantia mulierum tandem vincit. Lacedaemonii praeconem mittunt Athenas, qui Dorica dialecto usus, exclamat (1):

(1) Vs. 980.

πᾶ τᾶν Ἀσανᾶν ἔστιν ἡ γερωσία
ἦτοι πρυτάνεις; λῶ τί μυσίξαι νέον

et legatos mox esse venturos nuntiat. Interim chorus senum et chorus mulierum in gratiam redeunt, unumque chorum constituunt. Legati Lacedaemonii et Atheniensis Polycharidas ad pacem componendam veniunt. Lysistrata, oratione habita, culpam in utrumque populum rejicit. Non enim eos qui festis communibus et sacris uterentur, decere se invicem bello petere, idque levissimas ob causas. Praeterea mutuis beneficiis Athenienses et Lacedaemonios esse obligatos: illos Laconibus auxilio fuisse, Messeniorum tumultu turbatis Spartaque ipsa terrae motu diruta: hos autem illos adjuvisse in pellendis tyrannis. Placet oratio legatis, sed de nonnullis castellis altercatio oritur. Verum Lysistrata iis persuadet, ut inducias ineant antequam de rebus parvi momenti disceptent. Omnes assentiuntur, pax rata habetur. Lysistrata legatos Laconum convivio excipit et chorum jubet argentum, vestimenta aliaque ad victum necessaria pauperibus donare. Lacones et Athenienses hymnos in Deorum honorem cantant: illi pulcherrimo hymno Thermopylarum et Leonidae recordantur, Diisque grates imprimis τῇ χαλκιοικῶ Ἀσανᾶ agunt. Atheniensium hymnus mira numerorum levitate multum a gravi Laconum cantu differt.

Ni fallor, Aristophanes, republica optimatum et plebis contentionibus perturbata, nimio periculo deterritus, comica libertate non tam audacter usus est, quam antea solebat. Lysistrata non ita ad Athenienses, quam ad omnes Graecos pertinet: paces turbatores,

quos in aliis comoediis objurgare non verebatur poeta, ne verbo quidem reprehenduntur; Alcibiadis, Phrynichi ceterorumque principum nulla mentio fit; tantum Pisandri nomen, modo is idem sit ac ille de quo supra diximus, occurrit. Turbas ipsas attingere ob leges comoediae non poterat; ne tristium rerum recodatione plebem offenderet. Cur Alcibiadem silentio praetermittat poeta, facile intelligimus; licet ejus viri consilia comicum non latuerint, tamen Alcibiades in praesens ita de republica meritus erat, ut summis laudibus celebrandus esset, plebisque gratia floreret. Et filius Cliniae terribilior hostis poetae fuisset, quam antea filius Cleaeneti. Theramenem et Antiphontem ceterosque etiam, ob eandem causam silentio praeteriisse videtur. Itaque ommissa reipublica, omissis magistratibus, poeta sapienter de pace disseruit, et summam laudem meruisset, modo argumentum solita elegantia et majore dignitate tractavisset. Ut Pacem Acharnenses, ita Pax Lysistratam longe superat, quae meo judicio omnium Aristophanis fabularum, quae hodie supersunt, pessima et minime elegans est habenda.

CAPUT OCTAVUM.

DE CETERIS ARISTOPHANIS COMOEDIIS ARGUMENTI NON POLITICI.

NUBES.

Notissima Aristophanis fabula, quae Nubes inscribitur, et Socratem plebeculae ridendum proponit, ut putant, magnam comico invidiam veterum et recentiorum contraxit. Plerique tantum virum ab isto conviciis lacerari, indignati, de omnibus Aristophanis dramatibus iniquum iudicium tulerunt; alii autem, re diligentius examinata, Aristophanis causam egerunt, et non Socratem, verum sophistas a comico exagitari demonstrare sunt conati; Aristophanem tamen errasse, quod Socratem sophistam esse existimasset, cum ille sophistarum nugas semper magnopere sprevisset, infitias ire non possent. Quamvis haec res doctissimorum virorum curis ad liquidum fere perducta sit (1) tamen

(1) Ex. gr. Wieland. Hermann. Süvern aliique quos recensere nimis longum foret.

ab instituto meo non alienum fore putavi, paucis ostendere, quo consilio comicus Nubes docuisse mihi videatur.

Aristophanes, ne percultos gravissima apud Delium clade Atheniensium animos offenderet et irritaret, si rursus in rempublicam inveheretur, Nubes edidit, ut cives, publico luctu oppressos, ridendis sophistarum nugis et arrogantia, delectaret. Etenim his temporibus duo sapientium genera fuerunt, quorum alteri, in rerum naturam, inquirebant, ut philosophi Jonici et Eleatici: alteri autem, Sophistae dicti tanto fastu moralem doctrinam profitebantur, ut se virtutem adeo posse docere contenderent, juvenesque ad rempublicam administrandam aptos reddere, qua praesertim rhetorica, exemplo Zenonis Eleatae ita utebantur ut vanas dialecticae hagiologationes potius quam veram eloquentiam spectare viderentur. Hac arte Protagoras inprimis innotuit. Gorgias vero, Leontinorum legatus quinto belli Peloponnesiaci anno ad Athenienses missus, eloquentia dicendique facultate summas sibi laudes acquisivit et, orationibus suis juvenum animos ita accendit, ut fere omnes dicendi arti operam dare coeperint. Celeberrimi Sophistae Euthydemus, Hippias, Prodicus Athenas venerunt ibique scholas habuerunt. Verum eorum docendi ratio, tumida et arrogans juvenum animos, non utilibus doctrinis formabat, sed vana superbia inflatos reddebat: Sophistae enim ab auditoribus poscere audebant, qua de re quisque vellet audire, quia nullum disputationis genus a se alienum putabant, et in omni orationis ratione

sese versatos esse opinabantur (1). Docebant etiam, quomodo causa inferior (ἥττων λόγος) dicendo superior (κρείττων) fieri posset.

Plato hosce Sophistas in dialogis suis saepissimi ludibrio habet et confutat; Aristophanes in Nubibus idem sed alia ratione, facere studet. Philosophus subtili ratiocinatione sophistarum argumenta vana esse demonstrat: comicus eorum doctrinam moribus et ipsi reipublicae noceri ostendit. Utinum alio, quam Socratis nomine comoediam ornasset! nullus dubito, quin omnes festivissimi poëtae consilium approbassent. Verum gravissime labitur, quod sanctissimo nomine abutitur. Plerique ita judicant, sed ni fallor, Aristophanes ab hac culpa etiam defendi potest. Etenim Socrates qui tempore quo Nubes actae sunt, quadragesimum quintum annum agebat (2) diu in bello fidelem reipublicae operam navarat (interfuit enim Potideae obsidioni pugnaeque apud Delium) et vix in urbem rediisse videtur. Ibi discipulis collectis, Sophistas persequitur et brevi tanquam subtilissimus omnium Sophistarum celebratur. Placita autem ejus nondum satis nota nec temporis diuturnitate confirmata erant, quam ut omnes ea cognoscere aut in ea inquirere potuissent. Sed ironiam et subtilitatem ejus omnes admirabantur. Quid mirum Aristophanem, Sophistas risurum Socratis nomine, utpote qui celeberrimus fieri inciperet, comoediam ornasse? Aristophanes

(1) Cf. Cicero, de Orator. Lib. III. cap. 32.

(2) Natus enim est A. C. 468. actae Nubes 423, mortem occubuit 399. Cf. Clinton. Fasti Hellen.

phanes in eundem errorem incidisse videtur, ac plerique hujus temporis Athenienses, quod luculentissime patet ex loco Apologiae Socratis (1). Socios erroris et criminis habuit comicos, Eupolin, Amipsian aliosque fere omnes, qui Socrati quoque non pepercerunt. Ex ipso dramate liquet, Aristophani Socratis placita docendique rationem ignota fuisse; nam in tota fabula nihil fere invenitur, quod ad ejus philosophi doctrinam pertineat, cum omnia ad Sophistas summo jure referri possint. Argumentum Nubium breviter exponam. Strepsiades civis Atheniensis rusticus, obaeratus, et luxuriâ Phidippidis filii sui ad incitas fere reductus, filium adhortatur ut Sophistas adeat:

οἱ γὰρ διδάσκουσ' ἀργύριον ἢν τις διδάσῃ
λέγοντα νικᾶν καὶ δίκαια κᾶδίκαια (2).

Dicunt enim apud eos esse λόγον ἥττονα καὶ κρείττονα
τούτοιον τὸν ἕτερον τοῖν λόγοις τὸν ἥττονα
νικᾶν λέγοντα φασὶ ταδίκαιότερα (3).

Si hunc ἥττονα λόγον didiceris, mi fili, aes alienum,

(1) Plat. Apolog. Socrat. ed. Stallb. pag. 18. C. et D. ubi Socrates dicit: Σωκράτης ἀδικεῖ καὶ περιεργάζεται ζητῶν τὰ τε ὑπὸ γῆς καὶ τὰ ἐπουράνια, καὶ τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιῶν καὶ ἄλλους τὰ ἀντὰ ταῦτα διδάσκων. — Ταῦτα ἐρωτᾷτε καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Ἀριστοφάνους κωμῳδίᾳ, Σωκράτη τινὰ ἐκεῖ περιφερόμενον φάσκοντά τε ἀεροβατεῖν, καὶ ἄλλην πολλὴν φλυαρίαν φλυαροῦντα, ὧν ἐγὼ οὐδὲν οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν περὶ ἐπαλω· μάρτυρας δ' αὐτοῦς ὑμῶν τοὺς πολλοὺς παρέχομαι εἰ πάποτε ἢ σμικρὸν ἢ μέγα ἤκουσέ τις ὑμῶν περὶ τῶν τοιούτων διαλεγόμενον. κ. τ. λ.

(2) Vs. 97.

(3) Vs. 113.

quod tua causa contraxi, non solvam. Sed Phidippides patri morem gerere negat. Itaque Strepsiades ipse ad Socratem se confert, eum corbi pensili (*κρεμάθρα*) insidentem alloquitur, in quo ille huc et illuc delatus solem et aetherem intuetur. Socrates miranti agricolae rerum naturam ridicule explicat: Deos non esse, sed Nubium numine cuncta gubernari demonstrat. Ipsae Nubes, tanquam mulieres longis albisque vestibus indutae, in scenam descendunt, dum Socrates novum discipulum Strepsiadem docet, quanta earum sit potestas et quanto jure iis sacrificia ab hominibus sint offerenda. Verum nemo nescit, istis quaestionibus non Socratem sed Sophistas disputare solitos esse, nam Xenophon disertis verbis testatur (1): οὐδε γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως διελέγετο, σκοπῶν ὅπως ὁ καλοῦμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει καὶ τίςιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων, ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μοραίνοντας ἀπεδείκνυε κ. τ. λ. Igitur Aristophanes hisce jocis non Socratem, verum Sophistas, ludibrio habet, et aperte manifestat, sibi ignota esse placita summi philosophorum.

Deinde Socrates Strepsiadem grammatica arte erudire conatur, vel potius nugas inanes plerasque insulas, utpote quibus Sophistae delectabantur, docet. Strepsiades subtilia ista non intelligit, et tandem ab irato philosopho dimittitur. Tum Phidippidem Socrati erudiendum tradit, qui juvenili mente ista capere melius et facilius poterat. Socrates ei potestatem dat, quem

(1) Memor. Socr. Lib. I. cap. 1.

vellet τῶν λόγων eligendi, τὸν δίκαιον ἢ τὸν ἀδίκον. Ut discrimen inter ambos dijudicaretur, ambo λόγοι colloquentes in scenam introducuntur. Pulcherrimus videtur iste locus mihi totius dramatis, nam comicus acri judicio et summa festivitate morum corruptorum causas explicat, mores ipsos depingit, Sophistarum dialecticam res pravas et vitiosas specioso nomine ornantem perstringit. Nihil enim hodie esse turpe, cuius licere virtuti illudere: pessimum quemque maximos honores assequi; verum cum ego adhuc florerem, inquit δίκαιος λόγος (1) res in meliore statu erant: non pueros videres garrientes, sed omnes silentes ad citharoedum aut ad palaestram ibant. Modulis et rhythmo decenti utebantur ad canendum, non vero mollibus hodiernorum musicorum numeris corrumpebantur. Gymnasia et palaestra, non ut hodie, juvenibus pernicioosa erant, sed quisque verecunde et decenter exercitiis operam dabat. Juvenes digno honore senio confectos prosequabantur

ταῦτ' ἐστὶν ἐκεῖνα

ἐξ ὧν ἄνδρας Μαραθωνομάχους ἢ μὴ παιδευσὶς ἐθρέψεν.

Itaque suadeo tibi, o juvenis, virtutem colas, malis te abstineas, officiis fungaris, ita felicem vitam deges, et nullis flagitiis contaminatus, cum sapiente sodale in Academia obambulans, beatissima sorte frueris.

Ad haec ἀδίκος λόγος: Garris, inquit; quid boni utilisve unquam ex virtute comparabis? En tibi Hyperbolum, qui, sceleribus multa talenta acquisivit. Cur

(1) Vs. 959 seqq.

voluptatibus non uteremur, quas natura nobis dedit? Qui virtuti studet, insanus maximo bono caret. Nonne ipsi Dii quoque vitiis obnoxii sunt? ane homo magis, quam Deus, valeret? Insuper, ut tibi persuadeam, non ita turpe esse, impudicis et scelestis annumerari, circumspice theatrum, et dic mihi, quaeso, quinam convenerint? *Δίκαιος λόγος* negare nequit, omnes esse impudicos et homines nequam, qui Athenis degunt. Victus hisce argumentis ipse et Phidippides *ἀδικον λόγον* superiorem esse fatentur.

Quam prava et injusta facinora ex hac disserendi ratione oriantur, Aristophanes insequentibus scenis exponit. Nam Strepsiades Phidippidis dicendi facultate fretus aes debitum creditoribus exsolvere negat, eosque insuper ludibrio habet. Sed petulantiae mox ipse poenas dare cogitur. Etenim cum Aeschylum Simonidemque Euripidi praeferat senex, Phidippides patri verbera infligit et recte se fecisse *τῷ ἀδικῷ λόγῳ* probaturum sese contendit, laetusque exclamat (1):

*ὡς ἡδὺ καινοῖς πράγμασιν καὶ δεξιόις ὀμίλειν,
καὶ τῶν καθ'εστῶτων νόμων ὑπερφρονεῖν δύνασθαι.
οἶμαι διδάξειν, ὡς δίκαιον τὸν πατέρα κολάζειν.*

Ridiculis argumentis causam defendit (2). Etiam matrem verberaturum se esse dicit, sed senex, ira impatiens, detestatur injuriam Sophistarum, et non recte sese fecisse fatetur, quod filium iis erudiendum

(1) Vs. 1397 seq. et 1406.

(2) Altercatio Strepsiadem inter et Phidippidem adumbrata videtur ex Eurip. Alceste vs. 625 ubi Pheres et Admetus se invicem conviciis lacerant.

tradidisset, Deos negasset, debita non exsolvisset. Sed poenas ab istis repeto, vociferatur, agite servi, facibus accensis eorum domum incendamus. Dictum factum; omnes servi in *φροντιστήριον* impetum faciunt, atque ita comoediae finis imponitur.

Satis apparet ex hisce, comicum non Socratem, tamquam philosophum, sed Sophistas ridere voluisse, et Socratem principem Sophistarum habuisse. Philosopho comoedia non nocuit, nam etsi risum spectatoribus fabula moverit, tamen praemio non est ornata. Quo animo Aristophanes hoc tulerit ex Vespis (1) intelligimus:

*πέρυσιν καταπροῦδοτε καινοτάταις σπείροντι' αὐτὸν
διανοίαις,
ἄς ὑπὸ τοῦ μὴ γνῶναι καθαρώς ἐμεῖς ἐποίησατ'
ἀναλδεῖς,
καὶ τοὶ σπεύδων πόλλ' ἐπὶ πολλοῖς ὄμνυσι τὸν Δι-
όνυσον,
μὴ πάποτ' ἀμείνον' ἔπη τούτων κομωδικὰ μηδὲν'
ἀκούσαι.*

Nubes deinde emendatas rursus in scenam produxit sed non meliore fortuna actae sunt. Quin tertio eas docere voluisse putatur; adeo haec fabula ipsi placuisse videtur. Eminent sane reliquis festivitate, exceptis Avibus (2). Ceterum Nubes causam non fuis-

(1) Vs. 1044.

(2) In Avib. vs. 1531 etiam Socratis mentionem comicus facit, atque etiam semel in Ranis vs. 1490; ceteroquin Socratem nusquam nominat, licet eos, quibus infestus est Aristophanes, sae-

se, cur Socrates accusatus damnatusque sit, certissimum est; nam Anytus et Melitus viginti et quatuor demum annis post litem ei intenterunt.

THESMOPHORIAZUSAE.

Infestior etiam, quam Sophistis, Euripidi tragico fuit Aristophanes, quem in Acharnensibus atque in Ranis sed imprimis in Thesmophoriazasis acerrime persequitur, ludibrioque habet. Culpandus sane tragicus erat, quod tragoedias ad philosophiam ostentandam scriberet, atque ita pulcherrimam artem a Sophocle eximie excultam corrumperet. Igitur summo jure comicus eum increpat et Sophocli postponit, licet Euripidis merita libenter agnoscat, eumque tragicorum tertium esse profiteatur. Inprimis famosus erat Euripides odio, quo mulieres persequi credebatur. Phaedra, Medea, Stheneboea, execrationes Hippolyti semper ei ab inimicis objiciebantur nomenque *μισογυνής* propter sententias quibus mulierum mores identidem increpabat indebatur. At, qui isto nomine Euripidem notaverunt, non viderunt, poëtam, qui Macariam, Megaram, Alcestin, Polyxenam et Iphigeniam depingere posset et praestantissimas mulieres summis laudibus ornaret, sane non esse *μισογυνής* sed

pissime exagitet, Cleonymum, Cleonem, Hyperbolum, aliosque multos. Postea in amicitiam rediisse ambos viros, verosimile est. Cf. Plat. Sympos.

tantum malas castigandas, bonas vero admirandas esse existimasse (1). Ipse Aristophanes, quamvis feminas defensurus videatur, in Thesmophoriazasis aperte ostendit, gravioribus etiam criminationibus mulieres increpandas esse, quibus Euripides nimis adhuc pepercit. Fingit enim, mulieres Euripidis calumniis offensas, solenni Thesmophoriorum festo (2) convenire ut inter se de poena, maligno poëtae infligenda, deliberent; contumelias enim istas non diutius esse ferendas. Quo periculo perterritus Euripides, cum familiari quodam Mnesilochi tragicum Agathonem adit auxiliumque rogat. Agatho ille, non pessimus tragicus, mollitia et luxuria infamis, vestibibus et ornatu muliebribus uti solebat, atque ita turbae feminarum inmiscere sese facile poterat, a nulla tanquam vir agnoscendus. Obsecrat Euripides, ut ad mulieres, Thesmophoria celebrantes, clam se conferat et amici causam agat; ne tanto periculo succumbat capitisque damnetur. Negat vero Agatho se iturum, mulierum iram reformidans. Inops consilii, Euripides, (nam ipse eas adire haudquaquam poterat, quod statim agnosceretur) quo se vertat, nescit, et procul dubio perditus fuisset, nisi Mnesilochus opem tulisset. Hic enim sese iturum pollicetur barbaque rasa, crocota reticulo et mitra indutus, clam comitium intrat mulieribusque sese immiscet. Accusatur Euripides calum-

(1) Cf. clar. van Limburg Brouwer, *Proeve over de zedelijke schoonh. der poëzij van Euripides*, pag. 220.

(2) Celebrabantur Thesmophoria a solis mulieribus in honorem Cereris legiferae magna cum pompa sanctissimisque ceremoniis die 14—18 mensis Pyanepsionis.

niae et criminum, in mulieres perpetratorum, sed Mnesilochus poëtam longa oratione defendit et argumentis demonstrat, omnia vera eum dixisse: atrociam mulierum crimina exponit, fraudes, et turpissima quaeque refert, quae si vera fuerint, merito Euripides Hippolytum dicentem fecit:

ὦ Ζεῦ τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακὸν
γυναίκα; εἰς φῶς ἡλίου κατώκισας (1).

Quibus Mnesilochi verbis auditis, concio virum latere nondum suspicata, valde stomachatur, impudentiam istius mulieris, occulta crimina palam effutientis non ferens. Plura dicturo Mnesilochi supervenit Clisthenes, luxuriosus et effeminatus quidam, mulieresque certiores facit de fraude, qua usus Euripides, misso familiari, sacra profanaret, Agnoscitur Mnesilochus, et Clisthenes extemplo Prytanum et sagittarios accessit, qui meritas a scelesto poenas repetant.

Interim chorus pulcherrima parabasi, crimina et scelera, quorum feminae accusari solent facete diluit culpamque in viros transfert. Exempla vobis dabimus, o spectatores, ait, quantopere viris mulieres antecellant (2):

Ναυσικάχης μὲν ἦττων ἐστὶν Χαρμῖνος . δῆλα δὲ
τάργα.
πρὸς Ἀριστομάχην δὲ χρόνου πολλοῦ, πρὸς ἐκείνην
τὴν Μαραθῶνι,
καὶ Στρατονίκην, ὑμῶν οὐδεὶς οὐδ' ἐγχειρεῖ πολεμίζειν.

(1) Hippolyt. vs. 621.

(2) Vs. 785 seqq.

ἀλλ' Εὐβούλης τῶν πέρουσιν τις βουλευτὴς ἐστὶν ἀ-
μείνων
παραδοῦς ἑτέρῳ τὴν βουλείαν; οὐ δ' αὐτὸς τοῦτο
γε φήσεις.

Quam apposite et facete haec dicta sunt! Charminus, non ignotus Atheniensium dux, anno superiore, ab Astyocho, Lacedaemoniorum imperatore navali proelio victus erat, non forte fortuna, sed sua ipsius negligentia et incuria. Ceterum quis non videt nomina Ἀριστομάχην et Στρατονίκην, ficta esse, ad incusandam Atheniensium ignaviam, qui bello Peloponnesiaco toties victi et nuper in Sicilia gravissima clade perculsi fuissent. Etiam Εὐβούλη fingitur Senatores increpandi causa, qui eodem anno munus suum ignave et tacite quadringentis istis optimatibus, de quibus jam locuti sumus, tradiderant.

Prytanis Mnesilochum vinctum sagittario custodiendum tradit, dum ipse rem ad Senatum refert, verum Euripides, Mnesilochi sortem miseratus, omnem lapidem movet, ut eum periculo liberet. Festivissima scena est, qua tragicus tamquam Perseus, Mnesilochum tanquam Andromedam eripere conatur. Aristophanes in hisce locis tragoedias Helenam et Andromedam, quae anno ante actae fuerat, festive ridet.

Coactus tandem Euripides mulieres rogat, ut secum in gratiam redeant; se enim nunquam iis maledicturum esse, pollicetur veniamque supplex orat; annuntiat feminae: foedus feritur, facilique negotio liberato Mnesilochus, omnes laeti domum abeunt.

Fabula haecce pulcherrimis comici dramatibus annu-

merari meretur, sed tantum abest, ut Aristophanes mulieres a criminibus Euripidis defendat, ut ea multis aliis sceleribus aggravet (1). Mores corrupti matronarum atticarum acerbissime perstringuntur: scelera deteguntur: toti generi mulierum ut in *Lysistrata* et *Ecclesiazusis* graviter insultatur. Euripidis ergo drama conscriptum videtur, sed revera ad feminas irridendas compositum est.

RANAE.

Comoedia, *Ranae* inscripta, melius fortasse certamen inter Aeschylum et Euripidem dici posset, nam chorus ranarum semel tantum introducit, et mystae seu initiati justi chori munere funguntur. Drama scripsisse videtur Aristophanes eo consilio, ut merita et vitia Euripidis et Aeschyli inter se compararet. Facete hoc consilium exsequitur. Euripides et Sophocles ambo diem supremum obierant (2) nullusque tragicus inveniebatur qui horum poetarum merita aequaret; itaque Bacchus ad inferos descendere fingitur, ut inde tragicum

(1) Cf. Jos. Barnes: vit. Euripid. pag. 4.

(2) Euripides mortuus erat Olymp. 93, 3, 8. A. C. 406 et Sophocles Olymp. 93, 4. *Ranae* anno eodem sunt actae. Cf. Clinton. Fast. Hell. Aeschylus jam Olymp. 81, 1. A. C. 456 occubuerat.

ad artem labefactatam instaurandam aptissimum retrahat. Herculem adit, eique, quam ab causam in Orcum descendere velit, explicat: Sophoclem, Euripidem, Agathonem decessisse; Jophontem et Xenoclem et reliquorum tragicorum turbam non magni aestimandos esse. Itaque viam mihi monstres, frater, ait Bacchus, quippe tu illic olim profectus es, Cerberum domiturus. Hercules ei morem gerit et ridicule deversoria, vias, fontes urbes cet. enumerat, ut poetarum figmenta de Orco derideantur. Bacchus, sumta Herculis clava, pelleque leonina amictus, comite servo Xanthia proficiscitur et mox ad Charontem flumenque Stygium pervenit. Hic eum excipit chorus Ranarum (1) et suavissimo cantu *βρεκεκεκεξ κοαξ κοαξ* invitum et stomachantem prosequuntur. Trajecta palude, per domos Ditis vacuas et inania regna, Bacchus et Xanthias errant choroque initiatorum obviam veniunt. Hi mystae in amoenissimis locis perpetua felicitate fruntur, laetisque choreis Bacchum et Cererem celebrant. (Qui enim mysteriis Eleusiniis initiati essent, post mortem beatissimi habebantur, atque ideo omnes fere Athenienses hisce sacris initiari sese curabant. Cum autem vetitum esset quidquam ad haec mysteria pertinens effutire densa caligine premuntur, nec quid-

(1) Vs. 209 seqq. Theatrum Bacchi in quo ludi scenici edebantur conditum erat in ea parte urbis, quae *Αμυαί* nominabatur. Bacchus in hac comoedia paludes trajicit. Anne poeta ob hanc rem fortuitam, ista excogitavit? Athenienses sine dubio melius intellexerunt, quam nos, quid istae ranae sibi vellent. Fortasse mali iste tragici sic ridentur.

quam certi fere ex iis nobis notum est). Aristophanes huic mystarum choro, praeter solemnes Deorum invocationes, etiam multa convicia in malevolos quosdam ingerentem facit.

Ab hisce viam edoctus Bacchus pergit ad domum Plutonis. Verum, cum clavam gerens et pelle leonina ornatus, Herculem referret, ab Aeaco qui Herculem eum esse arbitratur, terribilibus minis excipitur, et a cauponis, quas Hercules olim mercede defraudarat, conviciis laceratur. Scenae festivae, in quibus Hercules ob voracitatem, Bacchus autem ob timidam ignaviam et metum ludibrio habentur. Tandem post varios casus et tot discrimina rerum ad altum Plutonis solium perveniunt.

Chorus in parabasi quadam brevissima spectatores alloquitur et nonnulla vitia in reipublicae administratione obiter reprehendit. Sed opus est, ut res gestas breviter exponamus. Alcibiades cui Athenienses fiderant, paulo post favorem plebis, quae imperium ad eum detulerat, amisit, quod Antiochum gubernatorem, qui injussu Alcibiadis cum Lysandro apud Notium navali proelio conflixerat, victum esse, imperatori absentem exprobrarent. Frustra ille annisus est, ut gratiam recuperaret: ab inimicis coactus, in exilium denuo abiit, neque unquam in ingratam patriam reversus est. Decem imperatores ejus loco suffecti, quorum celeberrimus erat Conon. Qui cum rebus diu feliciter gestis, a Callicratida, Lysandri successore, Mileti obsideretur, Athenienses ad eum obsidione eximendum, intra triginta dies classem cen-

tum et decem navium exornarunt, omnibus etiam servis ad arma vocatis. Socii etiam multas naves misere. Maximo, quod unquam inter Graecos commissum est, proelio navali, classis haec cum Peloponnesiis apud insulas Arginusas dimicavit, plures quam sexaginta hostium naves submersit, et occiso ipso Callicratida claram victoriam reportavit (1). Verum Athenienses hoc victoriae decus foedo et turpi crimine contaminarunt. Etenim decem imperatores (excepto Conone, qui Mileti erat) Therameni et Thrasybulo imperaverant ut naufragos ex depressis Atheniensium triremibus (viginti quinque numero illae fuerunt) reciperent: at gravis et subito exorta tempestas impediit quominus hoc jussum exsequerentur. Archedemi malignitas et Theramenis astutia (2) effecerunt, ut horum naufragorum mors imperatoribus vitio verteretur a populo. Accusati sunt, tanquam dolo malo eos miseros non recepissent, et, licet omnes boni, ut Socrates et imprimis Euryptolemus insontes imperatores defenderent, capitis damnati et sex ultimo supplicio affecti sunt: tres enim procellam timentes, in urbem ad causam dicendam non venerant, et Conon rei gestae non interfuerat. Poenas hujus crudelitatis injustitiae populus mox dedit, nam sequenti anno

(1) Xenoph. Hist. Graec. Lib. 1. Diod. Sicul. lib. 13.

(2) Amborum meminit Aristoph. in hac fabula vs. 415 et 558.

fatalis clades apud Aegos Potamos vires reipublicae in omne tempus fregit (1).

Ad hancce injustam ducum damnationem pertinere videntur, quae chorus (2) dicit de civibus nonnullis; notâ eximendis; turpe enim esse servis, qui uni proelio interfuerunt navali, libertatem jusque civitatis dari; cives autem, quorum patres jam aequae ac ipsi bonam reipublicae operam navaverant infames esse. Tum chorus Cleophontem (3) et Cligenem quendam, balnearium conviciis lacerat qui res turbabant. Lepidissima est comparatio bonorum et malorum civium cum pecunia veteri et proba et nummis adulterinis quibus hoc tempore Athenienses usi videntur. Olim enim argentum et aurum non depravatum mercatoribus erat, quod et Graeci et barbari libenter accipiebant; hodie vero utantur (4):

*τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις
χθές τε καὶ πρόην κοπιῖσι τῷ κακίστῳ κόμματι*

(1) Secundum Clintonem Fast. Hellen. pugna apud Aegos Potamos eodem anno et quidem antequam Ranae actae sunt, dimicatum est. Populum mox injuriae istae poenituit. Auctores criminis, Cleopho, Callixenus, Theramenes serius ocyus criminum poenas dederunt.

(2) Vs. 676 seqq.

(3) In hunc demagogum Plato comicus hoc ipso anno una cum Aristophanis Ranae comœdiam composuit.

(4) Vs. 715.

*τῶν πολιτῶν θ' οὐς μὲν ἴσμεν εὐγενεῖς καὶ σώφρονας
ἄνδρας ὄντας καὶ δικαίους καὶ καλοὺς τε καὶ γάθους,
καὶ τραφέντας ἐν παλαιστραῖς, καὶ χοροῖς, καὶ μουσικῇ,
προσελοῦμεν. τοῖς δὲ χαλκοῖς, καὶ ξένοις καὶ πνθῆναις,
καὶ πονηροῖς, καὶ πονηρῶν, εἰς ἅπαντα χρώμεθα.*

Verissima comicus monuit sed frustra. Ad fabulam redeamus. Bacchus Plutoni causam, cur venerit, indicat. Magnum extemplo certamen oritur. Cum enim is qui arte sua praestantissimus fuisset, post mortem sellam eburneam a Plutone acciperet, cui insidens ceteris ejusdem artis cultoribus honore antecelleret, Aeschylus τὸν τραγωδικὸν θρόνον adeptus erat, sed Euripides contendere audet hunc honorem non Aeschylō, sed sibi competere. Sophocles pro sua modestia, Aeschylō cesserat, sed cum Euripide se de palma certaturum, si Aeschylus vinceretur declarat. Res summo studio agitur; scelestâ perditorum turba, quibus Orcus, ut urbs Athenarum, abundat, Euripidi favet; ab Aeschylī partibus pauci tantum iique boni stabant; ὀλιγὸν γὰρ τὸ χρηστὸν ἐν Αἰδῇ ὥσπερ ἐν Ἀθήναις (1). Pluto concione advocata, ambos inter se certare jubet, et argumentis demonstrare, uter tragica arte magis praestet, Bacchumque quaerit ut iudicium de iis ferat. Euripides Aeschylō exprobrat verba tumida et sesquipedalia, choros justo longiores, qui, dum multum temporis cantando absumunt spectatoribus frustra expectantibus molestiam parant; interlocutores silentes, Achillem, Nioben

(1) Vs. 1426.

cet. Deinde sua ipse merita extollit, se nusquam ampul-
las jactasse, sed sententiis, sapientiae plenis spectatores
ad virtutem colendam excitasse. Aeschylus par pari re-
fert; mores, verba, metrum, jambos et lyricam partem
graviter increpat. Verum qui haec omnia fuisse explicare
et exemplis ex utriusque tragici fabulis illustrare vel-
let, de hac comoedia sola dissertationem conscribere
posset; quippe per septuaginta fere versus ambo
poëtae rixantur. Aristophanes eodem iudicio quo de
republica loqui solet, de poëtarum meritis et vitiis
disserit. Tandem Bacchus, uter eligendus sit, dubi-
tans, eum se abducturum esse ait, qui optimum rei-
publicae consilium dederit et quid de Alcibiade sen-
tiant, expromserit. (1)

Praeter haec, alia quoque suadent, et postremo
Bacchus Aeschylum eligit, quem secum Athenas re-
ducat. Sophocles absente Aeschylo, solium tragicum
accipit.

Nullus dubito, quin Aristophanes hoc dramate os-
tenderit Sophoclem duobus reliquis tragicis antecellere
praemioque ornandum esse; Aeschylum vero et Eu-
ripidem fere pares fuisse, quos dijudicare non facile
sit, nam ipse ait (2):

*ἄγω μὲν αὐτοὺς οὐ κρινῶ
τὸν μὲν γὰρ ἡγοῦμαι σοφόν, τῷ δ' ἡδομαι.*

Ceterum verissimum Aeschylum dicentem facit (3),

(1) Vs. 1426.

(2) Vs. 1410.

(3) Vs. 858.

*ἢ πόλεις οὐχὶ συντέθνηκέ μοι
τοῦτῳ (Euripidi) συντέθνηκεν.*

nam post mortem Euripidis et Sophoclis tragoedia
nullis celebribus viris exculata esse videtur.

ECCLESIAZUSAE.

Captis Athenis, Lacedaemonii imperium, Pausa-
niae superbia olim amissum, Lysandri artibus et for-
tuna bellica recuperarunt, atque Atheniensium ci-
vitas, triginta tyrannis tradita, poenis atrocibus cri-
mina, in socios et alios Graecos commissa, eluit. At-
tamen tyrannorum saevitia et immanitas Thrasybulum
aliosque excitavit ad patriam isto furore liberandam.
Notissima sunt, quae summus ille vir perfecit. Lacedae-
monii ejus inceptis non obstiterunt, seu, quia bello
Persico nimis occupati, urbem nullis moenibus, nul-
lisque copiis et classe nulla validam spernebant, seu
quod odium quo jam omnes Graeci superbum Sparta-
norum imperium prosequerantur, mulcere sese posse
sperabant si Atheniensibus libertatem antiquam red-
derent. Omissa fere Graecia, solam Asiam intuebantur,
ubi Dercyllidas, Thimbronis cladem ultus, exer-
citus multis victoriis clarum Agesilao jam tradiderat.
Quominus hic Persarum regnum occuparet ditionisque
Spartanorum faceret, bellum repente in Graecia or-
tum impedivit. Thebani et Boeoti, Lacedaemonios
bello persecuti, Lysandrum apud Haliartum fugatum oc-

cidunt, et cum Argivis et Atheniensibus foedus contra communem hostem ineunt. Revocatus Agesilaus confestim Boeotos sociosque apud Coroneam magno proelio devicit; verum laetitiam, ex hac victoria perceptam, minuit classis apud Cnidum amissa. Agesilaus imminens periculum patriae propulsit; alioquin verendum esset, ne jam tum Spartanorum potentia frangeretur. Haec autem laus Epaminondae servata est. Bellum de hisce turbis excitatum Corinthiacum vulgo appellatur et per octo annos Corinthiorum terram misere vexavit. Ibi enim haerebat istud malum; atrox seditio in ipsa urbe Corintho permultos funesta morte exstinxit, cum alii Laconibus, alii autem ceteris Graecis addicti essent. Quisque suis opem ferre conabatur, atque ita bellum trahébatur, nullo proelio memorabile, praeter pugnas ad Coroneam et Cnidum. Conon, Persica classe, et pecunia a rege data, muros Athenarum laudabili studio reficiendos curavit, indignantibus Lacedaemoniis, qui non immerito timebant, ne urbs brevi tempore pristinam potestatem resumeret. Itaque de hisce rebus Antalcidam ad regem miserunt, qui in tempore isto periculo provideret (1).

Talis erat Graeciae status, cum Aristophanes ultimas earum quae supersunt, fabulas doceret, Ecclesiazusas, et Plutum. Ecclesiazusae ita dictae sunt, quia mulieres finguntur in concione de rebus ad rempublicam pertinentibus verba facere et viris suadere ut re-

(1) Xenoph. Hist. Gr. Lib. II, et III. Diodor. Sicul. Lib. 14.

rum summam mulieribus permittant. Praxagora, matrona Atheniensis, ceteras mulieres convocat iisque persuadet, ut barbam mento alligent, vestes viriles induant, baculoque arrepto clam in comitium per-rumpant; pollicetur, se ibi populum allocuturam et facile omnium animos ad suas partes tracturam. Mulieribus vetitum erat in concionem venire, ideoque vestimenta virilia sumunt Praxagora et comites, ne agnoscantur.

Antequam abeant ad comitium, Praxagora orationem quam in concione habitura est, repetit, ne in dicendo labatur (1). Indignum mihi videtur, o cives, et non ferendum, rempublicam semper in pessimorum manu esse,

*ὄρα γὰρ αὐτὴν προστάταισι χρωμένην
ἀεὶ πονηροῖς. κἄν τις ἡμέραν μίαν
χρηστός γένηται δέκα πονηρὸς γίγνεται.*

Omnia venalia sunt; factionibus inter se cives rixantur; foedus cum Boeotis ictum, eo, quo inibatur, tempore ab omnibus necessarium habebatur; nunc autem nemo id probat; rhetor, cujus auctoritate moti (Conon?) vos foedus pepigistis, jam excessit; pauperes naves deducendas esse putant, divites et agricolae in alia omnia abeunt; demagogi vos decipiunt:

*ὁμῆς γ' ἄρ' ἔστ', ὦ δήμε, τούτων αἴτιοι.
τὰ δημόσια γὰρ μισθοφοροῦντες χρήματα,
ἰδίᾳ σκοπεῖσθ' ἕκαστος, ὅ τι τις κερδανεῖ
τὸ δὲ κοινὸν κολώνεται.*

(1) Vs. 169.

At si vero rempublicam ad mulieres deferre velitis o cives, vos omnes salvos fore affirmare audeo. Mulieres enim rerum novandarum studio non agitantur; adhuc eodem modo, quo antea, domesticis officiis funguntur, nihil unquam mutatur. Neque demagogi nos ludibrio habent, qui vos plerumque decipiunt; vos nimia levitas ingenii et incuria perdit; nos autem res domi summa fide administramus, atque ita majore etiam cura publicis rebus prospiciemus. Audita et comprobata hac oratione, mulieres barba, vestibus virilibus, baculoque ornatae graviter ad Pnycem ascendunt.

Interim Blepyrus, Praxagorae maritus cum expegefactus somno, vestem suam invenire non potest, et quamobrem uxor tam mane evolaverit, miratur, a vicino audit, mulieres omnes abiisse, sed se nescire, quem in locum. Chremes, alius vicinus mox e concione reversus Blepyrum certiore facit plebem reipublicae curam mulieribus permisisse; pulchrum enim juvenem ita civibus persuasisse, quia mulieres multo viris meliores sunt; inter eas non sunt sycophantae, non peculatores, demagogi, verbo, aptissimae sunt reipublicae gerendae. Attamen Chremes et Blepyrus rem haudquaquam probant. Redit Praxagora, abjecta jam barba et veste virili, et maritum interrogantem, ubinam terrarum fuerit, mendaciis circumvenit. Blepyrus morosus ei plebiscitum exponit. Praxagora, urbem felicissimam fore, exclamat, modo viri novas leges novamque reipublicae formam, a mulieribus institutam accipere velint: etenim omnium bona com-

munia fore, ne alter altero ditior sit, neque pauperes inveniantur; omnes cives bona sua, agros, servos in aerarium conferre debere, ut ex eorum reditu cuncti simul alantur; mulieres aerarii curam gesturas et reipublicae praefuturas esse; ipsas quoque viris communes fore. Praeterea alia instituta Praxagora Blepyro explicat, quae in deridendas philosophorum opiniones finguntur. Si Plato jam tunc temporis libros de republica ediderit, hos fortasse comicus irridet. In reliqua comoediae parte nihil praeter lascivos jocos et facetias, quae infimae plebi tantum placere possunt, invenimus, quos silentio praeterire praestat. Tandem populus leges a mulieribus latas, accipere et summa felicitate frui fingitur. Neque Lysistratae, ne hujus fabulae jacturam graviter nobis dolendum fore putamus. Utinam pro hisce duobus, duo Menandri dramata tempus nobis conservasset!

PLUTUS.

Fabulam, quae Plutus inscribitur, jam viginti annis ante Aristophanes docuerat, sed, ut multas alias postea emendavit et rursus edidit. Multa in hac secunda editione mutata esse, verosimile videtur, quia ab Antimacho quodam lex lata fuerat, quae nimiam comicorum licentiam prohiberet, et vetaret, ne quem nominatim comici perstringerent. Chorus paulatim sublatus est et hisce ultimis Aristophanis fabulis pene deest. Itaque Plutus se-

cundus non immerito ad comoediam mediam a plerisque refertur, quae veteri successit et ab Alexide, Antimacho imprimisque ab Menandro exulta est. Perpauca tantum in Pluto sunt, quae ad rempublicam referri possint et illa ex priore fabulae editione desumpta videntur. Consilium, quo ductus hocce drama scripsit comicus, facile perspicitur. Aristophanes cum animadverteret omnes, ut et hodie fit, nimio divitiarum comparandarum studio abripi et pessimum quemque, modo locuples esset, summo honore ab omnibus coli; bonos autem pauperes contemnī, fabula Pluti docet, paupertatem non ultimum esse malorum, sed multis in rebus utilissimam esse. Illa enim homines ad laborandum, ad artes et scientias excolendas exhortatur, virtutis amorem accendit, animos temperantia firmat. Divitiae autem hominum animos superbia elatos reddunt, luxuria frangunt, sceleribus vitiisque contaminant. Etiam eos, qui dum pauperes fuerant, virtuti studuerant, divitiae opesque ad pejora trahere solent.

Chremylus quidam bonus sed pauper homo, Apollinem consulit, an filius iisdem, quibus ipse, moribus, vitam instituere debeat et paupertate premi, an aliorum exempla imitari, qui pessimis artibus magnas opes comparassent. Ad quaestionem Deus non respondet, sed tantum ait: cui primo obviam veneris, eum sequere. Chremylus, comite servo Carione abijt et mox offendit hominem coecum et squalentem. Quem cum percontaretur, quis sit et unde, cognovit, eum esse Plutum divitiarum Deum. Gaudio exsultans Chremylus

extemplo eum arripit et obsecrat, ut secum proficisci velit: ego enim dignus sum, quem divitiis cumules. — At, hercule, ait Plutus, omnes idem ajunt; cumque iis morem gesserim, nemo mihi gratias refert; avarus in vincula me conjicit; prodigus meretricibus, tesseris et vino discernendum tradit. Insuper quoque coecus sum, ne discernere possim bonos malosque, ita enim Jupiter voluit: fastidio igitur homines et ne mihi molestias afferas, obsecro. — Sed Chremylus hisce verbis non deterritus, bono siq; animo, ait o Plute; ego te hoc oculorum morbo brevi liberabo, ut videas quinam tuis beneficiis sint digni. Victus tandem precibus Plutus eos comitatur et omnes bonos divitiis sese cumulaturum esse pollicetur. Carion actutum agricolas convocat (quibus Aristophanes semper favet) et eos de Pluti adventu certiores facit.

Fama, Plutum ipsum ad Chremylum venisse, percrebescit; accurrunt vicini et Blepsidemus, Chremyli familiaris, apud eum inquit, verane sint, quae narrentur. Vix credere vult, et non facile Chremylus ei persuadet. Dum ambo de ratione, qua, Pluto visus reddendus sit, deliberent, Penia, paupertatis Deae advolat, nefas esse, clamitans, istos id parare: sibi istud magno damno fore, nec ullum locum relinqui sibi quo habitare possit. — Tantum abest, ut nefas sit, quod aggrediamur, respondet Chremylus, ut nesciam, quo quis majore beneficio genus humanum afficeret. — Agedum, ait Penia, videamus, utrum utilior hominibus sit, ego an divitiae? Si omnes aequae opibus pollent, quis tum agros colere, arti-

tibusque operam dare vult? unde servos emes, unde suppellectilia comparabis? nemo enim dives laborabit. Quod cum Chremylus infitias ire non posset, conviciis eam onerat et mala egestatis enumerat. — Verum ego non sum Egestas sed Paupertas, et multum hae differunt: pauperes sunt ii, qui labore et opera victum sibi suppeditant et non egent, neque abundant. Ejusmodi homines ditioribus multo sunt praefereendi: non superbiunt, non voluptatibus franguntur (1):

*σκέψαι τοίνυν ἐν ταῖς πόλεσιν τοὺς ἡγήτορας ὡς ὀπόταν μὲν
ᾧσι πένητες, περὶ τὸν δῆμον καὶ τὴν πόλιν εἶσι δίκαιοι
πλουτήσαντες δ' ἀπὸ τῶν κοινῶν παράχρημ' ἄδικοι γεγέ-
νηνται,
ἐπιβουλεύουσί τε τῷ πλήθει, καὶ τῷ δήμῳ πολεμοῦσιν.*

Chremylus verum hoc esse fatetur, sed cum argumentis eam refutare non possit, adjuvante Blepsidemo, Peniam foras eiecit. Deinde Plutum in Aesculapii templum ducit, qui eum sanaret. Carion uxori Chremyli et agricolis narrat, quomodo haec peracta sint. Acerime hoc loco Aristophanes sacerdotes carpit et fraudes quibus uti solebant, detegit. Attamen Plutus visum recuperat magnasque Deae et urbi Athenarum gratias agit et pollicetur se in posterum bonis solis fauturum esse. Verum dixisse Deum, ostendunt justus quidam, qui paupertate liberatus, feliciter vivit, et sycophanta, qui magno ejulatu se perditum esse queritur. Triginta tyranni hanc pestem initio urbe ejecerant, cum pessimum quemque persequerentur; reddita vero libertate, etiam libertatis

(1) Vs. 567.

incommoda reddebantur, et Athenienses rursus isto malo sunt vexati.

In sequentibus scenis Aristophanes demonstrare videtur vix fieri aliter posse, quin is qui repente dives factus sit, insolentior et lascivior evadat, neque Deos veneretur, quod eorum auxilio non amplius se indigere sibi videatur. Itaque cum omnes boni divites sint facti, Mercurius Olympo relicto, in terram descendit ut servili officio victum sibi quaerat, nam nemo amplius Diis sacrificia offerenda esse putat, et dii fame pereunt. Sacerdos templa et aras relinquit, et ad divites se confert, nam boni non sacrificant, et mali, utpote qui Diis invisunt, eos rogare non audent; igitur fana et sacraria sunt deserta. Postremo Chremylus Plutum solenniter in acropolin ducit, et in opisthodomio Parthenonis, ubi aerarium publicum erat, collocat, ut ibi semper habitet et exhaustas diurno bello opes reipublicae restituat.

Argumenti simplicitate, jocorum elegantia, et dictionis urbanitate ceteris comoediis praefereendus est Plutus, quem si ultimum scripserit comicus, senectute se non ingenio privatum esse quo juvenis excelluerat, ostendit, licet acerbitatem tempus et aetas non parum minuerint.

TANTUM.

THESES.

I.

Aristophanes in Nubium dramate non Socratis philosophiam, sed merito Sophistarum nugas deridet, quum eodem, quo plurimi Atheniensium, errore lapsus, Socratem quoque Sophistam esse putaret.

II.

Aristophanes in comœdia quae Ranae inscribitur, Aeschylum et Euripidem comparans eorumque merita et vitia acri judicio examinans, Sophoclem tragoediae principem declarare videtur.

III.

Nullus Graecorum scriptorum superstitum melius cum Aristophane conferri potest, quam Lucianus, qui etsi rarissime res politicas attingit, ta-

THESES.

men summa jocorum festiuitate hominum vitia perstringit et vanitatem philosophorum ludibrio habet.

IV.

Xenophon in libello de Rep. Athen: comprobans rationem, qua populus regiminis formam, semel electum, conservaverit, democratiam lepide vituperat.

V.

Pericles ipse, democratiae nimis indulgendo effecit, ut respublica brevi tempore in exitium ruerit.

VI.

Anaxagoras primus fuit apud Graecos philosophus, qui Deum a materia sejunctum statuit.

VII.

Vera Socratis sententia non adeo e Platone, quam e Xenophonte cognoscenda est.

VIII.

T. Quinctius Flaminius, etsi palam Graecos

THESES.

*libertate donare visus est, revera servitutem vis
paravit.*

IX.

*Epistolae Plinii secundi utilissimae sunt ad cog-
noscendam litterarum conditionem apud Romanos,
regnante Nerva et Trajano.*

X.

*Poëta tragicus Hispanus, Calderon de la Barca,
ingenii poetici praestantia dictionisque insolitae vi
fere comparandus est cum tragico Anglo Shakespear.*

AAN MIJNEN VRIEND

H. POL,

BIJ ZIJNE BEVORDERING TOT

Doctor in de Letteren.

De jeugd der menschheid is verdwenen,
En met den eersten lentebloei
Ging ook de schoone tijd daarhenen
Van weeldrige onbedwongen groei;
Maar de ed'le vrucht dier frissche loten
Hield een onsterflijk sap besloten,
Door 'twoën des tijds vergeefs belaagd;
Zij durft met d'alverwoester spelen,
En hem die alles dreigt, bevelen,
Daar ze over eeuwen de eerkroon draagt.

Maar zoo als in den kring der lichten
De fiere dagheldinne praalt,
En voor haar gloed den glans doet zwichten
Van maan of starren afgestraald,
Zoo zag de rij der voorgeslachten
Het schoonste beeld van bloei en krachten
In uwe jeugd, o Griekenland!
Bij 'tlicht dat eens uw kroon deed blinken
Moest heel deez' aard in schaduw zinken
Voor zoo veel luister naauw bestand.

O dichtkunst, immer aanbeden
Waar ooit de mensch zijn rang waardeert,
Wier tooverkracht alom beleden
En innig dankbaar wordt vereerd,
Gij stelt ons van uw alvermogen
De luisterrijkste proef voor oogen
In 'tland door u gekweekt, volmaakt.
Die proef alleen voldong uw waarde,
Had ook geen and're plek der aarde
Uw' milden zegen ooit gesmaakt.

Weerhoudt dien spotlach, stroeve wijzen,
Als in het kinderlijk verhaal
Amphion muren doet verrijzen
Door zoeten zang en toovertaal;
En op verlaten' dorre weiden
Laurier en eik haar schaauw verspreiden,
Als Phoebus zoon de snaren roert,
En adelaars op vlugge pennén,
En leeuw en tijger zamen rennen
En luist'ren, door dien zang vervoerd.

Uw taak was schoon, o Chios zanger!
Verheven 'tlicht dat u omgeeft,
De duisternis weêrstonde niet langer
Den gloed, die in uw zangen leeft;
De Griek die u niet had gehuldigd,
Niet u zijn vorming was verschuldigd,
Droeg van zijn' adel 't zegel niet.
Gelukkig land, wiens grootste wijzen
Hem als den grootsten wijsgeer prijzen,
Die wijsheid leerde in 't schoonste lied.

Het licht na Zembla's bange nachten,
De bron in Sahra's gloeiend zand,
Herstelt de werkelooze krachten,
Herroept de hoop in 'tkwijnend land;
Maar hooger kracht en hoop herleven,
Waar uwe bronnen laafnis geven,
Uw luister straalt, gevierde kunst,
Die nederdaalt uit hooger kringen,
Om aan uw hand uw voedsterlingen
Te vormen voor volmaakter gunst.

Er is een harmonie der zinnen,
Een toonkunst, die de zielen wint,
Vereend het eigen schoon doet minnen,
Door zachte koorden harten bindt;
Zij was het, vriend! die ons deed blaken
Om 'tonwaardeerbaar zoet te smaken,
Dat uit die reine bronwel stroomt;
En op dien hechten grond beveiligd,
Verrees, der vriendschap toegeheiligd,
Een zuil, die tijd noch stormen schroomt.

Herdenken zal dien grondvest schragen;
De ziel vergeet den indruk niet,
Schóon ras, misschien voor lange dagen,
Het hart den laatsten groet u biedt;
Hij blijft, herroepen wij de beelden
Die onzen geest zoo dikwijls streelden,
En soms ontvoerden boven de aard,
Of als wij staren op de schreden
Der ed'len, groot in kracht en zeden,
In onverdoofb'ren gloed bewaard.

Wanneer in Elis blijde velden
Bij 'tluide davrend feestgeschal,
De roem ten Hemel steeg der helden
Herhaald uit monden zonder tal,
Dan rees met een de dank naar boven,
Geen Griek vergat den God te loven,
Die onwaardeerb're lauwrn schonk,
En onder zoete melodijen
Omzwierven 'touter vlugge rijen,
Wier vreugd uit oog en aanschijn blonk.

Maar 'tloon, dat den verwinnaar streefde,
Verhief de blijdschap van den kring,
Die in zijn heil vertrouwder deelde,
In zijnen roem hun' lof ontving;
O Griekenvriend, niet minder edel,
Siert thans een lauwerkrans uw schedel,
Schoon minder jubel haar u biedt;
Maar vrienden, die hem meer waardeerden,
Meer innig steeds zijn vriendschap eerden,
Bezat de vriend in Hellas niet.

GRON. — 23 Junij 1834.

J. KRIEGER.

AD AMICUM

H. POL,

LITTERARUM HUMANIORUM DOCTOREM

RECENS CREATUM.

Qualem excitator pulveris Elici
Velox equorum cursus ad ultimam
Perferre victorem solebat,
Ingeminante sonore, metam.

Videre cives te modo Grunici
Plaudente doctorum numero tibi
Summos reportantem decores,
Gruniacae officium Minervae.

Amice POLLI! nunc mage seriis
Solvisse mentem consiliis juvat;
Nunc atque temetum referto
Promere de cyatho decebit.

Absens loquaci pectora gaudio
Tentata cerno; nunc cameram undique
Refertam amicis, atque cinctum
Te juvenum socia caterva.

Fertur severo natus ab Aeaco
Redux Achilles victor ab hostibus
Tentorio laetus reviso
Sic hilarasse suos sodales.

Jam nunc remoti dulcis agri plaga
Vernis latenti quae mihi floribus
Arridet, insignem Magistrum
Suaviloquo hospitio moratur.

F. KOPPIUS.

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES

0021096368

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES

002 1096368

04295781

88A.R5
DP
POL